

Bryssel den 26.2.2016
SWD(2016) 95 final

ARBETSDOKUMENT FRÅN KOMMISSIONENS AVDELNINGAR

Landsrapport Sverige 2016

**Med en fördjupad granskning rörande förebyggande
och korrigerande av makroekonomiska obalanser**

**Detta är ett arbetsdokument från Europeiska kommissionen. Det utgör inte och
föregriper inte kommissionens officiella ståndpunkt.**

INNEHÅLL

Sammanfattning	1
1. Bakgrund: Ekonomisk situation och prognos	5
2. Obalanser, risker och korrigeringar	Error! Bookmark not defined.
2.1 Extern konkurrenskraft	15
2.2 Privat skuldsättning	23
2.3 Bostadsmarknaden	31
2.4 Banksektorn	38
2.5 Matris för bedömning av makroekonomiska obalanser	44
3. Andra strukturella frågor	47
3.1 Beskattning, hållbar skuldsättning och finanspolitisk ram	47
3.2 Arbetsmarknad, utbildning och socialpolitik	50
3.3 Konkurrenskraft, innovation, infrastruktur och miljö	60
A. Översikt	66
B. B. Resultattavla för makroekonomiska obalanser	69
C. Standardtabeller	70

TABELLER

1.1 Viktiga ekonomiska, finansiella och sociala indikatorer	12
2.4.1 Finansiella sundhetsindikatorer, alla banker i Sverige	38
2.5.1 Matris för bedömning av makroekonomiska obalanser (*) – Sverige 2016	44
B.1 Förfarandet vid makroekonomiska obalanser – resultattavla för Sverige	69
C.1 Finansmarknadsindikatorer	70
C.2 Arbetsmarknadsindikatorer och sociala indikatorer	71
C.3 Arbetsmarknadsindikatorer och sociala indikatorer (forts.)	72
C.4 Strukturpolitiska indikatorer och indikatorer för företagsklimat	73
C.5 Grön tillväxt	74

DIAGRAM

1.1 Den externa och inhemska efterfrågans bidrag till tillväxt – Sverige	5
1.2 Real BNP och BNP per capita	5

1.3	Bidrag till potentiell tillväxt – Sverige	6
1.4	Real effektiv växelkurs – Sverige	7
1.5	Sysselsättningsutvecklingen per sektor	7
2.1.1	Bytesbalans	15
2.1.2	Företagens sparande och vinster	16
2.1.3	Nettoutlåning/nettoinlåning efter sektor, Sverige	16
2.1.4	Nettoställning mot omvärlden och värderingseffekter*	17
2.1.5	Primärinkomstsaldo	18
2.1.6	Förändringar av exportmarknadsandelar	19
2.1.7	Globaliseringen och den ökande öppenheten	19
2.1.8	Konkurrenskraft och dynamik på marknaden för de 10 största exportmarknaderna, 2010–2014	20
2.1.9	Konstaterade komparativa fördelar i varusektorer, 2013	20
2.1.10	Konstaterade komparativa fördelar i tjänstesektorer, 2013	20
2.2.1	Den privata sektorns skuldsättning	23
2.2.2	Hushållens skuldsättning (1999 = 100)	23
2.2.3	Förändring av hushållens skuldsättning sedan 2000 i förhållande till toppen	24
2.2.4	Bankernas exponering mot hushåll	24
2.2.5	Skuldkvot efter grupp (%)	25
2.2.6	Andelen amorterande hushåll	26
2.2.7	Företagens skulder	27
2.2.8	Skulder till övriga världen	27
2.2.9	Årlig tillväxt av lånebaserad finansiering	28
2.2.10	Skuldindikatorer för icke-finansiella bolag	28
2.3.1	Värderingar och de senaste bostadsprisökningarna – Sverige	31
2.3.2	Bostadsinvesteringar (% av BNP, 1 kv 2010 = 100)	32
2.3.3	Sveriges befolkningsutveckling, prognos	33
2.3.4	Genomsnittlig årlig ökning av real disponibel inkomst och reala bostadspriser 1999–2014	34
2.3.5	Förändringar i fastighetspriser och befolkning (15–65 år) i svenska kommuner 1994–2014	34
2.3.6	Räntekostnader kontra skuld efter disponibel bruttoinkomst	34
2.3.7	Intäkter från fastighetsskatt (% av BNP, 2014)	35
2.3.8	Bostadstransaktioner per antal bostäder	36
2.4.1	Utlåning till den privata sektorn	38
2.4.2	Kvot mellan utlåning och insättningar (%)	39
2.4.3	Belåningsgrad (%)	39
2.4.4	Kapitalkrav för de fyra svenska storbankerna (3 kvartalet 2015)	40
2.4.5	De svenska bankernas utländska innehav efter geografisk destination (3 kv. 2015), miljarder euro	41
2.4.6	De svenska bankernas relativa exponering mot länderna i regionen (3 kv. 2015)	41
2.4.7	Utländsexponerings utveckling i den svenska banksektorns tillgångar	42
3.2.1	Översikt över situationen på arbetsmarknaden	50

3.2.2	Arbetslösheten bland vuxna och ungdomsarbetslösheten i förhållande till arbetslösheten bland vuxna, 2014	51
3.2.3	Sysselsättning och arbetslöshet efter utbildningsnivå, 2001–2015	51
3.2.4	Arbetslösheten bland lågkvalificerade arbetstagare, efter åldersgrupp, 2001 och 2014	52
3.2.5	Sysselsättningsgrad (åldersgruppen 20–64 år) för kvinnor respektive män födda utanför EU	53
3.2.6	Sysselsättningsgrad (åldersgruppen 20–64 år) för arbetstagare födda utanför EU, efter kvalifikationsnivå, jämfört med Sverigefödda, 2014	53
3.2.7	Sysselsättningsgrad (åldersgruppen 20–64 år), efter antal bosättningsår och skäl till bosättning (2014)	54
3.2.8	Fattigdomsrisik för män och kvinnor i åldern 75 år och äldre (2007–2014)	55
3.2.9	Andelen elever (%) som är behöriga till ett nationellt program på gymnasiet	57
3.2.10.	Genomsnittresultat i matematik i Pisa	57
3.2.11.	Andelen elever (%) som är behöriga till ett nationellt program på gymnasiet, efter bakgrund och bosättningstid i Sverige, 2005–2015.	58
3.3.1	Sverige – utvecklingen av företagens FoU-intensitet och offentlig FoU-intensitet, 2000–2014	61
3.3.2	Översikt över beskattning, 2014	63
3.3.3	Sverige – investeringsmönster inom järnvägsinfrastruktur	65

FAKTARUTOR

1.1	Investeringsutmaningar	9
1.2	Europeiska struktur- och investeringsfonderna	11
2.1.1	En ny exportstrategi	22
2.2.1	Ränteavdragsreformer i EU	30

SAMMANFATTNING

I denna landsrapport bedöms Sveriges ekonomi mot bakgrund av kommissionens årliga tillväxtöversikt som offentliggjordes den 26 november 2015. I tillväxtöversikten rekommenderas tre prioriteringar för EU:s ekonomiska och sociala politik 2016: en nytändning för investeringar, strukturreformer för att modernisera ekonomierna och en ansvarsfull budgetpolitik. Samtidigt offentliggjorde kommissionen rapporten om förvarningsmekanismen, och i och med den inleddes den femte omgången av förfarandet vid makroekonomiska obalanser. I rapporten om förvarningsmekanismen konstaterades det att det krävdes en fördjupad granskning av Sverige.

Sveriges ekonomiska tillväxt har ökat gradvis sedan 2012 och under 2015 var tillväxttakten 3,6 %. Tillväxten var bland de högsta i EU och väntas enligt kommissionens vinterprognos 2016 fortsätta vara stark under de kommande åren. Hushållens stadigt ökande konsumtion, en stabil investeringstillväxt och ökande offentlig konsumtion väntas bädda för en stark tillväxt under de kommande åren.

Inhemska efterfrågan har varit den viktigaste drivkraften för den ekonomiska tillväxten under de senaste åren, medan exportsektorn har haft det svårt. Även den svenska importtillväxten har saktat ned, så bytesbalansöverskottet förblev högt och ligger på 6 % av BNP, vilket kan jämföras med toppen 2008 på 9 %. Exportindustrin har gått mindre bra eftersom handeln varit svag, medan tjänstesektorer inriktade på den inhemska marknaden har vuxit i snabb takt. En gradvis återhämtning i de länder som är Sveriges viktigaste handelspartner och en relativt svag krona har sedan 2015 påverkat det svenska exportresultatet positivt. Detta väntas förbättra utsikterna för exportinriktad industriproduktion och investeringar i tillverkningsindustrin.

Investeringsnivåerna i Sverige är högre än EU-genomsnittet och är nu även högre än före krisen. Efter att ha ökat med drygt 7 % under 2014 och 2015 väntas investeringarna fortsätta att öka i rask takt med ca 4 % under de kommande åren. Det är framför allt bostadsinvesteringarna som ökat kraftigt från relativt låga nivåer sedan mitten av 2013. Bostadsinvesteringarna är dock fortfarande otillräckliga för att tillgodose den

nuvarande efterfrågan på bostäder, eftersom de hålls tillbaka av strukturell ineffektivitet på bostadsmarknaden.

Den strukturella ineffektiviteten på bostadsmarknaden påverkar inte bara investeringarna negativt, utan bidrar även till att bostadspriserna stiger och kan verka hämmande på arbetskraftens rörlighet. Kraftigt stigande bostadspriser ökar den redan rekordhöga privata skuldsättningen ytterligare, och gör ekonomin mer sårbar för chocker. Bostadsbristen kan hindra människor från att hitta förvärvsarbete i geografiska områden där efterfrågan på arbetskraft är stor, vilket gör arbetsmarknaden ineffektiv.

Den svenska arbetsmarknaden har visat sig motståndskraftig under krisen. Sysselsättningen har återhämtat sig snabbare i Sverige än i andra medlemsstater. Sverige har med 80,4 % den högsta sysselsättningsgraden i EU, och arbetslösheten ligger under EU-genomsnittet 2015 på 7,4 %. Trots att sysselsättningen har ökat kraftigt har arbetslösheten minskat långsamt under de senaste åren, eftersom arbetskraften blir allt större. Den största utmaningen för den svenska arbetsmarknaden handlar om att integrera det växande antalet ekonomiskt och socialt utsatta människor.

Finanspolitiken är i stort sett stabil. Trots att man för att gynna den ekonomiska tillväxten har fört en expansiv finanspolitik de senaste två åren och att kostnaderna för migration och integration har ökat avsevärt, väntas det offentliga underskottet ligga kvar på ca 1 % av BNP under de kommande åren.

Inflationen har varit dämpad under en längre tid och uppgick under 2015 bara till 0,7 %. Riksbanken har fört en expansiv penningpolitik för att inflationen ska öka gradvis. Historiskt låga reporäntor har dock lett till fortsatt sänkta bolåneräntor, som eldat på prisökningarna på bostadsmarknaden och ökat den privata skuldsättningen.

På det stora hela har Sverige gjort begränsade framsteg med att genomföra de landsspecifika rekommendationerna från 2015. När det gäller politikområden som är relevanta för makroekonomiska obalanser har åtgärder vidtagits

för att motverka hushållens skuldsättning. Bland annat har man infört amorteringskrav för nya bolån. Åtgärder har även vidtagits för att förbättra planering och förfaranden för överklaganden i samband med nya byggnadsprojekt. Regeringen föreslog i sin budgetproposition för 2016 att offentliga medel ska avsättas för att öka investeringarna i bostadssektorn, och tillsatte en utredning om hur konkurrensen i byggbranschen kan förbättras. Inga åtgärder har emellertid vidtagits för att anpassa skatteincitamenten, till exempel skulle möjligheterna till skatteavdrag för bolåneräntor kunna minskas och fastighetsskatten ses över. Man har inte heller vidtagit åtgärder för att reformera hyresmarknaden.

När det gäller de nationella målen inom Europa 2020-strategin går det bra för Sverige på områdena sysselsättning, minskade växthusgasutsläpp, ökad andel förnybar energi, minskad andel unga med högst grundskoleutbildning, ökad andel högskoleutbildade och minskad fattigdom, medan mer måste göras för att uppnå målen för energieffektivitet och FoU.

Nedan redogörs för de viktigaste slutsatserna av den fördjupade granskningen som görs i denna rapport och för de politiska utmaningar som följer.

- **Sverige har sedan 2008 oavbrutet förlorat andelar på exportmarknaden snabbare än EU-genomsnittet, vilket kan tyda på att den svenska konkurrenskraften försämrats.** Att återhämtningen av varuexporten går långsamt verkar huvudsakligen inte ha strukturella orsaker utan cykliska. Detta kan bero på att den svenska ekonomin är specialiserad på sällanköpsvaror och kapitalvaror. Efterfrågan på dessa ökar långsamt igen och på Sveriges vanliga exportmarknader är efterfrågan svag.
- **De svenska hushållens höga skuldsättning utpekas som en aktuell risk för den makroekonomiska stabiliteten.** Hushållens skuldsättning, särskilt i form av bolån, ligger fortsatt mycket högt (ungefär 87,2 % av BNP under 2015) och fortsätter att öka. Även om de svenska hushållen också har betydande tillgångar, är de i allmänhet illikvida och utsatta för marknadsrisk. Dessutom är tillgångar och skulder ojämnt fördelade mellan

olika inkomstgrupper och generationer. Låginkomsttagare och unga låntagare är skuldsatta i betydligt högre grad och har färre tillgångar. Den höga privata skuldsättningen gör den svenska ekonomin sårbar för makroekonomiska chocker, eftersom behovet av minskad skuldsättning kan leda till skadliga effekter på konsumtions-, investerings- och kreditflöden.

- **Sverige är ett av de EU-länder som är mest utsatta för sårbarhet på bostadsmarknaden.** Ihållande övervärdering och kraftigt stigande bostadspriser tillsammans med hög och stigande skuldsättning hos hushållen, som huvudsakligen beror på bolån, ökande skuld i förhållande till inkomst samt hög belåning av banker visar på ökade risker i det här avseendet. De svenska bostadspriserna ligger över basvärdena, på grund av en gynnsam skattepolitik och strukturell ineffektivitet på bostadsmarknaden. Sverige har några av de högsta skatteincitamenten för bostadsägande i EU på grund av relativt låg fastighetsskatt och höga boräntebeslag, samtidigt som reavinstbeskattningen är utformad så att den begränsar ett mer effektivt utnyttjande av befintliga bostäder. Om inget politiskt ingripande görs, kommer troligen de faktorer som driver på de stigande bostadspriserna att finnas kvar. Övervärderade bostadspriser medför risker för en okontrollerad och skadlig korrigering som kan påverka banksektorn och den reala ekonomin. Den allmänna bostadsbristen kan hindra arbetskraftens rörlighet och förvärras av det stora inflödet av flyktingar som behöver billiga bostäder.
- **Bolånen utgör en avsevärd och ökande andel av de svenska bankernas tillgångar.** En eventuell korrigering av bostadspriserna kan mot bakgrund av hushållens höga skuldsättning få oroväckande konsekvenser. I regelverket ställs höga kapitaltäckningskrav på de svenska bankerna, men den verkliga andelen kapital i bankernas balansräkningar har fortsatt vara relativt låg de senaste åren. Svenska myndigheter har vidtagit vissa makrotillsynsåtgärder, men de har inte kunnat tygla den starka efterfrågan på bolån. Om den svenska banksektorn utsätts för chock skulle även grannländerna påverkas. De svenska

bankgrupperna är systemviktiga i alla länder på den nordisk-baltiska finansmarknaden.

Nedan redogörs för andra viktiga ekonomiska frågor som analyseras i denna rapport och som kan ställa Sveriges ekonomi inför särskilt svåra situationer.

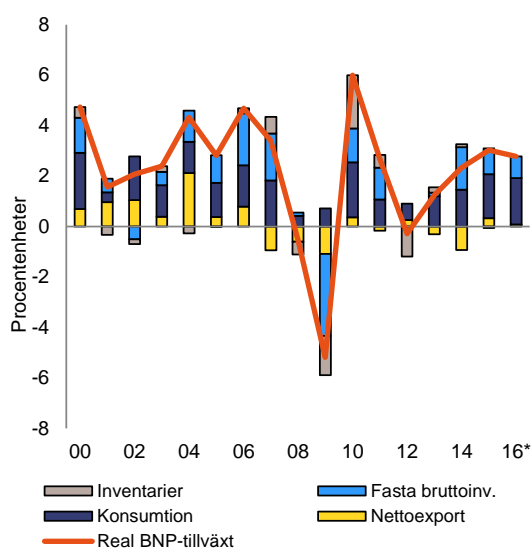
- **På kort och medellång sikt löper Sverige inga större risker när det gäller de offentliga finansernas hållbarhet.** Statsskulden uppgick till 44 % av BNP 2015, betydligt under fördragets referensvärde på 60 % av BNP. Anströmningen av flyktingar och integrationen av dem utgör kortsiktigt en påfrestning på de offentliga finanserna och den offentliga sektorn (särskilt skola, socialtjänst och boende).
- **Den svenska arbetsmarknaden fungerar väl, vilket visar sig bland annat i den höga sysselsättningsgraden.** Bland unga lågutbildade och lågkvalificerade samt personer med utländsk bakgrund är dock arbetslösheten hög. Denna utmaning kommer troligen att kvarstå under de kommande åren, eftersom ett stort antal flyktingar kommit till Sverige. Att utveckla humankapitalet hos lågkvalificerade kan bidra till högre sysselsättning för utsatta personer och leda till ökad ekonomisk tillväxt.
- **Inkomstskillnaderna har fortsatt att öka snabbt, visserligen från mycket låga nivåer.** Fattighetsrisken är relativt hög bland äldre kvinnor, och den sociala situationen för det ökande antalet migranter måste följas noggrant med tanke på integrationsfrågans stora betydelse.
- **Sämre skolresultat riskerar att på längre sikt äventyra Sveriges konkurrenskraft och innovationskapacitet.** Skolresultaten i Sverige har försämrats markant de senaste tio åren (t.ex. presterar Sverige nu enligt Pisa-undersökningarna sämre än genomsnittet i både EU och OECD), och jämlikheten inom utbildningen har minskat. Det är viktigt att ta ett helhetsgrepp för att skapa förutsättningar som gynnar kvaliteten och förbättrar ansvarstagandet i utbildningssystemet. Integrationen av nyanlända flyktingbarn måste följas noggrant.
- **Den svenska ekonomin har fördel av en väl fungerande förvaltning.** Å andra sidan kan den nya upphandlingsmyndigheten bidra till att befintliga brister i rutinerna för offentlig upphandling åtgärdas. Trots Sveriges goda resultat när det gäller digitalisering samt forskning och innovation visar några indikatorer på en viss stagnation de senaste åren. Den svenska regeringen har sett denna utveckling och låtit inrätta Innovationsrådet.
- **Hinder för investeringar och långsiktig tillväxtpotential kvarstår.** Framför allt hindrar strukturell ineffektivitet på bostadsmarknaden investeringar på det här området. Investeringarna i infrastruktur för att förbättra förbindelserna inom och mellan tätorter räcker inte till för att minska vissa av de problem som bostadsbristen orsakar. Dessutom bidrar bristen på samarbete mellan den akademiska världen, forskningen och näringslivet samt bristande utnyttjande av potentialen hos svenska innovativa små och medelstora företag och uppstartsföretag till en tillbakagång i FoU-investeringar.
- **Sverige har högt ställda miljömål och är generellt på väg att uppfylla dem.** Sverige har redan nått över sitt mål för förnybar energi och det finns ytterligare potential om man fokuserar mer på alternativ teknik för energiproduktion. För bättre resultat och gränsöverskridande förbindelser skulle det svenska järnvägssystemet gynnas av mer investeringar, som komplement till handlingsplanen för att förbättra den svenska sjöfartens konkurrenskraft.

1. BAKGRUND: EKONOMISK SITUATION OCH PROGNOSEN

Ekonomiska utsikter

Sveriges ekonomiska tillväxt har långsamt ökat sedan 2012 och väntas fortsätta vara stabil under de kommande åren. Real BNP ökade enligt kommissionens vinterprognos 2016 med 3,6 % under 2015, vilket innebär att Sveriges ekonomi är en av de snabbast växande ekonomierna i EU. Tillväxten väntas fortsätta vara stabil men gradvis sakta ned (diagram 1.1).

Diagram 1.1: Den externa och inhemska efterfrågans bidrag till tillväxt – Sverige

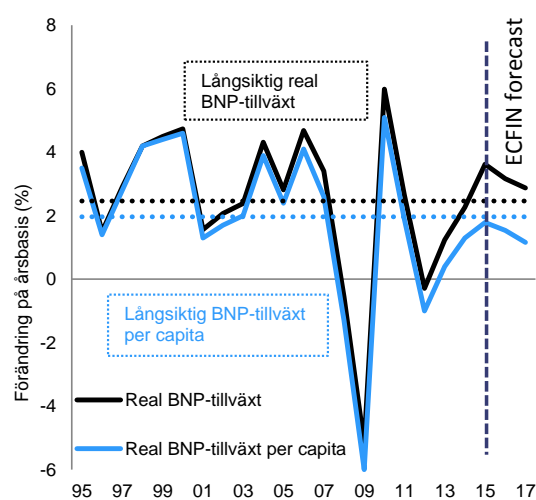

*Prognoser för 2015–2017 med antagande om oförändrad politik

Källa: Europeiska kommissionen

Även om den svenska ekonomin under de kommande åren väntas växa snabbare än tidigare jämfört med långtidsmedelvärdet, förblir BNP-tillväxten per capita lägre än långtidsmedelvärdet, eftersom befolkningen ökar kraftigt (diagram 1.2). Mellan 1995 och 2005 ökade befolkningen i genomsnitt med 0,2 % per år. Befolkningsökningen steg till 0,8 % under de senaste tio åren och väntas stiga ytterligare till över 2 % från 2017. Detta är enligt Statistiska centralbyrån den högsta befolkningsökningen i Sverige sedan 1860-talet.

Diagram 1.2: Real BNP och BNP per capita

Prognoser för 2015–2017 med antagande om oförändrad politik

Källa: Europeiska kommissionen

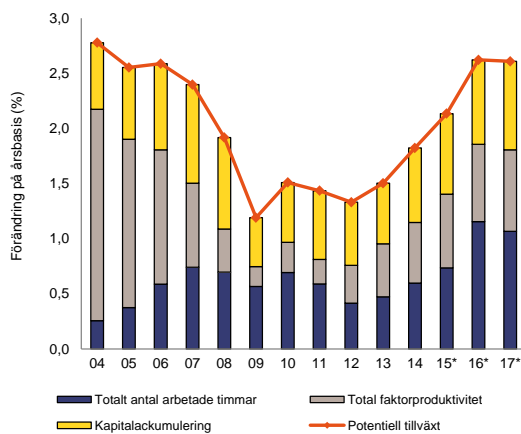
Att befolkningen ökat snabbt sedan 2011 beror huvudsakligen på det kraftigt ökande antalet migranter. Över 80 000 flyktingar registrerades i Sverige under 2014 (vilket motsvarar ungefär 0,8 % av hela befolkningen) och närmare 163 000 under 2015 (vilket motsvarar närmare 1,7 % av hela befolkningen). Näst efter Tyskland tar Sverige emot flest flyktingar i EU i absoluta tal, och räknat i förhållande till folkmängd innehar Sverige förstaplatsen i EU.

Ett så stort flyktingmottagande väntas få märkbara ekonomiska konsekvenser. På kort sikt krävs mer offentliga medel för att bekosta mat, hälso- och sjukvård samt boende (och i ett vidare perspektiv socialt och administrativt stöd), vilket påverkar den ekonomiska tillväxten positivt. På medellång till lång sikt är den viktigaste utmaningen för den svenska arbetsmarknaden att migranterna kan integreras snabbt och väl. Integrationen kan underlättas genom utbildning, skolgång (se avsnitt 3.2) och tillgång till billiga bostäder i områden där det finns möjlighet till arbete (se avsnitt 2.3), eftersom ett växande kompetensglapp och geografisk missmatchning kan utgöra hinder för en väl fungerande arbetsmarknad. På längre sikt skulle en framgångsrik integrationspolitik öka Sveriges tillväxtpotential och öka de offentliga finansernas hållbarhet på lång sikt, eftersom de negativa

ekonomiska effekterna av en åldrande befolkning, en krympande arbetskraft och efterföljande brist på arbetskraft skulle motverkas.

Sverige potentiella tillväxt har ökat gradvis sedan 2012. I första hand har det totala antalet arbetade timmar ökat (diagram 1.3). Hög sysselsättningstillväxt på grund av en växande arbetskraft väntas lyfta Sveriges potentiella tillväxt till samma nivåer som före krisen.

Diagram 1.3: Bidrag till potentiell tillväxt – Sverige

*Prognoser för 2015–2017 med antagande om oförändrad politik

Källa: Europeiska kommissionen

Inhemsk efterfrågan

Den inhemska efterfrågan har fortsatt vara den viktigaste drivkraften för ekonomisk tillväxt under 2015. Stark sysselsättningstillväxt och stadigt ökande disponibla inkomster i kombination med låg ränta väntas fortsätta stimulera den privata konsumtionen. Både statens och kommunernas konsumtion väntas fortsätta att öka kraftigt de kommande åren, eftersom den offentliga sektorn ökar sina utgifter för migration och integration, inbegripet boende, yrkesutbildning och skola.

Investeringarna har ökat snabbt med 7,1 % under 2015, långt över den reala BNP-tillväxten. Denna ökning har drivits på av ett kraftigt ökande bostadsbyggande som tidigare legat på historiskt låga nivåer. Trots ökande bostadsinvesteringar räcker antalet nya bostäder inte till för att tillgodose efterfrågan, och investeringarna på det här området är fortfarande under EU-genomsnittet. Efter att ha sjunkit i två år

har investeringarna i utrustning tagit fart under 2015 mot bakgrund av ökat kapacitetsutnyttjande och behov av ersättningsinvesteringar. Sammanlagt väntas investeringstillväxten sakta ned till 4,2 % under 2016, eftersom investeringarna i utrustning antagligen inte räcker för att kompensera för den väntade stagnationen när det gäller byggnadsinvesteringar. Investeringarnivåerna i Sverige är högre än EU-genomsnittet och högre än i jämförbara ekonomier (t.ex. Tyskland, Nederländerna och Danmark). Sverige står emellertid inför vissa utmaningar på investeringsområdet som analyseras mer ingående i faktaruta 1.1.

Utrikeshandelns utveckling

Efter flera år med trög exporttillväxt ökade exporten under 2015. Sverige har dock förlorat avsevärda andelar på exportmarknaden under de senaste tio åren (se avsnitt 2.1 för mer information). Förlusten är koncentrerad till varuexporten och har endast delvis kompenseras genom ökade exportandelar på tjänsteområdet. På medellång sikt väntas den svenska exporten kunna ta mer fart, när marknaderna på flera av de viktigaste handelsdestinationerna blir mer dynamiska och efterfrågan ökar på maskiner, kemikalier och transportutrustning, som utgör en stor andel av den svenska exporten (se avsnitt 2.1).

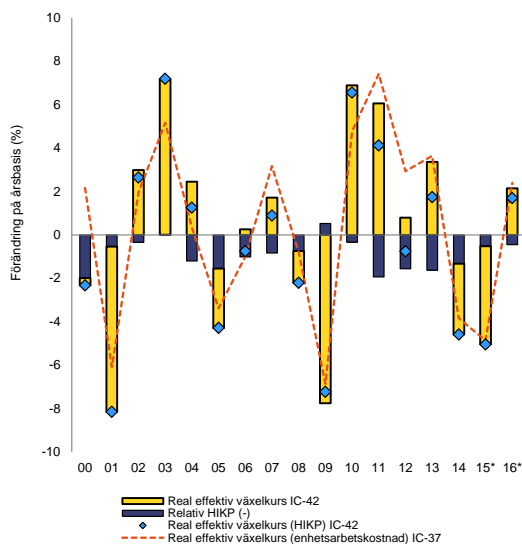
Sveriges bytesbalansöverskott minskade gradvis från toppnoteringen på 8,6 % av BNP under 2008 till 6 % under 2014. Visserligen har tjänsternas och nettoinkomsternas bidrag till bytesbalansen ökat något, men överskottet från varuexporten har minskat, vilket leder till ett relativt stabilt bytesbalansöverskott.

Sveriges nettoställning mot omvärlden som beräknas ligga på -6 % av BNP innebär ingen risk för hållbarheten. Trots ett varaktigt högt bytesbalansöverskott har nettoställningen mot omvärlden varit negativ sedan 2011, men har förbättrats snabbt sedan dess. Under de kommande åren väntas nettoställningen bli positiv. Den skulle ha blivit positiv redan 2006, om utländska direktinvesteringar hade värderats till marknadsvärde och inte till bokföringsvärde (se avsnitt 2.1).

Den svenska kostnadsutvecklingen utgör inget större problem för konkurrenskraften.

Enhetsarbetskostnaderna har ökat i samma takt som i de länder som är Sveriges viktigaste handelspartner, medan den ackumulerade enhetsarbetskostnadsökningen i stort sett var stabil under perioden 2001–2014. Den reala effektiva växelkursen sjönk under 2014 och 2015 på grund av den svaga kronan, medan de inhemska priserna fortsatte att stiga mindre än i de länder som är Sveriges viktigaste handelspartner (diagram 1.4).

Diagram 1.4: Real effektiv växelkurs – Sverige

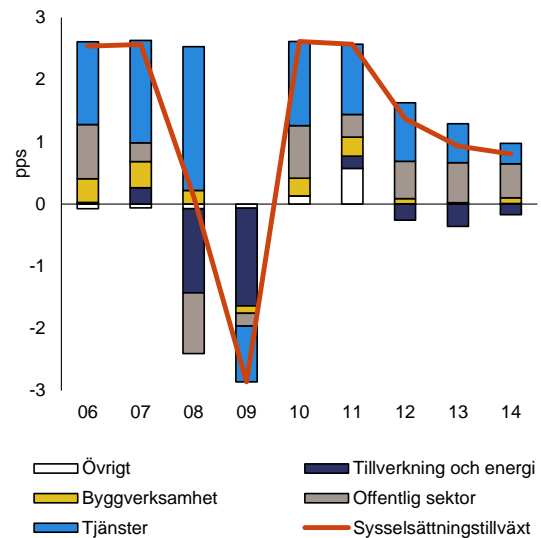

Källa: Europeiska kommissionen

Arbetsmarknaden

Återhämtningen av sysselsättningen började snart efter finanskrisen och sysselsättningen har ökat i snabb takt. Snabbt ökande sysselsättning är ett tecken på den ekonomiska återhämtningens relativa styrka och ett ökande arbetskraftsutbud. Ökningen finns framför allt i tjänstesektorn och den offentliga sektorn, medan antalet anställda har minskat inom tillverkningsindustrin och energisektorn (diagram 1.5). Den växande byggverksamheten bör också stärka byggbranschens bidrag till skapandet av nya arbetstillfällen under de kommande åren. Sysselsättningen inom den offentliga sektorn väntas öka på grund av den stora flyktingströmmen, då både kommuner och statliga myndigheter behöver anställa fler för att klara flyktingmottagandet.

Diagram 1.5: Sysselsättningsutvecklingen per sektor

Källa: Statistiska centralbyrån

Människor som fått asyl väntas så småningom att söka arbete, vilket kommer att öka arbetskraftsutbudet på medellång sikt. Sedan 2006 har ungefär 70 % av de nya arbetstillfällena gått till utlandsfödda, även om sysselsättningsgraden bland utlandsfödda fortfarande är lägre än bland personer födda i Sverige (se avsnitt 3.2). Baserat på erfarenheterna hittills, efter tio år, kan sysselsättningsgraden bland personer som fått asyl uppgå till ca 60 %, jämfört med ca 80 % bland personer födda i Sverige. Svenska myndigheter har gjort betydande politiska insatser för att minska den tid det tar för nyanlända migranter att hitta arbete och för att öka sysselsättningsgraden. På kort sikt väntas den gradvisa ökningen av arbetskraften dämpa minskningen av arbetslösheten. Sammanlagt väntas arbetslösheten minska från 7,4 % till 6,7 % 2017.

Inflation och penningpolitik

Inflationen ökar långsamt från mycket låga nivåer. En sjunkande krona, skatthöjningar och en stigande inhemsk efterfrågan samt en gynnsam penningpolitik har lett till en inflationstakt på 0,7 % 2015 jämfört med 0,2 % föregående år. Under 2016 väntas inflationen stiga på grund av skatthöjningar men dämpas av fallande oljepriser. Inflationen enligt HIKP väntas endast stiga gradvis till 1,1 % 2016 och 1,4 % 2017.

Riksbanken stimulerar inflationen genom en expansiv penningpolitik. Sedan januari 2015 har Riksbanken sänkt reporäntan från 0,0 % till -0,5 %, korrigerat prognosen för reporäntan nedåt, köpt stora mängder statsobligationer och meddelat att ytterligare köp planeras för första halvåret 2016. Utvecklingen med en stigande inflation skulle vända om kronan försvagas. I januari 2016 meddelade därför Riksbanken att den kommer att ingripa direkt på valutamarknaden om det blir nödvändigt. Riksbanken finner inflationsförväntningarna bekymmersamma, eftersom stora löneförhandlingar inleds i år som påverkar närmare 3 miljoner anställda (nästan halva arbetskraften) och som avgör löneutvecklingen under de kommande åren.

Huvudsakliga makroekonomiska risker

Riskerna för den ekonomiska prognosen är balanserade. Nedåtrisker kan uppkomma på grund av svag tillväxt i de länder som är Sveriges viktigaste handelspartner, särskilt i tillväxtekonomierna, däribland Kina, vilket skulle påverka export och investeringar negativt. Av Sveriges export 2014 gick 3,3 % till Kina, vilket är högre än EU-genomsnittet på 2,6 % och högst i EU efter Finland, Tyskland och Malta. De branscher som påverkas mest av minskad tillväxt i Kina är gruv-, metall- och maskinindustrin.

Ökande privat skuldsättning och stigande bostadspriser kan göra ekonomin sårbar för chocker och hushållens konsumtion och bostadsinvesteringarna kan påverkas. Den privata skuldsättningen ligger kvar på 201 % av BNP. Detta är den huvudsakliga källan till oro, eftersom den privata skuldsättningen ökar i allt snabbare takt pådriven av låga bolåneräntor och stigande bostadspriser. Detta analyseras närmare i avsnitt 2.2.

Makroekonomiska uppåtrisker är kopplade till en privat konsumtion som blir högre än väntat, bostadsinvesteringar och ökad offentlig konsumtion. Hushållen kan öka sin konsumtion mer, eftersom de disponibla inkomsterna stadigt ökar och sysselsättningstillväxten är stabil. Trots att bostadsinvesteringarna tagit fart, byggs inte tillräckligt med bostäder för att den ökande efterfrågan ska kunna tillgodoses. Bostadsinvesteringarna skulle således kunna bli större än väntat. Det faktum att Sverige tagit emot

många flyktingar kommer att leda till högre offentliga utgifter på kort sikt, eftersom behoven av utbildning och annan offentlig service ökar.

Offentliga finanser

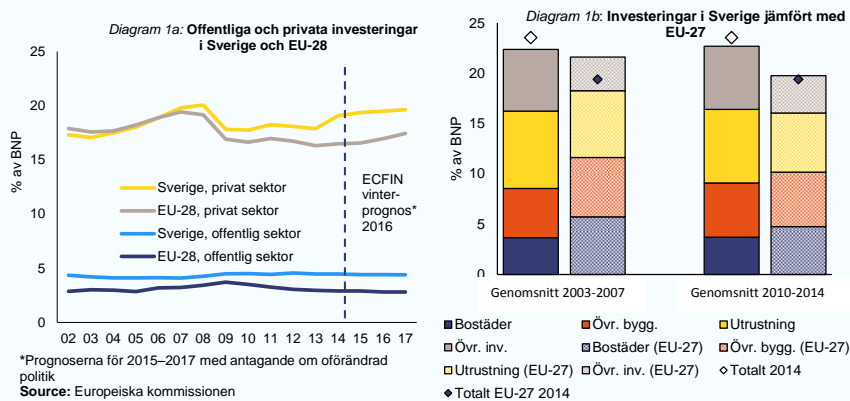
Sveriges offentliga underskott väntas ha minskat avsevärt under 2015, från 1,7 % av BNP 2014 till 1,0 % av BNP 2015. Detta berodde i huvudsak på att skatteintäkterna ökade starkt, i kombination med stigande privat konsumtion och skattehöjningar. Prognosen för 2016 och 2017 är att underskottet förblir i stort sett stabilt, trots en stor ökning av de totala offentliga utgifterna 2016. Ungefär hälften av de utgifter som ökat under året beräknas bero på det stora antalet flyktingar som anlände under senare delen av 2015. Fortsatta stora intäktsökningar väntas matcha ökande utgifter. De viktigaste riskerna för budgeten hänger samman med högre utgifter för flyktingar, integration och sjukförmåner. Den offentliga skulden ligger på en relativt låg nivå på omkring 44 % av BNP 2015, vilket är under den fördragsfästa gränsen på 60 % av BNP, och den väntas sjunka successivt under de kommande åren (se även avsnitt 3.1).

Faktaruta 1.1: Investeringsutmaningar

Makroekonomiska utsikter

Investeringarna i Sverige ökade med i genomsnitt 5 % per år mellan 2009 och 2015, vilket ligger över den genomsnittliga tillväxttakten på 3,8 % per år under samma period. Bakom denna tillväxt ligger framför allt investeringarna i bostäder, som ökade med i genomsnitt 9,3 % per år under denna period från historiskt låga nivåer, medan investeringarna i utrustning ökade med i genomsnitt 3,7 % per år. Enligt kommissionens vinterprognos 2016 väntas investeringarna fortsätta öka kraftigt med ca 4 % under de kommande åren. Fördelningen av investeringarna väntas förändras så att basen blir bredare. Ökningen av bostads- och byggnadsinvesteringar väntas gradvis avta, medan investeringar i utrustning väntas ta fart när den lediga kapaciteten minskar.

Totalt sett ligger investeringsnivåerna i Sverige över EU-genomsnittet. Trenden fortsätter uppåt för investeringarna som redan ligger över genomsnittsnivån före krisen. Diagrammet nedan visar hur de totala investeringarna fördelas per sektor och komponent. Investeringarna i Sverige har under perioden 2010–2014 legat över EU-genomsnittet i alla kategorier med undantag för bostadsbyggande. De svenska bostadsinvesteringarna nådde ett genomsnitt på 3,7 % av BNP mellan 2010 och 2014 jämfört med EU-genomsnittet på 4,8 % under samma period. Bostadsinvesteringarna sköt dock i höjden och ökade med 21 % under 2014. De väntas fortsätta öka i rask takt på grund av den stigande efterfrågan på bostäder och den allmänna bostadsbristen, så att Sverige så småningom närmar sig EU-genomsnittet. I kategorin ”andra investeringar” har Sverige legat avsevärt högre än EU-genomsnittet, eftersom de svenska FoU-investeringarna utgjorde 3,2 % av BNP under 2014, vilket var näst högst i EU och långt över EU-genomsnittet på 2 % av BNP under samma år (diagram 1 b).

Både privata och offentliga investeringar i Sverige ligger över EU-genomsnittet (diagram 1 a). De privata investeringarna ökade med 5,3 % mellan 2009 och 2014, medan de offentliga investeringarna växte med i genomsnitt 3,9 % under samma period. Inom de privata investeringarna har investeringarna i tillverkningsindustrin varit relativt låga de senaste åren på grund av en trög industriproduktion och svaga exportmarknader. Däremot har investeringarna i tjänstesektorn ökat kraftigt på grund av en lång period med stark inhemsk efterfrågan. De offentliga investeringarna ökade snabbt i början av krisen och har sedan dess legat på en nivå kring 4,5 % av BNP, jämfört med EU-genomsnittet på 3,2 %. Investeringstillväxten väntas också få en bredare bas: investeringstillväxten inom tjänstesektorn väntas fortsätta vara stark, medan investeringarna i tillverkningsindustrin väntas öka under de kommande åren. Dessutom väntas de offentliga investeringarna öka stadigt då det behövs mer offentliga investeringar för bostäder, hälso- och sjukvård och skola, eftersom antalet flyktingar har ökat mycket kraftigt.

(fortsätter på nästa sida)

Ruta (forts.)

Investeringshinder och pågående reformer

Trots relativt goda investeringsresultat står Sverige inför utmaningar på flera områden som på lång sikt skulle kunna påverka landets konkurrenskraft negativt. Kommissionen⁽¹⁾ har börjat kartlägga politikområden och styrmedel för att kunna ge en översikt över de viktigaste utmaningarna för investeringar på nationell nivå.

Den viktigaste investeringsutmaningen i Sverige rör bostadsbyggande (se avsnitt 2.2). Trots att bostadsinvesteringarna nu tar fart, byggs inte tillräckligt med bostäder för att den ökande efterfrågan ska kunna tillgodoses. Efterfrågan väntas öka ytterligare under de kommande åren, eftersom antalet utsatta grupper i Sverige ökar främst på grund av det ökande antalet flyktingar. Detta kommer att förvärra bristen på (billiga) bostäder, särskilt i storstäderna. Utan lämpliga bostäder kommer dessa utsatta grupper inte att kunna etablera sig på arbetsmarknaden. Regeringen har infört vissa begränsade reformer på området genom att minska komplicerade och tidskrävande planeringsförfaranden och avsätta offentliga medel för att ge stöd till mer bostadsbyggande. Om fler politiska åtgärder vidtogs för att se över det nuvarande hyressättningsystemet, ge kommunerna incitament att stödja byggandet av nya bostäder och öka konkurrensen inom byggbranschen, skulle detta kunna leda till högre investeringar på detta område.

Även om FoU-investeringarna i Sverige är högre än EU-genomsnittet, har de sjunkit relativt sett sedan 2008, då de nådde sin kulmen på 3,5 % av BNP. För närvarande uppnås inte Sveriges Europa 2020-mål på 4 %. Ökat samarbete mellan den akademiska världen, forskning och näringsliv samt åtgärder för att öka effektiviteten på riskkapitalmarknaden skulle bidra till att vända den nedåtgående tendensen när det gäller FoU-investeringar och stimulera Sveriges konkurrenskraft på lång sikt. De svenska myndigheterna inrättade i februari 2015 ett innovationsråd som har i uppdrag att ta fram strategier för att stimulera långsiktig innovation och konkurrenskraft i Sverige (se avsnitt 3.3.).

Det svenska järnvägssystemet står inför flera utmaningar. Det handlar främst om begränsade offentliga medel för investeringar och underhåll i kombination med organisatoriska svårigheter (se avsnitt 3.3). Trafikvolymerna har ökat mer än investeringarna de senaste tio åren. Det behövs ökade investeringar för att minska förseningarna och bygga bort flaskhalsarna (särskilt i tätorterna, men de påverkar hela nätet), i synnerhet för gränstrafiken med Kontinentaleuropa. Investeringar i väg- och järnvägsinfrastruktur för att förbättra förbindelserna inom och mellan tätorter kan bidra till att minska vissa av de problem som bostadsbristen orsakar. Regeringen har tagit flera initiativ för att gynna infrastrukturinvesteringar i samarbete med kommunerna, bland annat stadsmiljöavtal och Sverigeförhandlingen.

Det finns fler områden med investeringsutmaningar. Till exempel skulle fler politiska åtgärder för att öka insynen i den offentliga upphandlingen, förbättra regelverket om pre-insolvens och minska den politiska osäkerheten om den framtida energipolitiken, med avseende på förnybar energi (el och transport), kärnenergi och energieffektivitetens roll kunna ytterligare öka incitamenten att investera i Sverige (se avsnitt 3.3 för mer information).

⁽¹⁾ Se *Member States Investment Challenges*, SWD(2015) 400 final/2 (ej översatt till svenska, http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/2016/ags2016_challenges_ms_investment_environments_en.pdf).

Faktabruta 1.2: EU-budgetens bidrag till strukturella förändringar

Sverige får stöd från Europeiska struktur- och investeringsfonderna (ESI-fonderna) och kommer närmare bestämt att få 3,6 miljarder euro för perioden 2014–2020. Detta motsvarar 2,5 % av väntade nationella offentliga investeringar på de områden där ESI-fonderna ger stöd.

Alla reformer och strategier har genomförts på de områden som får stöd från ESI-fonderna, med undantag för en handlingsplan om förhandsvillkor och om övervakning och resultatindikatorer som ska slutföras före slutet av 2016, så att villkoren är uppfyllda och investeringarna kan göras.

Planeringen för ESI-fonderna fokuserar på prioriteringar och utmaningar som fastställts inom den europeiska planeringsterminen de senaste åren, särskilt åtgärder för att stärka deltagandet och integrationen på arbetsmarknaden, framför allt när det gäller unga och personer med utländsk bakgrund. Sverige har fått 44 miljoner euro inom sysselsättningsinitiativet för unga (Europeiska socialfonden har avsatt lika mycket) för att öka sysselsättning och utbildning bland unga, särskilt de som löper störst risk att bli långtidsarbetslösa och få problem på arbetsmarknaden i framtiden. I den regelbundna övervakningen av genomförandet ingår rapportering i mitten av 2017 om hur medlen bidragit till Europa 2020-målen (med fokus på hållbar företagstillväxt genom innovation, lämpliga bredbandsinvesteringar och klusterutveckling samt andra områden enligt ovan).

Finansiering från den nya Europeiska fonden för strategiska investeringar (Efsi), Horisont 2020, Fonden för ett sammanlänkat Europa och andra direktförvaldade EU-fonder kompletterar ESI-fonderna. Efter de första förslagsinfordringarna inom Fonden för ett sammanlänkat Europa har Sverige ingått avtal för 82 miljoner euro för transportprojekt. Mer information om ESI-fonderna i Sverige: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries/SE>.

Tabell 1.1: Viktiga ekonomiska, finansiella och sociala indikatorer

	2003–2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Prognos		
									2015	2016	2017
Real BNP (årsbasis)	3,5	-0,6	-5,2	6,0	2,7	-0,3	1,2	2,3	3,6	3,2	2,9
Privat konsumtion (årsbasis)	3,3	0,2	0,4	3,9	1,9	0,8	1,9	2,2	2,4	2,6	2,8
Offentlig konsumtion (årsbasis)	0,6	1,3	2,3	1,3	0,8	1,1	1,3	1,3	2,0	3,6	2,5
Fast bruttoinvestering (årsbasis)	6,2	0,6	-13,4	6,0	5,7	-0,2	0,6	7,5	7,1	4,2	3,7
Export av varor och tjänster (årsbasis)	6,9	2,0	-14,5	11,9	6,1	1,0	-0,8	3,5	4,6	4,1	4,5
Import av varor och tjänster (årsbasis)	6,7	3,8	-14,1	12,8	7,3	0,5	-0,1	6,3	4,2	4,3	4,8
Produktionsgap	0,9	0,8	-5,6	-1,4	-0,2	-1,9	-2,1	-1,7	-0,6	0,0	0,0
Potentiell tillväxt (årsbasis)	2,6	1,5	0,3	0,2	0,1	-0,1	-0,2	-0,2	-0,1	-0,1	0,3
Bidrag till BNP-tillväxten											
Inhemsk efterfrågan (årsbasis)	3,1	1,4	-4,1	1,8	2,4	-0,2	-1,1	-0,5	0,1	0,5	0,9
Inventarier (årsbasis)	0,2	-0,5	-2,1	1,3	1,5	-1,1	0,0	0,5	-0,4	0,0	0,0
Nettoexport (årsbasis)	0,1	-0,2	-2,1	0,0	-1,5	-0,2	0,4	-0,3	0,2	0,0	0,0
Bidrag till potentiell BNP-tillväxt											
Totalt antal arbetade timmar (årsbasis)	0,5	0,3	-0,1	-0,1	-0,1	-0,2	-0,2	-0,1	0,0	-0,1	0,1
Kapitalackumulering (årsbasis)	0,7	0,8	0,4	0,4	0,4	0,4	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2
Total faktorproduktivitet (årsbasis)	1,5	0,5	0,0	-0,1	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,1	0,0
Bytesbalans (% av BNP), betalningsbalans	7,3	8,6	5,9	6,0	6,9	6,6	6,7	5,7	.	.	.
Handelsbalans (% BNP), betalningsbalans	6,9	6,5	5,5	5,3	5,4	5,5	5,8	4,8	.	.	.
Bytesförhållandet för varor och tjänster (årsbasis)	-2,0	-1,9	1,3	-2,1	-1,6	-1,0	0,4	0,8	2,0	0,7	0,5
Kapitalkonto, saldo (% av BNP)	-0,1	-0,2	-0,1	-0,1	-0,2	-0,2	-0,2	-0,1	.	.	.
Nettoställning mot omvärlden (% av BNP)	-15,2	-1,5	0,6	2,9	-10,2	-14,3	-15,1	-5,9	.	.	.
Omsättbar utlandsskuld, netto (% av BNP)	-37,2	-43,3	-46,0	-39,5	-42,9	-43,3	-45,7	-45,5	.	.	.
Omsättbar utlandsskuld, brutto (% av BNP)	111,5	143,0	146,9	135,5	145,1	143,6	152,6	162,0	.	.	.
Exportresultat mot utvecklade länder (förändring i % över 5 år)	4,9	3,1	-8,3	-5,2	-4,2	-9,6	-8,8	-3,63	.	.	.
Exportmarknadsandel, varor och tjänster (årsbasis)	-0,9	-0,3	-10,8	-12,2	-6,1	-6,0	0,1	-2,5	.	.	.
Nettoinflödet av utländska direktinvesteringar (årsbasis)	2,7	-1,6	3,7	4,1	3,0	2,3	4,4	0,7	.	.	.
Hushållens sparande (nettosparande i % av disponibel nettoinkomst)	1,1	-0,2	3,4	3,2	1,3	0,7	1,3	-0,3	.	.	.
Privat kreditflöde (konsoliderade uppgifter, % av BNP)	11,3	18,6	5,5	5,2	6,5	2,2	4,7	5,9	.	.	.
Privat skuldsättning (konsoliderade uppgifter, % av BNP) varav hushållens skulder (konsoliderade uppgifter, % av BNP)	153,1	189,9	202,0	189,9	191,2	192,5	192,3	194,0	.	.	.
varav icke-finansiella företags skulder (konsoliderade uppgifter, % av BNP)	60,2	68,7	76,8	77,1	78,0	80,5	82,3	83,6	.	.	.
varav icke-finansiella företags skulder (konsoliderade uppgifter, % av BNP)	92,8	121,2	125,2	112,8	113,2	112,0	110,0	110,4	.	.	.
Företag, nettoutlåning (+) och nettoinlåning (-) (% av BNP)	3,8	1,6	4,9	5,2	1,8	2,6	2,4	3,2	4,8	4,6	4,8
Företag, driftöverskott brutto (% av BNP)	27,2	27,2	23,1	23,9	23,2	21,6	21,2	21,8	22,1	22,1	22,6
Hushållen, nettoutlåning (+) och nettoinlåning (-) (% av BNP)	-2,6	-2,9	-0,2	-1,0	-2,2	-2,3	-1,6	-1,9	-1,8	-1,7	-1,9
Deflaterat husprisindex (årsbasis)	8,7	-1,9	0,8	6,4	0,8	0,7	4,7	8,6	.	.	.
Bostadsinvesteringar (% av BNP)	3,7	3,9	3,3	3,6	3,9	3,4	3,5	4,1	.	.	.
BNP-deflator (årsbasis)	1,5	3,3	2,4	1,0	1,2	1,1	1,1	1,6	1,9	1,7	1,8
Harmoniserat konsumentprisindex (HIKP, årsbasis)	1,0	3,9	1,6	1,7	3,3	3,2	2,2	1,2	-0,2	0,1	1,5
Nominell ersättning per anställd (årsbasis)	3,2	4,3	2,0	2,2	3,6	2,8	1,3	1,4	1,2	1,3	1,5
Arbetsproduktivitet (real, uppgift per anställd, årsbasis)	2,9	-1,4	-2,8	5,0	0,5	-1,0	0,3	0,9	.	.	.
Enhetsarbetskostnader (totala ekonomin, årsbasis)	1,0	5,2	5,7	-2,6	2,6	4,1	1,7	1,3	0,6	1,2	1,7
Reala enhetsarbetskostnader (årsbasis)	-0,6	1,8	3,2	-3,6	1,4	3,0	0,6	-0,3	-1,3	-0,5	-0,1
Real effektiv växelkurs (enhetsarbetskostnad, årsbasis)	0,9	-0,8	-6,9	4,8	7,4	3,0	3,7	-3,8	-5,7	2,2	.
Real effektiv växelkurs (HIKP, årsbasis)	0,9	-2,2	-7,2	6,5	4,1	-0,8	1,7	-4,6	-5,4	2,8	-0,7
Skattekil för en person med genomsnittlig lön (%)	30,5	26,9	25,4	24,7	24,8	24,9	25,0	24,4	.	.	.
Skattekil för en person som tjänar 50 % av en genomsnittlig lön (%)	26,3*	21,8	20,6	19,7	19,9	20,0	20,0	19,6	.	.	.
Finansiella sektorns totala skulder, icke-konsoliderade uppgifter (årsbasis)	10,9	6,7	1,9	6,9	5,0	3,2	7,5	12,7	.	.	.
Primärkapitalkvot (%) 2	.	7,8	10,5	10,5	10,8	11,2	11,3	19,2	.	.	.
Avkastning på eget kapital (%) 3	.	12,3	5,4	10,3	10,7	11,4	11,2	12,2	.	.	.
Nödlidande lån, brutto (% av totala skuldinstrument och totala lån och förskott) (4)	0,6	0,5	0,5	1,4	.	.	.
Ungdomsarbetslöshet	8,2	6,4	8,2	8,4	7,8	7,7	8,2	8,7	9,5	9,4	9,3
Långtidsarbetslöshet (% av befolkningen i arbetskraften)	1,1	0,8	1,1	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5	.	.	.
Ungdomsarbetslöshet (% av befolkningen i arbetskraften i samma åldersgrupp)	20,2	20,2	25,0	24,8	22,8	23,7	23,6	22,9	20,4	.	.
Arbetskraftsdeltagande (15–64 år)	78,4	79,3	78,9	79,1	79,9	80,3	81,1	81,5	.	.	.
Personer som riskerar fattigdom eller social utestängning (% av den totala befolkningen)	15,4	14,9	15,9	15,0	16,1	15,6	16,4	16,9	.	.	.
Personer som lever i hushåll med mycket låg arbetsintensitet (% av befolkningen under 60 år)	7,3	5,5	6,4	6,0	6,9	5,7	7,1	6,4	.	.	.
Saldot i de offentliga finanserna (% av BNP)	1,3	2,0	-0,7	0,0	-0,1	-0,9	-1,4	-1,7	-1,0	-1,1	-1,2
Kvot mellan skatt och BNP (%)	46,6	44,9	45,1	44,1	43,5	43,5	43,8	43,7	43,6	44,1	44,2
Strukturellt saldo (% av BNP)	.	.	.	0,8	0,1	0,2	-0,1	-0,6	-0,7	-1,0	-1,2
Offentlig bruttoskuld (% av BNP)	45,3	36,8	40,4	37,6	36,9	37,2	39,8	44,9	44,0	43,1	42,3

(1) Summa skuldinstrument, andra investeringar och reserver.

(2,3) Inhemska bankkoncerner och fristående banker.

(4) Inhemska bankkoncerner och fristående banker, utlandskontrollerade dotterbolag (i och utanför EU) och utlandskontrollerade filialer (i och utanför EU).

Källa: Europeiska kommissionens vinterprognos 2016, ECB.

2. OBALANSER, RISKER OCH KORRIGERINGAR

Detta kapitel innehåller en fördjupad granskning enligt förfarandet vid makroekonomiska obalanser⁽¹⁾. Granskningen är inriktad på risker och sårbarheter som nämns i rapporten om förvarningsmekanismen 2016. I det första avsnittet analyseras orsakerna till det konstanta bytesbalansöverskottet och det fortsatta tappet av exportmarknadsandelar. Dessutom bedöms huruvida Sverige har allvarliga konkurrenskraftsproblem. I det andra avsnittet undersöks orsakerna till hushållens och företagens skuldökning och de underliggande makroekonomiska riskerna, eftersom det var ett område som uppmärksammades i de landsspecifika rekommendationerna 2015. Då den privata skuldsättningen till stor del ökar på grund av bolånen, bedöms orsakerna till de ökande bostadspriserna i det tredje avsnittet. Med tanke på de svenska bankernas stora andel av ekonomin och deras systembetydelse i grannländerna bedöms i det fjärde avsnittet risker i samband med bankväsendet. Kapitlet avslutas med bedömningsmatrisen enligt förfarandet vid makroekonomiska obalanser, där de viktigaste resultaten sammanfattas.

2.1 EXTERN KONKURRENSKRAFT

Externa obalanser

Sverige har konstant haft stora bytesbalansöverskott i mer än två decennier.

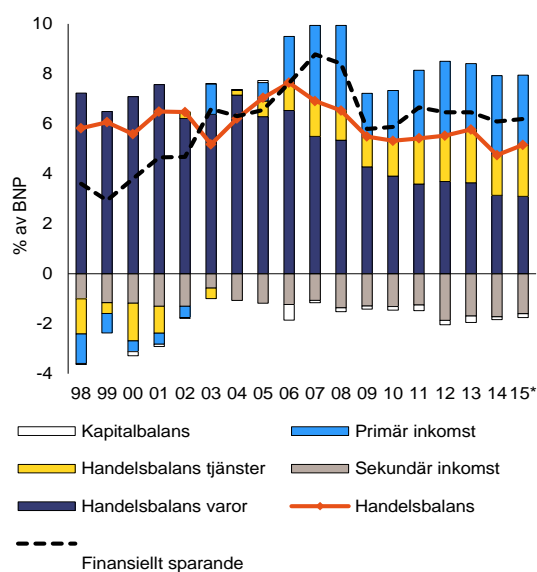
Överskottet för 2015 uppskattas till omkring 6 % av BNP. Ett stort bytesbalansöverskott behöver inte tyda på en obalans, eftersom det helt enkelt kan innebära stora besparingar som är högre än investeringarna och i förhållande till partnerländerna. Det kan dock också vara ett tecken på inhemska flaskhalsar, t.ex. högt buffertsparande eller låga investeringar. Samtidigt kännetecknas handeln av en långvarig minskning av exportmarknadsandelarna och en trög återhämtning av exporten efter tillbakagången. I detta avsnitt undersöks risken att detta beror på ett strukturellt problem i det svenska näringslivet. Ytterligare analys krävs alltså för att fastställa om detta beror på ett strukturellt problem i det svenska näringslivet.

Bytesbalans

Bytesbalansen har konstant visat överskott, men sammansättningen av den har förändrats stort de senaste åren. Varuhandelsöverskottet har minskat strukturellt, men detta kompenseras delvis av den stadigt ökande tjänstebalansen och inkomstbalansen (se diagram 2.1.1). Som sägs nedan har de många åren av överskott förbättrat den svenska ekonomins nettoställning mot omvärlden, vilket leder till ett överskott i fråga om avkastning på investeringar från utlandet. Dessa förändringar har tagit ut varandra, vilket innebär

att den totala nettoutlåningen har legat relativt stabilt.

Diagram 2.1.1: Bytesbalans

* uppskattning grundad på kvartalsuppgifter.

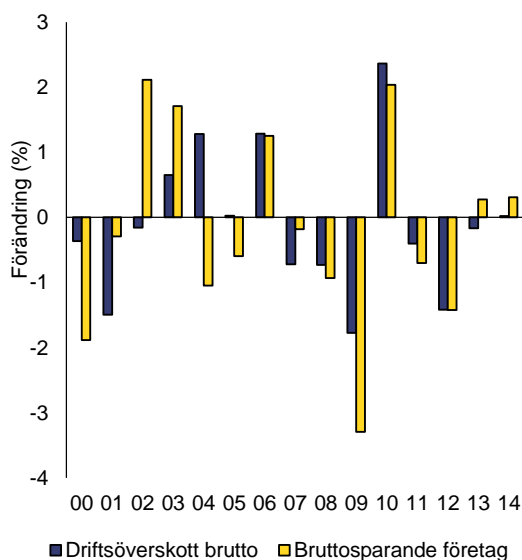
Källa: Europeiska kommissionen

Det är höga besparingar, inte låga investeringar, som orsakar dagens bytesbalansöverskott. Besparingarna ligger för närvarande på omkring 30 % av BNP, och har överskridit investeringarna sedan början av 1990-talet. En stadig ökning av sparandet under de första tio åren i detta århundrade berodde först på finanssektorns jämförelsevis höga nettosparande, som bidragit till det svenska bankväsendets höga kapitaliseringsnivåer. Sedan krisen har dock

⁽¹⁾ Enligt artikel 5 i förordning (EU) nr 1176/2011.

företagens sparande börjat avmattas sedan vinsterna minskat (se diagram 2.1.2). Inom den offentliga sektorn har de senaste årens budgetunderskott haft en begränsad inverkan på ekonomins totala nettoutlåning. Däremot har de svenska hushållen kraftigt ökat sin sparkvot sedan början av 2000-talet: från att endast obetydligt bidra till den totala ekonomins nettoutlåning har deras bidrag ökat till 7 % av BNP under 2014, vilket motsvarar ett sparande på nästan 18 % av den disponibla inkomsten (diagram 2.1.3).

Diagram 2.1.2: Företagens sparande och vinster

Källa: Europeiska kommissionen

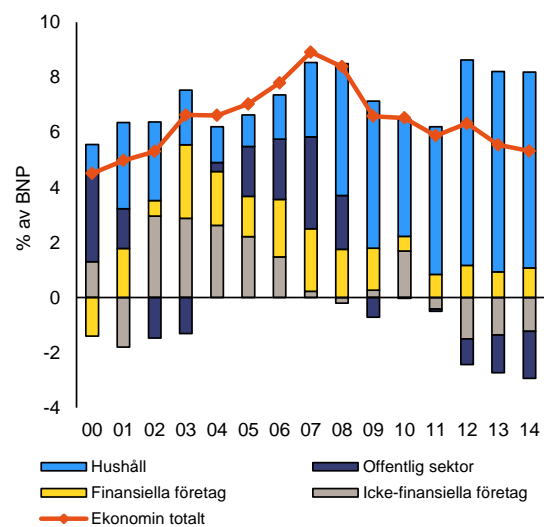
Ökningen av hushållens sparande kan kopplas till 1990-talets pensionsreform och andra reformer under det decenniet. Reformerna innebar ett steg mot ett avgiftsbestämt pensionssystem som håller offentliga pensioner konstanta som andel av BNP. Med andra ord flyttas bördan över på framtidens pensionärer, som reagerar genom att öka sitt privata pensionssparande⁽²⁾.

Sparandet är reaktionen på långsiktiga institutionella reformer och förväntas ligga kvar på en hög nivå i framtiden: det är inte

⁽²⁾ Se Europeiska kommissionen, Åldranderapport 2015, och Nilsson, C., Söderberg, J. och Vredin, A. (2014) *Det kollektiva pensionssparandets betydelse i det svenska finansiella systemet*, Sveriges Riksbank, Ekonomiska kommentarer nr 3, 2014.

konjunkturbundet eller en följd av politiska svar på krisen. Det höga sparandet beror varken på den senaste tidens åtstramningspolitik eller på buffertsparande. I takt med att befolkningen åldras och att fyrtilialisterna går i pension spås sparandet stabiliseras, troligen på en hög nivå.

Diagram 2.1.3: Nettoutlåning/nettoupplåning efter sektor – Sverige

Källa: Europeiska kommissionen

De svenska investeringarna är höga jämfört med liknande EU-medlemsstater.

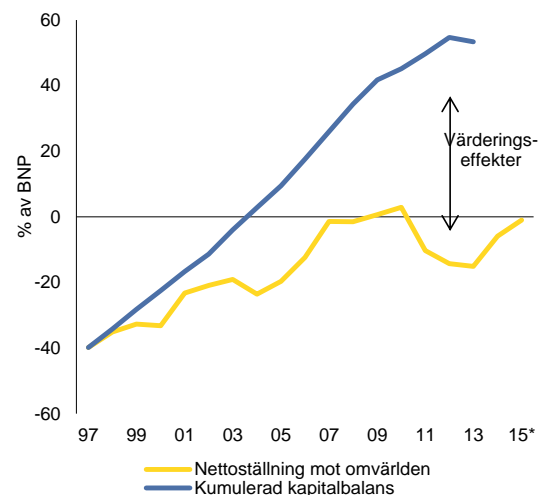
Investeringstakten har hållit sig kvar på 20–25 % av GDP sedan krisen i början av 1990-talet. Detta var till och med fallet under konjunkturedgången 2009, då många EU-medlemsstater upplevde markant sjunkande investeringar. Den svenska investeringstakten är tidigare legat i jämnhöjd med genomsnittet i EU, och är i dag 4 procentenheter högre. Den ligger dessutom betydligt över takten i andra medlemsstater med stora bytesbalansöverskott som kännetecknas av låga investeringar i bostäder och infrastruktur (Tyskland, Nederländerna och Danmark). Efter konjunkturedgången på 1990-talet minskade investeringarna i bostäder kraftigt i Sverige, men har sedan dess återhämtat sig och ligger idag på 4,5 % av BNP, så gott som samma som i de andra länderna med överskott. Med tanke på den snabba folkökningen och den betydande bostadsbristen kunde dock mer investeringar förväntas. En ytterligare ökning av bostadsinvesteringar har dämpats genom begränsningar och ineffektiviteter på den svenska bostadsmarknaden, vilket beskrivs

närmare i avsnitt 2.3. Genom att ta itu med den ineffektiva bostadsmarknaden, särskilt hyresmarknaden, skulle man kunna öka investeringarna i bostäder och därigenom bidra till att minska överskottet i bytesbalansen.

Det ackumulerade överskottet i bytesbalansen har förbättrat den finansiella nettoställningen mot omvärlden, vilket förklarar den betydande förbättringen av primärinkomstsaldo det senaste årtiondet. Det kanske inte är uppenbart, eftersom ställningen fortfarande ligger något på minus. Med utgångspunkt 1997 borde de konstanta överskotten i princip ha förbättrat Sveriges finansiella nettoställning mot omvärlden till ett överskott på över 60 % av BNP lagom till slutet av 2014 (se diagram 2.1.4). Värderingseffekter och mätfel torde dock ha lett till en betydande underskattning av den svenska ekonomins faktiska ställning. Exempelvis kan skillnaderna mellan det bokförda värdet och marknadsvärdet på beståndet av utländska direktinvesteringar vara en viktig förklaring till att Sveriges nettoställning mot omvärlden förefaller orimligt låg⁽³⁾.

⁽³⁾ Se G. Blomberg, S. Kåhre and A. Lindström, *Sveriges sparöverskott stabilt i många år – men var finns pengarna?*, Riksbanken, Ekonomiska kommentarer nr 2, 2015, och avsnitt 3.1.2 i Europeiska kommissionens Sverigerapport 2014 om förfarandet vid makroekonomiska obalanser. Occasional Papers nr 186.

Diagram 2.1.4: **Nettoställning mot omvärlden och värderingseffekter ***

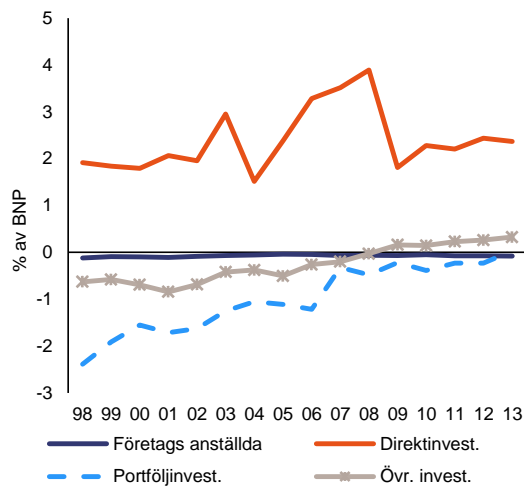

* Egen skattning

Källa: Europeiska kommissionen

De ökande investeringarna utomlands kan förklara investeringsinkomsternas kraftiga ökning. Avkastningarna av direktinvesteringar har inte uppvisat någon tydlig tendens, men inkomsterna av portföljinvesteringar och övriga investeringar har förskjutits från -3 % av BNP för femton år sedan till att ligga på plus (diagram 2.1.5). Denna ökning av utlandsinkomsterna förklarar varför nettoexporten kan sjunka medan sparandets överskott över investeringarna ligger tämligen konstant.

Diagram 2.1.5: Primärinkomstsaldo

Källa: Europeiska kommissionen

Samtidigt återspeglar nettoexportens sammansättning tjänstehandels växande betydelse i den svenska utrikeshandeln.

Handelsbalansen i varor leder till en minskning av nettoexporten, medan balansen i tjänstehandeln ökar. Denna förskjutning mot tjänster i nettoexportens sammansättning beror sannolikt på flera faktorer, bl.a. ökad konkurrens från framväxande marknader för tillverkning av varor och en stark inhemsk efterfrågan som vuxit jämfört med en relativt svag extern efterfrågan. Dessutom hänger tjänsternas ökande betydelse samman med att företagstjänster läggs ut på entreprenad av tillverkningsföretag. En stor del av dessa tjänster avser för- och efterproduktion såsom FoU, konstruktion, teknikonsulttjänster och marknadsföring⁽⁴⁾.

Den externa dynamiken överlag och bytesbalansöverskottet framstår som huvudsakligen gynnsamma svar på ekonomiska fundamenta och beror inte på några underliggande strukturella problem.

I och med att sparandet stabiliseras förväntas Sveriges externa överskott också stabiliseras de närmaste åren. Det svenska överskottet har en mycket begränsad inverkan på de externa omställningsprocesserna i EU, givet den svenska ekonomin relativt begränsade storlek, den svenska

varuimportens geografiska profil, Sveriges fortsatta externa underskott mot euroområdet och den flytande växelkursen.

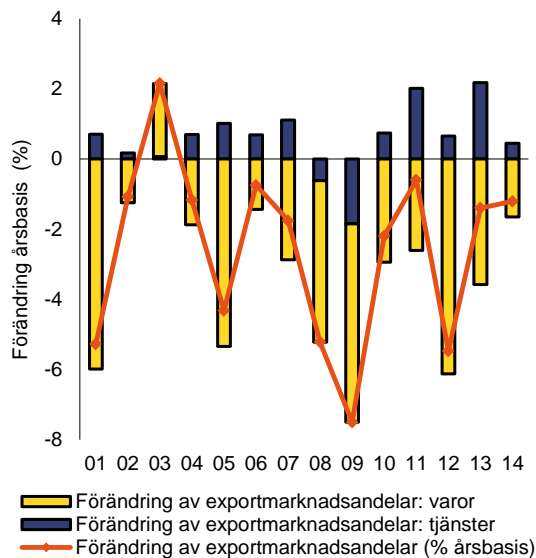
Export

Den långvariga minskningen av exportmarknadsandelar och den bekymmersamma exportåterhämtningen efter krisen kan tyda på ett strukturellt problem i den svenska industrin. Exportmarknadsandelarna minskade 9,8 % de senaste fem åren, vilket är en fortsättning på en långvarig tendens som började på 1970-talet.

I likhet med andra mogna industriländer har Sveriges exportandelar minskat genom den växande världshandel som beror på att de framväxande ekonomierna integreras i de globala värdekedjorna.

Världshandeln har genomgående växt snabbare än Sveriges export det senaste årtiondet (diagram 2.1.6). Varuexporten har sedan länge påverkats mest av exportmarknadsandelarnas långvariga minskning, medan tjänsteexporten varit betydligt mer dynamisk. Tjänstesidans styrka har dock inte kunnat uppväga förlusterna av exportmarknadsandelar på varusidan, inte bara för att tjänsternas exportmarknadsandel växt relativt måttligt, utan också för att varuexporten fortfarande utgör ungefär 68 % av hela den svenska exporten.

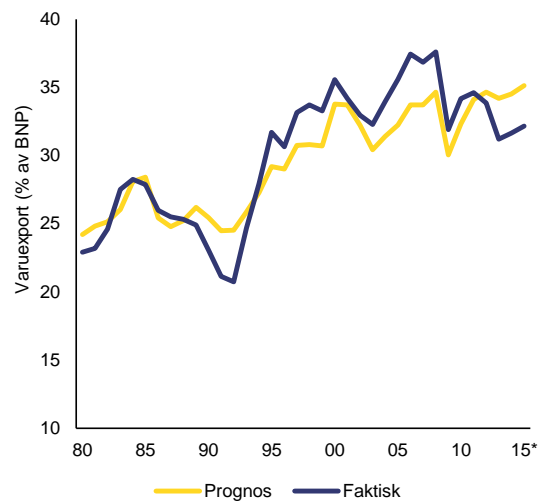
⁽⁴⁾ För en grundlig genomgång av strukturförändringar i Sverige, se Daniel Lind, *Avindustrialiseringen av Sverige: myt och verklighet*, Unionen, 2010.

Diagram 2.1.6: **Förändringar av exportmarknadsandelar**

Källa: Europeiska kommissionen

Jämfört med andra utvecklade ekonomier förefaller den svenska industrin ha hanterat globaliseringen väl. Under längre tid (diagram 2.1.7) har den svenska exporten de senaste årtiondena hållit jämna steg med den genomsnittliga öppenheten i EU. Sedan krisen har exporten varit lägre än väntat, men det tycks inte vara oroande. Det finns vissa likheter med situationen i början av 1990-talet, men orsaken är en helt annan. För tjugo år sedan stod den svenska industrin inför en betydande justering, och ekonomin som helhet befann sig i en av de värsta recessionerna någonsin. I dag går det i stället bra för ekonomin, och den svaga exportåterhämtningen kan kopplas till den svaga externa efterfrågan och inte till strukturella problem i den svenska industrin. Att strukturella problem saknas framgår också om man tittar på den svenska exporten från importörernas sida: åren 1999–2013 växte den svenska exporten i ungefär samma takt som destinationsmarknadernas ekonomier⁽⁵⁾.

⁽⁵⁾ Se avsnitt 2.3.3, särskilt diagram 2.12, i Näringsdepartementet (2015) *Sveriges företagande och konkurrenskraft - Internationell jämförelse*, Näringsdepartementet, Ds 2015:43.

Diagram 2.1.7: **Globaliseringen och den ökande öppenheten**

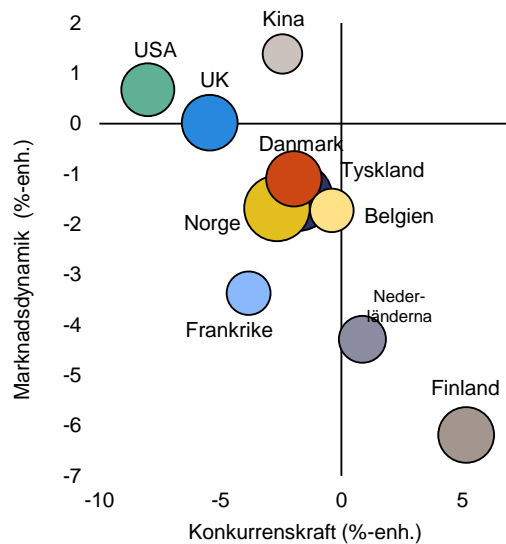
Anmärkning: Förutsägelsema visar medelexport som andel av BNP för de viktigaste EU-länderna, med hänsyn tagen till den svenska bruttonationalproduktens storlek. Egen skattning.

Källa: Europeiska kommissionen och egna beräkningar.

Sverige har i själva verket lyckats behålla de länkar i värdekedjan som har högt förädlingsvärde. I fråga om inkomst i stället för bruttoexport (dvs. exklusive intermediärer och utländskt förädlingsvärde) ser den svenska exporten ännu starkare ut. Under åren 1995–2011 hade den svenska ekonomin en konstant andel av den globala värdekedjan på omkring 0,8 % av världens inkomster och 2,7 % av EU:s inkomster⁽⁶⁾. Med andra ord förefaller de förlorade marknadsandelarna ha legat främst i segmenten med lågt förädlingsvärde.

⁽⁶⁾ Uppgifter från World Input-Output Database, analyserade i G.J. De Vries (2014) *Competing in Global Value Chains. Implications for Jobs and Income in Sweden*, Growth Analysis PM 2014:10.

Diagram 2.1.8: **Konkurrenskraft och dynamik i Sveriges 10 främsta exportdestinationer 2010–2014**

Anmärkning: Bubblornas storlek anger destinationens andel av den totala exporten. Marknadsdynamik jämför ökningen av importen (på den marknaden) och den globala importen. Konkurrenskraft jämför ökningen av exporten (till den marknaden) och importen (på den marknaden).

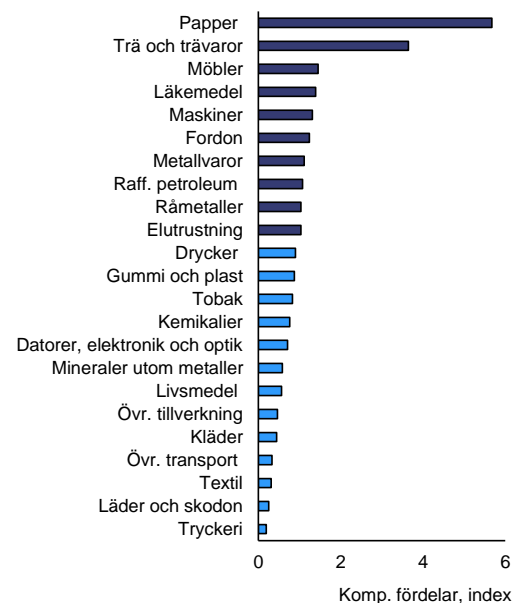
Källa: FN:s databas för handelsstatistik (Comtrade), Europeiska kommissionen

En svag utländsk efterfrågan påverkar den svenska varuexporten direkt. Svenska företag exporterar framför allt till andra EU-medlemsstater (cirka 70 % av den totala exporten). Då återhämtningen har varit ytterst trög i EU har efterfrågan på svenska varor i EU-länderna varit svag, vilket framgår av diagram 2.1.8. (se även faktaruta 2.1.1 om en ny exportstrategi med inriktning på länder med stor tillväxtpotential). Sverige drabbades också av försämrad konkurrenskraft 2010–2014 hos de flesta viktiga handelspartnerna.

Den relativt svaga återhämtningen av exporten förvärras ytterligare av Sveriges specialisering på kapitalvaror, som drabbades särskilt hårt av krisen. Utöver de traditionella skogsprodukterna (trä och papper) är Sverige specialiserat på bl.a. maskiner, motorfordon, metallprodukter och elektrisk utrustning (diagram 2.1.9). De flesta av dessa produkter är normalt kapitalvaror. I en miljö med hög osäkerhet och generellt låga investeringar kommer ett land som är specialiserat på dessa produkter att drabbas hårdare än genomsnittet.

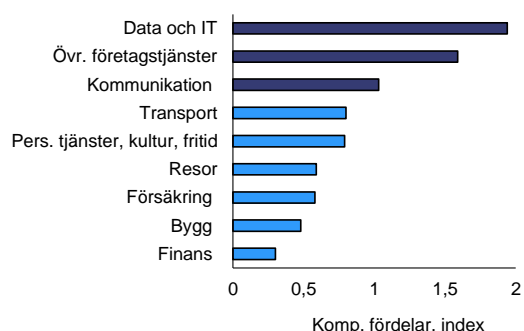
Tjänsteexportens relativa styrka kan på motsvarande sätt knytas till specialiseringen på dynamiska, snabbväxande branscher som datorer, informationsteknik, företagstjänster och kommunikation (diagram 2.1.10).

Diagram 2.1.9: **Konstaterade komparativa fördelar i varusektorer, 2013**

Källa: Europeiska kommissionen

Diagram 2.1.10: **Konstaterade komparativa fördelar i tjänstesektorer, 2013**

Källa: Europeiska kommissionen

Slutligen har den svenska ekonomins kostnadskonkurrenskraft förbättrats sedan 2014. Efter tre års betydande kursökningar minskade den reala effektiva växelkursen med nära

4 % under 2014 och 5 % 2015, till följd av kronans försvagning. Samtidigt har enhetsarbetskostnaderna ökat i stort sett i samma takt som i euroområdet de senaste åren.

Den icke kostnadsrelaterade konkurrenskraften

Sverige ligger överst i den globala värdekedjan, och har behållit de sofistikerade delarna av produktionsprocesserna. Som sagts ovan har den svenska andelen av världens inkomster i stort sett legat konstant sedan 1995, vilket tyder på att landet har varit framgångsrikt med att behålla verksamheter med högt förädlingsvärde.

Den svenska ekonomin kännetecknas av ett mycket konkurrenskraftigt företagsklimat. I internationella bedömningar rankas Sverige genomgående som en av världens mest konkurrenskraftiga ekonomier. Sverige ligger tia i *The Global Competitiveness Report 2014–2015*, åtta i Världsbankens *Ease of Doing Business Report* och fyra i Transparency Internationals index. Men när det gäller lagstiftningen är Sveriges resultat inte lika bra. Enligt de senaste uppgifterna för 2013 låg Sverige på 27:e plats av 45 i OECD:s indikator för produktmarknadsreglering. Enligt denna indikator var Sveriges regler ungefär lika restriktiva som genomsnittet i OECD.

Sverige gör särskilt bra ifrån sig inom FoU och innovation. Med en FoU-intensitet på 3,16 % under 2014 låg Sverige näst högst i EU, även om det finns en viss risk för utlokalisering, som diskuteras i avsnitt 3.3. Sverige ligger på första plats bland medlemsstaterna enligt kommissionens sammanvägda indikator för innovationsresultat, och är särskilt bra på tre av indikatorns fyra delar (närmare bestämt patent, sysselsättning i kunskapsintensiv verksamhet och sysselsättning på snabbväxande företag inom innovativa sektorer). Exportens andel av högteknologiska produkter är en faktor som också beaktas i den sammanvägda indikatorn, och den har i stort legat stabilt på 14 % sedan 2001. Detta är ungefär samma andel som de största EU-ekonomierna (Tyskland, Frankrike och Förenade kungariket) och mer än de andra nordiska EU-länderna (Danmark och Finland). Sverige ligger även högst bland medlemsstaterna på kommissionens resultattavla för innovationsunionen, först i en grupp av fyra medlemsstater som anses som innovationsledare.

Framtidsutsikter

Överskottet i bytesbalansen har stabiliserats på cirka 6 % av BNP och spås ligga kvar ordentligt på plus på medellång och lång sikt.

Det konstant höga sparandet är den viktigaste förklaringen till bytesbalansöverskottet, medan investeringarna inte förefaller hämmas utan ligger krav på en hög nivå jämfört med liknande länder. Sammansättningen har dock förändrats. De många åren med överskott har bytt tecken på investeringsinkomstbalansen, som nu är positiv. Detta har gjort det möjligt för ekonomin som helhet att importera förhållandevis fler varor och minska nettoexporten, även med ett stabilt sparande. Löpande transfereringar torde ha en allt större dämpande effekt, även om den är måttlig.

Exportmarknadsandelarna har sjunkit, men den långsamma återhämtningen av exporten är sannolikt tillfällig och beror på svag ekonomi i viktiga exportländer och den svenska

specialiseringen på kapitalvaror, som i andra mogna ekonomier.

Sveriges exportmarknadsandelar förväntas minska ytterligare, och är till stor del beroende av världshandelns övergripande utveckling och de viktigaste handelspartnerns ekonomiska situation. Den svenska ekonomin förblir mycket konkurrenskraftig, tack vare en hög FoU-intensitet.

Inom exporten kan tjänsternas ökande betydelse särskilt nämnas.

Varuexportens nedslående resultat på kort sikt torde vara tillfällig, och vändas i sin motsats när Sveriges exportmarknader börjar växa och investera. Den uppvägs dessutom delvis av tjänsteexportens ökande marknadsandelar. Denna ökning kommer sannolikt att bli trendmässig och fortsätta att stärkas, mot bakgrund av Sveriges tydliga specialisering på innovativa tjänstesektorer.

Faktaruta 2.1.1: En ny exportstrategi

I september 2015 lanserade Näringsministeriet *Sveriges exportstrategi*, den nya exportstrategin för sysselsättning och tillväxt⁽¹⁾. Den nya strategin är åtminstone delvis motiverad av exportens långsamma återhämtning efter nedgången 2009, som i sin tur anses orsakad av den svaga ekonomin i EU som ju är Sveriges viktigaste exportmarknad. Meningen med den nya strategin är att hjälpa svenska företag att nå nya marknader. Tonvikten ligger på att ge information till potentiella exportföretag och stöd på plats i länder med hög tillväxtpotential. I slutändan är avsikten att nå ett försprång på områden där Sverige har komparativa fördelar och efterfrågan tros öka snabbt inom den närmaste framtiden: urbanisering, digitalisering, energiomställning, avfallshantering, elektrifiering, åldrande befolkningar osv. Strategin är inte bara utåtriktad utan ska också attrahera mer turism och investeringar från utlandet.

Det viktigaste sättet att nå dessa mål är ”Team Sweden”, ett gemensamt paraply för allt statligt arbete för att stödja näringslivets export och industrialisering. Strategin bygger på ett antal insatser. Team Sweden ska försöka dra fördel av landets goda bild utomlands och i takt med att partnerländerna utvecklas gå över från bistånd till handel. Tonvikten ska ligga på humankapitalet och underlättande av arbetstagarnas rörlighet men man ska också locka talanger till Sverige genom enklare förfaranden för dem som vill studera, forska eller arbeta i Sverige. Regionala exportcentra ska inrättas med lokal personal som har kännedom om regionen och de ska kartlägga handelshinder som åtgärdas genom diplomatiska insatser.

Allmänt sett framhävs ett antal intressanta områden i strategin, där offentliga insatser kan bidra till samordningen mellan de berörda aktörerna, avhjälpa informationsasymmetri eller helt enkelt ta vara på befintliga resurser, som det diplomatiska nätverket. På andra områden är det inte lika uppenbart vilket marknadsmisslyckande som ska åtgärdas av en del av insatserna. Det är exempelvis svårt att se hur tillgång till finansiering skulle vara ett problem för den svenska exporten. I avsaknad av ett mer utförligt underlag kan det vara värt att erinra om att även om ekonomiskt stöd överensstämmer med EU:s regler för statligt stöd debatteras det om det är en bra idé att subventionera exporten⁽²⁾.

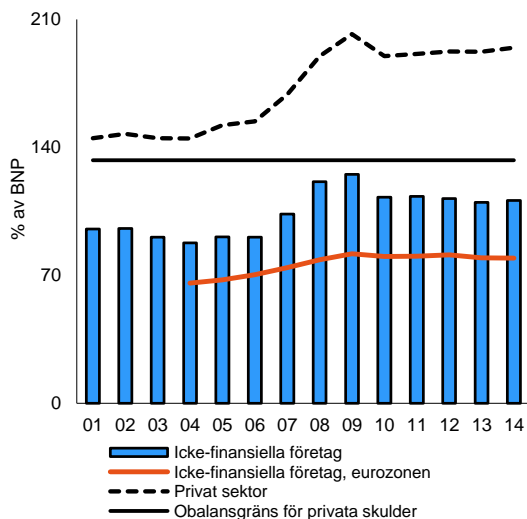
⁽¹⁾ Sveriges exportstrategi, Regeringskansliet, 2015.

⁽²⁾ Se t.ex. de argument som går igenom i Eliasson, K., Hansson, P. och Lindvert, M. (2010), *Är exportfrämjandet motiverat?*, Ekonomisk debatt, vol. 38, nr 1, s. 31-45.

2.2. PRIVAT SKULDSÄTTNING

Den privata skuldsättningen⁽⁷⁾ har ökat stadigt sedan 2011 och är fortfarande en av de högsta i EU. Den privata skuldkvoten ökade till 194,4 % av BNP i slutet av 2014 från 192,4 % föregående år, och det ligger avsevärt över den indikativa tröskeln på 133 % (diagram 2.2.1). En stor del av de privata skulderna finansieras från utlandet, i det att nettoutlandsskulden uppgavs vara 54,3 % av BNP i slutet av 2014. Denna kvot har minskat något sedan den högsta noteringen med 66,2 % 2008, men ligger fortfarande betydligt över EU-genomsnittet. En stor del av nettoutlandsskulden uppvägs av en positiv stock av utlandsinvesteringar, vilket resulterar i en i stort sett balanserad nettoställning mot omvärlden. Omkring 70 % av den privata skuldsättningen kanaliseras genom bankutlåning till hushåll och företag, och finansieringen av bägge sektorerna ökar snabbare än BNP. Utvecklingen av hushållens och företagens skulder analyseras separat i detta avsnitt.

Diagram 2.2.1: Den privata sektorns skuldsättning

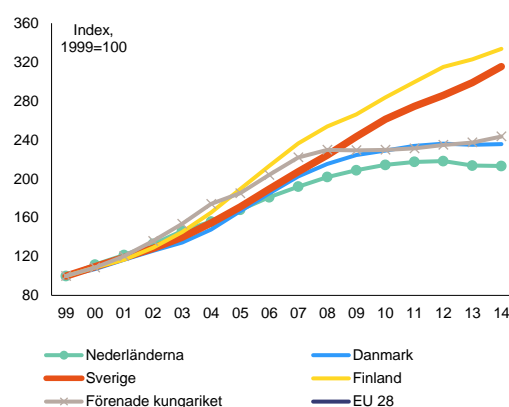
Källa: Statistiska centralbyrån

Hushållens skulder

Hushållens skuldsättning är hög i Sverige och en av de snabbast växande i EU de senaste tio åren (diagram 2.2.2). I nominella tal ökade de svenska hushållens skuldsättning med 5,7 % under 2014 och steg ytterligare till 6,5 % på årsbasis i

juni 2015. Även om denna ökning till stor del beror på en ökande befolkning och behov av ytterligare bostäder till följd av migrationsströmmarna, både till och inom landet, ökar skulderna snabbare än inkomsterna och leder till ekonomiska risker.

Diagram 2.2.2: Hushållens skuldsättning (1999 = 100)

Källa: Europeiska kommissionen

Hushållens skuldsättning i förhållande till den årliga disponibla inkomsten hade ökat till 175 % i mitten av 2015, enligt Riksbankens skattningar. I förhållande till BNP ökade hushållens skuldsättning från 85,9 % i slutet av 2013 till 86,9 % i slutet av 2014 och 87,2 % i mitten av 2015. Medan hushållens skuldsättning i de flesta andra medlemsstater nådde sin högsta nivå strax efter den globala finanskrisen 2008 – Danmark och Förenade kungariket 2009 och Nederländerna 2010 – växer den fortfarande i Sverige (diagram 2.2.3).

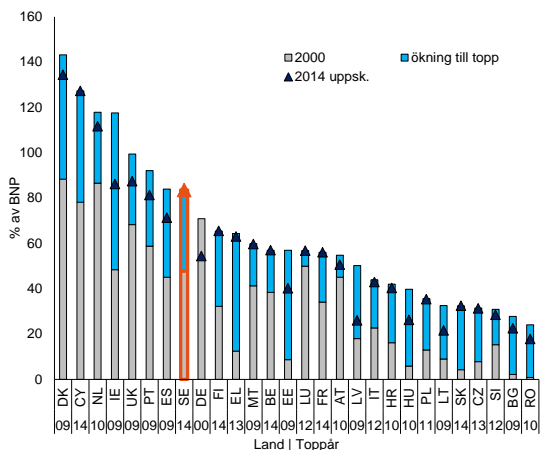
De svenska hushållens lån har normalt mycket långa löptider. Den genomsnittliga avtalade löptiden för bolån är uppskattningsvis omkring 50 år. Ofta omstrukturerar hushållen lånen och förlänger återbetalningstiden, så att den genomsnittliga faktiska löptiden blir över 70 år.

Merparten av lånen (63 %) har rörlig ränta, och det innebär att riskerna med ränterörelser i stor utsträckning förs över till hushållssektorn. På det hela taget leder kombinationen av hushållens höga skuldsättning, långa löptider och rörlig ränta till betydande risker för hushållens kassaflöde i framtiden och begränsade möjligheter till skuldminskning vid eventuella ekonomiska

(7) Den privata skuldsättningen analyseras i detta kapitel enbart på koncernbasis för att undvika att koncerninterna lån räknas dubbelt.

chocker. Skuldbördan vilar särskilt mycket på yngre hushåll, och lånens långa löptider skapar risker för att de drabbas av ytterligare skuldöverföring mellan generationerna om de ärver betalningsskyldigheter.

Diagram 2.2.3: Förändring av hushållens skuldsättning sedan 2000 i förhållande till toppen

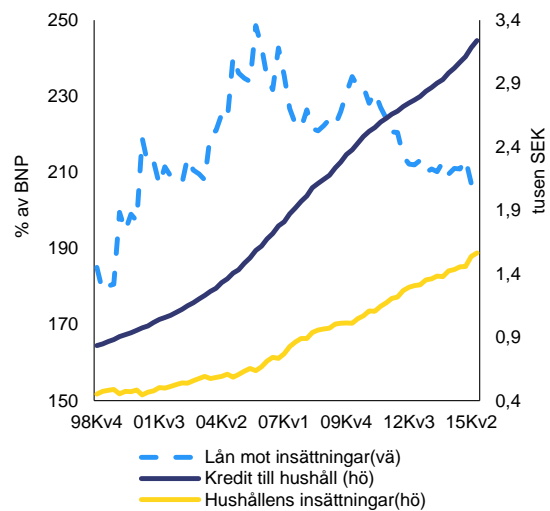
Källa: Europeiska kommissionen

Riskerna mildras av den mycket låga andelen nödlidande hushållslån (mindre än 1 %), vilket delvis förklaras av låntagarnas goda betalningskultur. Riskerna mildras också av hushållens starka tillgångar och ett högt sparande. Hushållens finansiella tillgångar beräknas till cirka tre gånger deras skulder. En stor del av tillgångarna är dock exponerade för marknadsrisker eller likviditetsproblem. Exempelvis står hushållens direkta aktieinnehav för cirka 35 % av deras totala förmögenhet. Ungefär 38 % av de finansiella tillgångarna finns i pensionsfonder och 8 % i livförsäkringar. Pensionsfonderna är tillgängliga endast efter pensionering och mestadels i form av månatliga utbetalningar. Dessutom har pensionsfonderna placerat cirka 18 % av sina tillgångar i aktier och omkring 69 % i obligationer, enligt OECD:s skattningar. Eftersom merparten av de finansiella tillgångarna innehas av de äldre generationerna, får marknadsrisken också vissa generationsövergripande konsekvenser.

Hushållens banksättningar, som är den likvida, mindre riskabla delen av hushållens tillgångar, står för bara 13 % av hushållens

finansiella tillgångar och ligger betydligt under beståndet av banklån till hushållen. Å andra sidan har insättningarna ökat nyligen och kvoten mellan utlåning och inlåning har minskat, om än från en hög nivå (diagram 2.2.4). Krediter till hushållen är i hög grad beroende av extern finansiering, eftersom banksektorns utländska nettotillgångar i slutet av 2014 var negativa till 40 % av BNP, en minskning från 36 % i slutet av 2011.

Diagram 2.2.4: Bankernas exponering mot hushåll

Källa: Statistiska centralbyrån

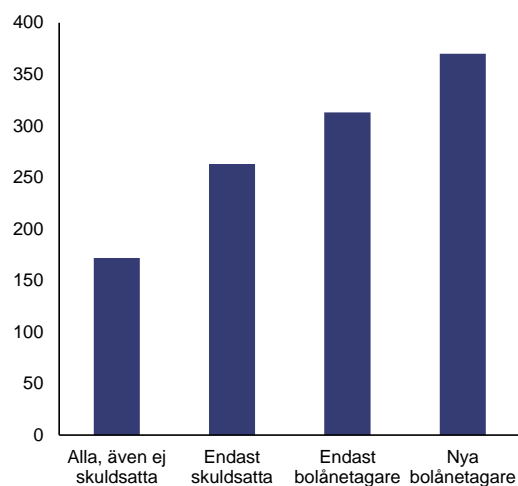
En mikroekonomisk analys visar att hushållens skuldsättning är ojämnt fördelad. Skuldkvoten i den fattigaste decilen är ca 560 % och är avsevärt högre än i övriga inkomstgrupper⁽⁸⁾, även om den har sjunkit från över 600 % 2010. För nya bolånetagare uppskattas skuldkvoten till omkring 370 %⁽⁹⁾, som framgår av diagram 2.2.5. Skuldkvoten för hushåll med bolån uppgick till 317 % i mitten av 2015, jämfört med 315 % ett år tidigare. Omkring 12 % av bolånetagarna har en skuldkvot på mer än 600 %. Fördelningen mellan åldersgrupperna är också mycket ojämn: yngre låntagare har mycket större skuldbetalningar i förhållande till inkomsten. Låntagare i åldersgrupperna upp till 35 år uppskattas ha den högsta skuldkvoten på omkring 500 %, medan den

⁽⁸⁾ Winstrand, Jakob och Ölcer, Dilan (2014), *Hur skuldsatta är de svenska hushållen?* Ekonomiska kommentarer nr 1, 2014. Sveriges Riksbank.

⁽⁹⁾ Finansinspektionen: *Den svenska bolånemarknaden 2014*, 2014.

lägsta kvoten på omkring 250 % finns i den äldsta åldersgruppen (över 76 år).

Diagram 2.2.5: Skuldkvot efter grupp (%)

Källa: Riksbanken

Kommissionens jämförelse⁽¹⁰⁾ placerar Sverige bland de medlemsstater som kan ha störst behov av skuldminskning. De eventuella korrigeringarna kan dock ske på ett smidigt och anpassat sätt, på grund av landets ekonomiska styrka och finanssektorns sundhet (mer om finanssektorn i avsnitt 2.3). Eftersom det finns faktorer som minskar risken kan den eventuella justeringen främst äga rum genom nominell ekonomisk tillväxt och lämpliga politiska åtgärder för att hålla utlåningen inom rimliga gränser.

Incitamenten för att ta lån är fortfarande starka

Även om kreditflödena har dämpats något sedan 2010, sköt de åter fart under 2015 och växer fortfarande snabbare än nominell BNP och disponibel inkomst. Flera faktorer ligger bakom den stadiga ökningen av hushållens skuldsättning, både ekonomiska fundamenta och skuldfrämjande politiska åtgärder:

Först och främst har den konstanta ökningen av bostadspriserna – som drivs på av bostadsbristen – de senaste två årtiondena lett till större bolån (se avsnitt 2.3).

För det andra skapar de generösa ränteavdragen incitament för bostadsägande och köp av konsumtionsvaror och (finansiella) tillgångar. En låg och i många fall regressiv återkommande fastighetsskatt uppmuntrar investeringar i dyrare fastigheter. Dessutom begränsar den nuvarande utformningen av skatten på realisationsvinster vid försäljning av fastigheter potentialen för ett effektivare utnyttjande av det befintliga bostadsbeståndet.

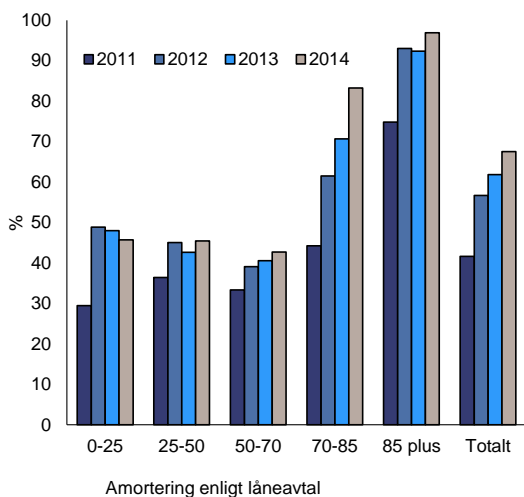
Låga räntor och gynnsamma kreditvillkor gör det slutligen mer överkomligt att ta ut bolån. Det är möjligt att ta blacolån för belopp över gränsen på 85 % av bostadens marknadsvärde, och det ökar möjligheterna till belåning, även om andelen blacolån enligt uppgift är liten. Dessutom gynnar de låga amorteringskraven och de mycket långa återbetalningstiderna ett växande skuldbestånd.

De politiska reaktionerna är fortfarande dämpade

De politiska reaktionerna har huvudsakligen bestått av makrotillsynsåtgärder. Flera åtgärder har vidtagits för att dämpa efterfrågan på krediter, främja amorteringar och stärka bankernas återhämtningsförmåga. Finansinspektionen införde 2010 en lånegräns på 85 % av bostadens värde. Det fick till följd att andelen nya lån med en belåningsgrad på över 85 % minskade från 11,5 % under 2011 till 8,6 % under 2014 och följaktligen att amorteringarna i det totala bolånebeståndet har ökat (diagram 2.2.6).

⁽¹⁰⁾ Fördjupad granskning enligt förfarandet vid makroekonomiska obalanser – Sverige 2014, European Economy, Occasional Papers 186, mars 2014.

Diagram 2.2.6: Andelen amorterande hushåll

Källa: Finansinspektionen

I februari 2016 lade regeringen fram en proposition för riksdagen om bindande amorteringskrav för nya bolån. Förslaget förväntas träda i kraft den 1 juni 2016 om Riksdagen ställer sig bakom det. Kravet lades ursprungligen fram av Finansinspektionen, men rättsliga frågor har försenat processen avsevärt⁽¹¹⁾. Enligt propositionen ska nya bolån amorteras med minst 2 % per år ned till 70 % av fastighetens värde, och med minst 1 % om lånet är på 50–70 % av värdet. Samtidigt bidrar redan nu vissa icke-bindande regler till högre amorteringstakt. Det är fråga om individuella amorteringsplaner som bankerna tillämpat sedan juli 2014 på initiativ av Finansinspektionen och Svenska Bankföreningen. Syftet med dessa planer är att öka medvetenheten om skuldbördan, i det att bankerna måste illustrera lånets långsiktiga effekter på kundens finanser. Denna åtgärd tillsammans med den ökade offentliga debatten om amorteringar tycks ha uppmuntrat nya låntagare att följa amorteringsplaner. Planerna är dock frivilliga och

⁽¹¹⁾ I november 2014 tillkännagav Finansinspektionen att man tänkte lägga fram föreskrifter om amortering av nya lån. Kammarrätten i Jönköping fann dock att Finansinspektionen inte hade någon rättslig grund för att införa obligatorisk amortering. Förslaget till regler hamnade då på regeringens bord, och fick genomgå ytterligare rättslig prövning av författningen. I december 2015 fann Lagrådet förslaget förenligt med författningen.

hushållen har rätt att avbryta amorteringarna. För tillfället amorteras inte alla nya lån och för dem med en belåningsgrad på 70–85 % når den årliga amorteringen uppskattningsvis bara 1,6 % av lånet, vilket är lägre än kravet i propositionen.

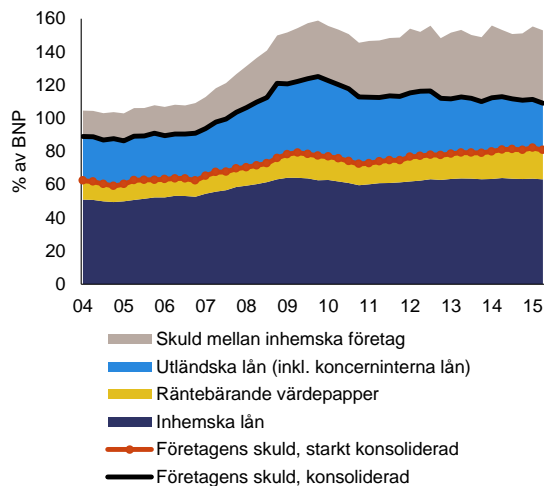
Regeringens förordning om rättvisare regler vid återbetalning av lån trädde i kraft i juli 2014, men har endast begränsad och indirekt inverkan på amorteringar. Förordningen syftar till att göra det lättare att återbetala lån med fast ränta eller byta bank. För den finansiella stabiliteten innebär denna åtgärd en begränsning av bankernas möjligheter att överföra marknadsrisker till hushållssektorn. Förordningen har emellertid ingen direkt inverkan på amorteringskraven, och kan endast betraktas som en mjuk åtgärd. Flera andra åtgärder har vidtagits i fråga om bankernas återhämtningsförmåga (avsnitt 2.4) och bostadsutbudet (avsnitt 2.3).

I motsats till Sverige har flera andra medlemsstater med hög skuldsättning vidtagit åtgärder för att begränsa möjligheterna till skatteavdrag eller höja den periodiskt återkommande fastighetsbeskattningen. Exempelvis avskaffade Spanien och Irland ränteavdrag för nya bolån helt från och med 2013, medan Danmark, Finland och Nederländerna har minskat avdragsrätten (faktaruta 2.2.1).

Företagens skulder

De icke-finansiella företagens konsoliderade skuldsättning har varit i stort sett stabil på omkring 110 % av BNP de senaste fyra åren. Denna kvot ligger trots det långt över genomsnittet i euroområdet, som var uppskattningsvis 80 % av BNP i slutet av 2014. I icke-konsoliderade tal, med beaktande av finansiering mellan inhemska företag, uppgick företagsskulden till 151 % av BNP (diagram 2.2.7), som är det femte högsta värdet i EU (i genomsnitt 110 %). Sedan toppen 2009 har företagens skuldsättning minskat med omkring 14 % av BNP, och den största minskningen ägde rum 2010. Sedan dess har skuldnivån förblivit i stort sett oförändrad. Värderingsändringar och nedskrivningar och omstruktureringar av skulder har delvis kompenserat för skuldavvecklingen sedan 2009.

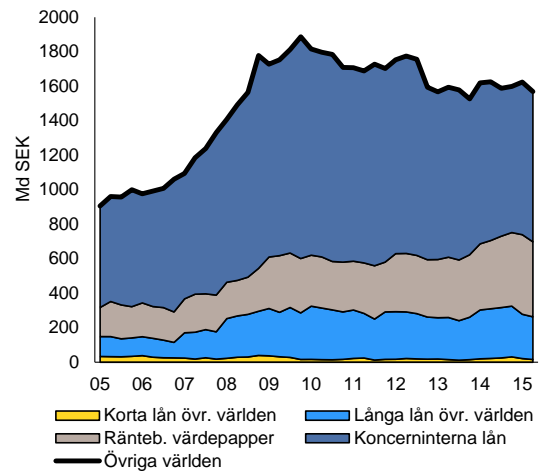
Diagram 2.2.7: Företagens skulder

Källa: Statistiska centralbyrån

Finansiering från utlandet, i synnerhet genom koncerninterna lån, har varit en viktig finansieringskälla för företagen. Lån från utlandet nådde en topp på 48 % av BNP i slutet av 2009, vilket motsvarade ungefär en tredjedel av företagets skulder. Andelen minskade dock något efter detta. Inhemskt lån, främst från finansiella företag, låg ganska stabila på omkring 60 % av BNP.

Diagram 2.2.8: Skulder till övriga världen

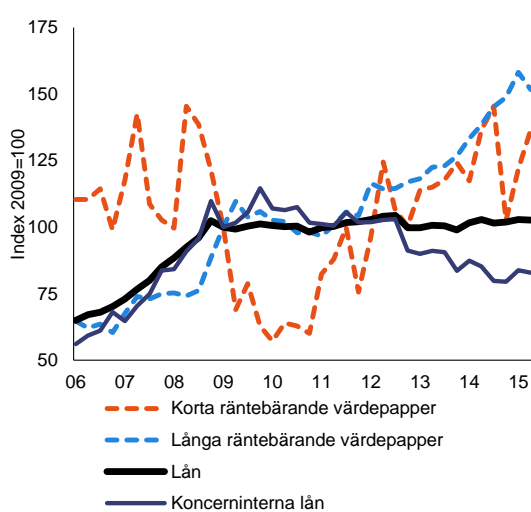
Källa: Statistiska centralbyrån

Koncerninterna lån innebär lägre risk än andra typer av lån. Företagen kan ha använt sina svenska och utländska dotterbolag för likviditetshandling, skatteplanering eller som utgångspunkt för utfärdande av värdepapper på den internationella kapitalmarknaden. Som exempel kan nämnas företag som uppges ha finansierat sina svenska dotterbolag med räntebärande lån för att dra av räntan på skatten. Därför minskade de svenska myndigheterna 2013 avdragsrätten för koncerninterna ränteutgifter och sänkte samtidigt bolagsskatten från 26,3 % till 22 %. Till följd av dessa ändringar minskade koncerninterna utlandslån med 24 % av BNP mellan 2012 och 2015 (diagram 2.2.8). Detta har dock hittills inte fått någon betydande inverkan på företagets övergripande skuldsättning, eftersom koncerninterna lån tycks ha ersatts av branschintern finansiering och skuldemissioner.

Under de senaste åren har marknaden för räntebärande värdepapper växt kraftigt. Under finanskrisen uppgav företagen att det var svårt att få bankfinansiering eller att banklånen blev dyrare. I den nuvarande situationen med låga räntor har räntebärande värdepapper blivit mer attraktiva. Sedan 2011 har företagen allt oftare använt företagsobligationsmarknaden som en alternativ källa för finansiering och investeringar (diagram 2.2.9). Beståndet av räntebärande värdepapper ökade från 15 % av BNP under 2011 till 21 % av BNP under 2015. Denna ökning kan också förklaras av att marknadsaktörerna ansåg att

riskan var lägre. Kortfristiga räntebärande värdepapper verkade användas som nödfinansiering under åren med finansiell turbulens (1999, 2000 och 2007–2008). Även om lån är fortfarande en större källa till finansiering av företag, har deras andel av den totala skulden minskat, främst till följd av minskad användning av koncernintern lån.

Diagram 2.2.9: Årlig tillväxt av lånebaserad finansiering

Källa: Statistiska centralbyrån

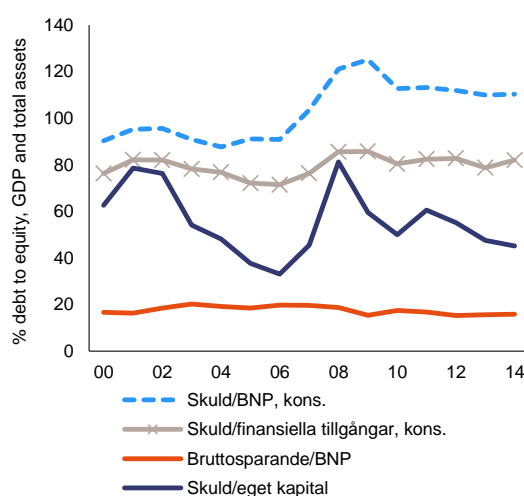
Finansiering på obligationsmarknaden kan göra företag mer utsatta för volatilitet och turbulens på finansmarknaderna. Mer än 50 % av investerarna har utländska rötter, främst från USA, Luxemburg och Förenade kungariket⁽¹²⁾. Dessa utländska investerare kan emellertid återkalla sina investeringar snabbare vid ekonomiska nedgångar än var inhemska investerare gör. Dessutom investeras en allt större andel av medlen i papper utan officiella kreditbetyg⁽¹³⁾ (48 % av de utställda pappren i början av 2015), varför information om den faktiska risksituationen saknas. Det vore lämpligt om marknadsaktörerna kunde förbättra insynen och tillgången till information. Valutarisken kan dock vara begränsad, då de svenska företagens räntebärande värdepapper mycket ofta är utställda i svenska kronor. Även om antalet utfärdande

⁽¹²⁾ Detta kan också ha ett samband med finanscentren i dessa länder – investerare använder finansmarknaderna som ett nav för emittering av obligationer.

⁽¹³⁾ Kreditbetyg av S&P, Moody's eller Fitch betecknas som officiella betyg.

företag och branscher som använder företagsobligationer ökar, är marknaden relativt koncentrerad. Under 2014 dominerade stora fastighetsbolag (42 %) och bilföretag (28 %) marknaden. Dessa storföretag kan påverkas när utländska investerare inte längre finansierar eller refinansierar deras utestående obligationer.

Diagram 2.1.10: Skuldindikatorer för icke-finansiella bolag

Källa: Statistiska centralbyrån

Trots en hög skuldsättning har de svenska företagen en relativt sund finansiell ställning, då andra skuldindikatorer beaktas. Skulder som andel av finansiella tillgångar (80 %) är relativt höga jämfört med euroområdet (70 %), men har i stort sett legat stabilt de senaste åren (diagram 2.2.10). Å andra sidan ligger skuldsättningsgraden (45 %) under genomsnittet i euroområdet (66 %) och har minskat stadigt under de senaste åren. Dessutom har de icke-finansiella företagen bruttobesparingar på 15 % av BNP (12 % av BNP för euroområdet), vilket visar att företagets vinster är tillräckligt höga för att begränsa riskerna för finansiella svårigheter.

Totalt är den privata skuldsättningen i Sverige hög och ökar fortfarande, på grund av en kombination av strukturella faktorer, skatteincitament och gynnsamma utlåningsvillkor. När det gäller hushållens skuldsättning förstärks de underliggande riskerna av lånens mycket långa löptider och den stora andelen lån med rörlig ränta. Stigande

bostadspriser, generösa skatteavdrag, små amorteringar och historiskt låga räntor ger bränsle åt den ökande skuldsättningen. Även om hushållens tillgångar sammantaget är stora, är de exponerade för marknadsrisker och likviditetsproblem. Både tillgångar och skulder är dessutom ojämnt fördelade över generationerna. Regler om amortering har tagit längre tid än väntat att genomföra, och skatteregler som gynnar lånefinansiering, särskilt ränteavdrag för bolån, har hittills inte åtgärdats alls. Även om företagens skuldsättning är hög och sjunker endast långsamt, ger företagens finansiella situation inte upphov till några omedelbara farhågor.

Faktaruta 2.2.1: Ränteavdragsreformer i EU

Flera EU-länder har nyligen reformerat sina skattesubventioner av bolåneskulder. Danmark, Finland och Nederländerna håller på att trappa ned ränteavdragen. Spanien och Irland avskaffade ränteavdragen för nya bolån 2013, medan Grekland samma år gjorde det för alla bolån. Portugal avskaffade ränteavdrag för nya lån 2012, Frankrike gjorde det 2011, Litauen 2009 och Polen 2007. I Förenade kungariket avskaffades ränteavdrag för bolån helt 2000 efter flera sänkningar av taket och avdragssatserna de föregående 26 åren.

Sverige: I enlighet med principen om dubbelbeskattning minskar i Sverige all betald ränta skattebasen för inkomst av kapital. Inkomst av kapital beskattas med enhetssatsen 30 %. Vid kapitalförluster (dvs. inkomsten av kapital är negativ) får skattebetalaren dra av dem från skatten på inkomst av tjänst (som beskattas progressivt). Avdragsrätten är 30 % för förluster upp till 100 000 SEK och 21 % för förluster över detta belopp. Hittills har Sverige inte inlett några reformer av avdragsrätten i fråga om personliga inkomster.

Danmark: Räntebetalningar får dras av från inkomsten av kapital. Marginalskattesatsen har sänkts från upp till 73 % under 1987 till omkring 33 % under 2002. Skattevärdet för ett ränteavdrag på över 50 000 DKK för ensamstående (100 000 DKK för sambeskattade makar) håller successivt på att sänkas från 33,5 % till 25,5 % med 1 procentenhet om året 2012–2019.

Finland: Enligt den finska dubbelbeskattningen får ränta på bolån som tagits för att köpa (eller väsentligt renovera) primärbostaden dras av från positiv inkomst av kapital (som beskattas med 30 %). Från och med januari 2012 får bara en del dras av. Under 2014 minskade de avdragsgilla andelarna. Nu är den avdragsgilla delen av bolåneräntan 65 % för 2015, 60 % för 2016, 55 % för 2017 och 50 % för 2018. Enligt regeringens budgetproposition för 2016 ska avdragsrätten sänkas ytterligare, till 55 % för 2016, 45 % för 2017, 35 % för 2018 och 25 % för 2019. Negativa nettoinkomster av kapital får kvittas mot skatten på inkomst av tjänst med 32 % för skulder som rör skattebetalarens bostad. Avdraget har ett tak på 1 400 euro per skattebetalare plus 400 euro för ett barn och 800 euro för två barn eller fler.

Nederländerna: Räntebetalningar på lån för köp av egen bostad som tagits fram till den 1 januari 2013 får endast dras av från den samlade inkomsten i den relevanta kategorin om de återbetalas helt inom 30 år. Före 2013 gällde inga villkor för amortering av lånet för att det skulle vara avdragsgillt. Från och med 2014 sätts dessutom den sats till vilken bolåneränta får dras av i den högsta skatteklassen ned med 0,5 procentenhet per år över 28 år, så att den sänks från 51,5 % till 38 % till 2031.

Belgien: Från och med januari 2015 ansvarar regionerna för bostadsbeskattningen. För lån som ingicks före den 1 januari 2015 bibehåller de tre belgiska regionerna lånets struktur, men avdraget sker inte längre efter skattebetalarens marginalskattesats utan till en fast sats. I Flandern och Vallonien blir satsen 40 %, och i huvudstadsregionen Bryssel blir den 45 %. Största avdragsbelopp sänks från 2 280 euro till 1 520 euro i Flandern och blir inte indexreglerat. I de andra regionerna kvarstår det gamla maximibeloppet på 2 290 euro. Tilläggsbeloppet på 760 euro för de första tio åren kvarstår i alla tre regionerna.

Estland: Taket på avdrag för bolåneränta, utbildning, donationer och gåvor sänks från 1 920 euro till 1 200 euro från och med den 1 januari 2016. Taket hade redan sänkts 2013 från 3 196 euro.

Österrike: Det finns inga särskilda regler om bolåneavdrag, men amorteringar och ränta på lån för bygge eller renovering av bostadshus eller bostadsrätter har hittills fått dras av som särskilda utgifter upp till högst 2 920 euro (eller 5 840 euro om endast en person i hushållet förvärvsarbetar). Detta kommer att avskaffas under skattereformen 2016, men övergångsbestämmelser kommer att gälla fram till 2020.

2.3. BOSTADSMARKNADEN

Utvecklingen på bostadsmarknaden

Bostadspriserna i Sverige har ökat nästan oavbrutet under de senaste 20 åren: de reala fastighetspriserna fördubblades under denna period och har stigit med nästan 40 % sedan 2008. Tillväxttakten har ökat sedan slutet av 2011. De reala bostadspriserna ökade med 4,7 % under 2013 och 8,5 % under 2014, men sköt fart till 13,7 % under det tredje kvartalet 2015 jämfört med föregående år. Ökningen 2015 var starkast i EU:s medlemsstater och en av de högsta historiskt i Sverige, förutom under den korta perioden 2006–2007 när tillfälliga fastighetsskatte reformer utlöste kraftiga prisökningar.

Den nuvarande bostadspriscykeln i Sverige är mycket annorlunda än i andra EU-länder. De flesta EU-länder har det senaste årtiondet sett en betydande justering av fastighetspriserna, men Sverige ingår i den lilla grupp EU-länder där bostadspriserna ännu inte har genomgått någon betydande korrigerings, ännu inte nått sin topp och dessutom inte visar några tecken på en korrigerings på kort sikt.

Även om bostadspriserna har ökat i hela landet finns det betydande regionala skillnader. Storstadsregionerna Stockholm och Göteborg uppvisade den största prisökningen med 100 % respektive 75 % sedan 2004. I andra regioner har bostadspriserna utvecklats långsammare, med en prisökning på 65 % under samma period i Sverige som helhet.

Ökande obalanser på bostadsmarknaden

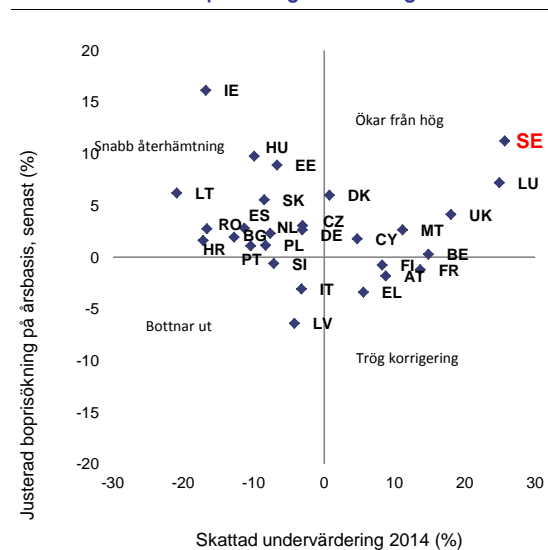
De tidigare fördjupade granskningarna har visat att de svenska bostäderna förefaller övervärderade⁽¹⁴⁾. Det konstaterades också att goda ekonomiska fundamenta (såsom ökande disponibla inkomster) inte helt kan förklara utvecklingen: andra faktorer har bidragit till de höga bostadspriserna. Även om kvoten mellan pris och inkomst 2007–2012 varierade inom ett litet intervall, ökade den från 15 % år 2013 till 37 % år 2015. Liknande tendenser kan iaktas när det gäller avkastning, uttryckt som kvoten mellan pris och hyra. Även om dessa indikatorer har sina

⁽¹⁴⁾ Makroekonomiska obalanser, landsrapport Sverige 2015. Occasional Papers 226, juni 2015.

begränsningar ⁽¹⁵⁾, stöder de uppfattningen att bostadspriserna verkar vara högre än basvärdena och att avvikelsen blir allt större.

Sverige är ett av de EU-länder som är mest exponerat för sårbarheter på bostadsmarknaden (diagram 2.3.1). Konstant övervärdering av bostäder ⁽¹⁶⁾ i kombination med ökande bostadspriser, hushållens höga skuldsättning, stora bestånd av lån för bostadsköp, stigande skuldsättningsgrad och bankernas höga belåning tyder alla på höga risker i detta avseende.

Diagram 2.3.1: Värderingar och de senaste bostadsprisökningarna – Sverige

Källa: Europeiska kommissionen (Eurostat), Banken för internationell betalningsutjämnings

De politiska åtgärder som har genomförts hittills har inte dämpat prisökningarna på bostäder. Under de senaste åren har ett flertal makrotillsynsåtgärder genomförts med syfte att öka den finansiella stabiliteten. Dessa åtgärder har

⁽¹⁵⁾ Långsiktiga tendenser enligt historiska medelvärden kan inte mäta alla eventuella strukturförändringar (exempelvis förändrade kostnader för bostadsägande) eller förändrade fundamenta (som lägre bolåneräntor eller lägre skatter) som kan motivera högre priser än de historiska normalvärdena. Kvoten mellan pris och hyra kan också leda till en överskattning av värderingsgapen i Sverige.

⁽¹⁶⁾ Det sammanlagda värderingsgapet är ett medelvärde av tre indikatorer: 1) överkomlighetsgapet (avvikelsen från kvoten mellan pris och inkomst från sitt långsiktiga medelvärde), 2) avkastningsgapet (avvikelsen från kvoten mellan pris och hyra från sitt långsiktiga medelvärde), 3) en beräkning av avvikelsen från jämviktsvärdena i en grundläggande felkorrigeringsmodell.

endast marginellt ökat kostnaderna för eller begränsat tillgången på bolån, och har därför hittills bara haft en begränsad effekt på bostadspriserna. En ny makrotillsynsåtgärd för att bromsa hushållens skuldsättning är obligatorisk amortering av nya bolån. Detta är tänkt att införas från och med andra halvåret 2016 (se avsnitt 2.2). Politiska åtgärder som direkt påverkar efterfrågan på krediter (t.ex. krav på skuld i förhållande till inkomst) eller efterfrågan på bostäder (t.ex. ändrad beskattning) skulle få större inverkan på bostadsprisernas utveckling.

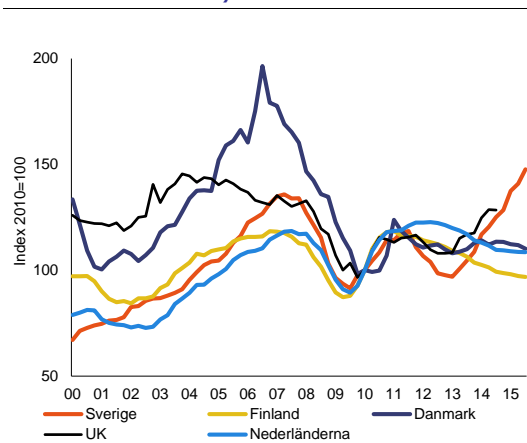
Bostadsbyggandet i Sverige har länge varit lågt både historiskt och internationellt sett, vilket framgår av diagram 2.3.2. Medan reala bostadsprisökningar har lett till stora bostadsinvesteringar i andra EU-länder, har investeringarna i nya bostäder i Sverige förblivit dämpade tills helt nyligen, trots en stadigt växande efterfrågan på bostäder och stigande bostadspriser. Detta kan delvis förklaras av det stora fastighetsbeståndet till följd av stora bostadsinvesteringar fram till mitten av 80-talet. Även om Sverige som helhet fortfarande må ha tillräckligt med bostäder tillgängliga totalt sett, är de tillgängliga bostäderna inte belägna i de geografiska områden som har störst efterfrågan och motsvarar inte behovet av bostäder.

Antalet nybyggda bostäder är otillräckligt i många regioner, särskilt i storstadsregionerna, trots att det lönar sig att bygga⁽¹⁷⁾. Stockholms kommun – det mest tätbefolkade tätortsområdet – har uppskattningsvis ett av de minst elastiska bostadsutbudet i landet och har sett den kraftigaste ökningen av bostadspriserna⁽¹⁸⁾.

⁽¹⁷⁾ Lönsamheten för nybyggnation på bostadsmarknaden kan hänföras till kvoten mellan marknadspriset för en befintlig bostad och den totala kostnaden för att producera en ny, liknande bostad. Denna kvot kallas Tobins Q, och den har ökat stadigt och har sedan 2003 legat över 1 i Sverige. Se t.ex. Boverket, *Analys av utvecklingen på bygg- och bostadsmarknaden med byggprognos*, november 2015.

⁽¹⁸⁾ IMF: Rapport från samrådet med Sverige 2014 enligt artikel IV, 2015.

Diagram 2.3.2: **Bostadsinvesteringar (% av BNP, 1 kv 2010 = 100)**

Källa: Europeiska kommissionen (Eurostat)

De kraftigt stigande bostadspriserna ledde nyligen till ökat byggande av nya bostäder. Från de historiskt låga nivåerna 2008–2012, när cirka 24 000 bostäder byggdes årligen, kan antalet ha ökat till 48 000 under 2015 och förväntas öka till 53 500 under 2016, enligt Boverket. I år kan antalet nybyggen vara det högsta sedan 1991. Mer än 70 % av nybyggena är flerfamiljshus och cirka 40 % utgörs av hyresrätter.

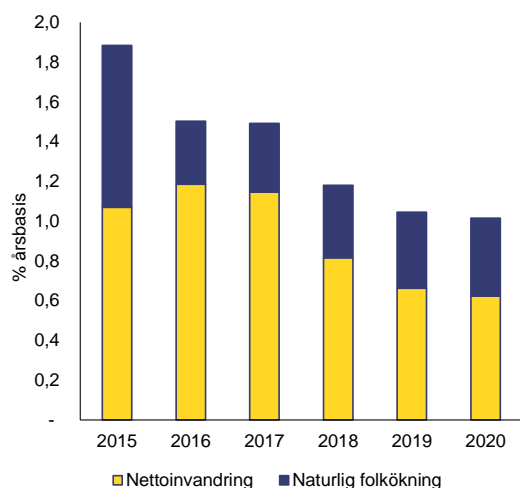
Den senaste tidens uppsving inom byggandet räcker inte för att möta den kraftigt stigande efterfrågan på bostäder eller för att minska den ansamlade bostadsbristen. Enligt Boverket behöver 75 000 bostäder bli färdiga årligen mellan 2015 och 2020 för att bostadsutbudet ska hålla jämna steg med befolkningsökningen, som till tre fjärdedelar äger rum i de tre storstadsregionerna. Detta skulle innebära att det byggs över 7,5 nya bostäder per 1 000 invånare i landet under perioden 2015–2020. Endast 17 av 290 kommuner nådde det talet 2014. Bostadsutbudet skulle därför behöva öka betydligt för att tillgodose den ökande efterfrågan på bostäder.

Bostadsbristen är särskilt kännbar för grupper som inte har råd att köpa en bostad, t.ex. pensionärer, nyanlända invandrare, studerande och ensamstående föräldrar. Bostadsbristen hindrar dessutom många företag att anställa rätt slags personal, enligt en aktuell undersökning från Stockholms handelskammare. Framför allt råder det brist på hyreslägenheter. I 126 av 290 kommuner uppgavs det råda bostadsbrist 2013, vilket innebär att nästan två tredjedelar av Sveriges

befolkning bor i kommuner med brist på främst hyresrätter.

Bristen på lämpliga bostäder har förvärrats av den kraftigt ökande tillströmningen av migranter de senaste åren. Sveriges befolkning spås öka med över 1,1 miljoner människor under de kommande tio åren, jämfört med en ökning med 0,7 miljoner människor under det föregående årtiondet. Migrationen spås bli den största källan till tillväxt (diagram 2.3.3), vilket innebär ytterligare utmaningar för bostadsmarknaden.

Diagram 2.3.3: Sveriges befolkningsutveckling, prognos

Källa: Statistiska centralbyrån

Migrationen medför ett större behov av bostäder på kort sikt, jämfört med befolkningstillväxt genom födelseöverskott som innebär ökade krav på längre sikt. Enligt Migrationsverkets prognos från februari 2016 förväntas omkring 160 000 migranter behöva hitta permanenta bostäder 2016 och 2017. Migranterna kommer troligen att söka jobb i de största städerna där sysselsättningen växer mest, vilket ökar trycket på bostäderna i dessa områden ännu mer. Höga bostadspriser, brist på sociala bostäder, höga krav eller avsaknad av hyresrätter innebär problem för dessa personer att hitta ett lämpligt boende och att integreras på arbetsmarknaden.

De nyanländas bostadsbehov skiljer sig också sannolikt från den genomsnittliga befolkningens behov. Då de behöver mer tid på sig för att etablera sig på arbetsmarknaden och

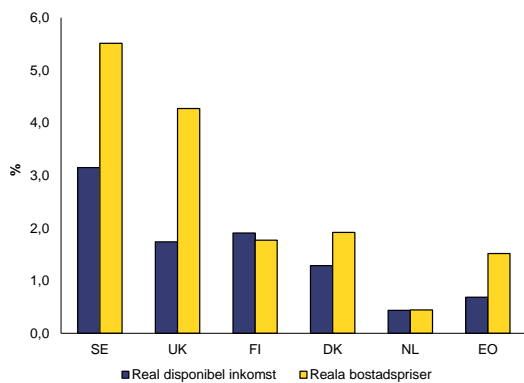
betala för sina bostäder, är deras bostadsefterfrågan koncentrerad till det överkomliga marknadssegmentet, inte köp av nya bostäder. Därför tros dessa sårbara gruppers efterfrågan på bostäder bara få begränsad effekt på bostadspriserna på kort sikt.

Begränsad tillgång till bostäder till rimliga priser är ett av de största hindren för en effektiv integrering av migranter på arbetsmarknaden. Det nuvarande ökade byggandet består till stor del av dyra flerfamiljshus, och det är inte någon lösning på de här utsatta gruppernas bostadsbehov. Stöd till investeringar för dessa särskilda bostadssegment skulle sannolikt få begränsade konsekvenser på bostadsprisökningarna, men det är av största betydelse för landets långsiktiga konkurrenskraft. I höstens budgetproposition föreslog regeringen ytterligare medel (5,5 miljarder kronor under 2016 och 6,1 miljarder kronor per år från och med 2017) för att öka investeringarna i bostadssektorn (hyresrätter). För att uppmuntra kommunerna att främja nybyggnation föreslogs ytterligare åtgärder i budgetpropositionen för 2016 för att stimulera bostadsbyggandet i kommunerna.

Drivkrafter på efterfrågesidan

Starka makroekonomiska fundamenta har drivit upp bostadspriserna. Sverige har haft en lång period med kraftigt ökande disponibla inkomster tack vare stigande löner och skattesänkningar. De reala disponibla inkomsterna ökade med i genomsnitt 3 % per år 1999–2014, men bostadspriserna ökade snabbare med i genomsnitt 5,5 % under samma period, vilket framgår av diagram 2.3.4.

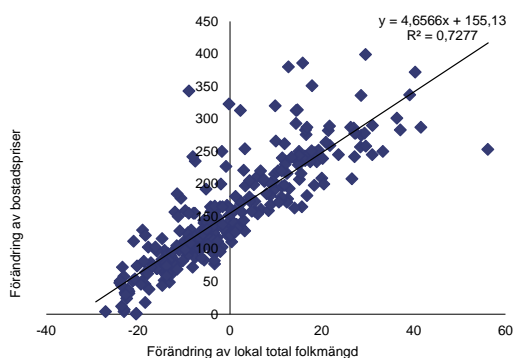
Diagram 2.3.4: **Genomsnittlig årlig ökning av real disponibel inkomst och reala bostadspriser 1999–2014**

Källa: Eurostat

Det har funnits en stark korrelation mellan bostadsprisökningarna (en- och tvåbostadshus) och befolkningstillväxten (åldrarna 15–65 år) de senaste två årtiondena (diagram 2.3.5). Befolkningstillväxten har också gått hand i hand med en kraftigt ökad urbanisering. Detta gäller särskilt Stockholmsområdet, som är en av EU:s snabbast växande städer sett till folkmängd. Denna utveckling har en stark pådrivande effekt på bostadspriserna.

Diagram 2.3.5: **Förändringar i fastighetspriser och befolkning (15–65 år) i svenska kommuner 1994–2014**

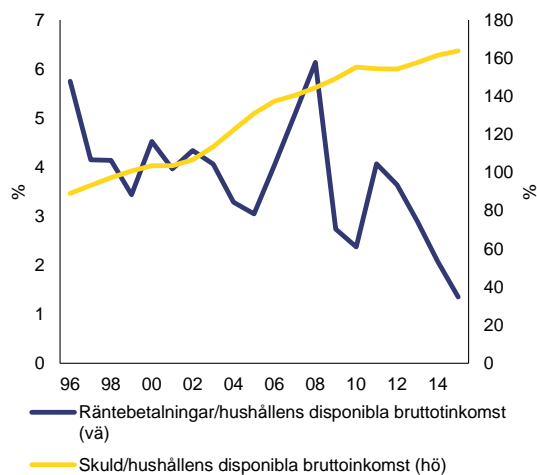

Källa: Statistiska centralbyrån, Europeiska kommissionen

En låg inflation och en expansiv penningpolitik har lett till avsevärt minskade bolåneräntor. De kortfristiga bolåneräntorna minskade från 2 % i oktober 2014 till 1,5 % ett år senare. Den höga andelen bolån med rörlig ränta innebär att de sjunkande räntorna leder till lägre

månadsbetalningar, så hushållens låneförmåga ökar. Detta förvärras ytterligare av att det saknas formella amorteringskrav. Hushållens räntekostnader fortsätter alltså att sjunka, trots att hushållens skuldsättning ökar, vilket visas i diagram 2.3.6. Den lägre räntan har också bidragit till att lånen har ökat snabbare än inkomsterna. Långa löptider på bolånen ökar ytterligare hushållens låneförmåga.

Diagram 2.3.6: **Räntekostnader kontra skuld efter disponibel bruttointkomst**

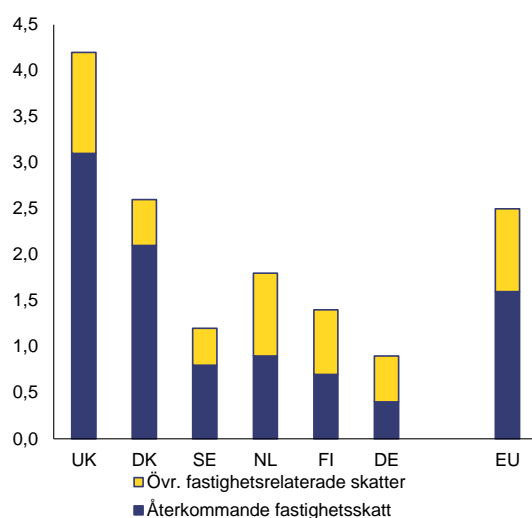
Källa: Eurostat, Europeiska kommissionens beräkningar

Sverige har några av EU:s starkaste skatteincitament för bostadsägande. Fastighetsbeskattningen i Sverige ligger under EU-genomsnittet, och bidrog med cirka 1,2 % av BNP till skatteintäkterna under 2014, jämfört med 2,5 % av BNP för EU i medel, vilket visas i diagram 2.3.7⁽¹⁹⁾. Detta är kopplat till en låg periodisk fastighetsskatt, som har ett relativt lågt tak och därför endast ökar med stigande bostadspriser i mycket begränsad utsträckning. Dessutom har Sverige några av EU:s mest generösa skatteavdrag för räntor på bolån. Genom att sänka skuldkostnaden efter skatt, ger ränteavdragen för bolån hushållen incitament att ta lån. Detta leder också till ökade inkomstskillnader eftersom högavlönade tjänar mer på de här ränteavdragen som en andel av den disponibla inkomsten, än vad låginkomsttagarna gör. Detta förstärks ytterligare av fastighetsskattens

⁽¹⁹⁾ Europeiska kommissionen: *Tax reforms in EU Member States*, september 2015.

regressiva karaktär. Den låga återkommande fastighetsskatten i kombination med generösa ränteavdrag ger starka incitament till bostadsägande och bidrar till ökande bostadspriser.

Diagram 2.3.7: **Intäkter från fastighetsskatt (% av BNP, 2014)**

Källa: Europeiska kommissionen (Eurostat)

Utmaningar på utbudssidan: bättre utnyttjande av det befintliga bostadsbeståndet

Suboptimal användning av det befintliga bostadsbeståndet är en av de främsta orsakerna till bostadsbristen i Sverige, och det leder till ännu högre bostadspriser. Nybyggen tillför något litet till det befintliga bostadsbeståndet (cirka 1 % per år), men det räcker inte för att möta dagens efterfrågan eller minska det ansamlade bostadsunderskottet. Sverige har däremot ett relativt stort bostadsbestånd i ett historiskt perspektiv och jämfört med andra länder. Därför kan en bättre användning av det befintliga bostadsbeståndet minska det ansamlade bostadsunderskottet.

Den svenska hyresmarknaden karakteriseras på sina håll av växande strukturell ineffektivitet, särskilt i kraftigt växande storstadsområden. Ineffektiviteten är främst knuten till hyressättningssystemet. Sverige har den starkaste hyresregleringen av EU-länderna⁽²⁰⁾.

⁽²⁰⁾ Carlos Cuerdo, Sona Kalantaryan, Peter Pontuch: Rental Market Regulation in the European Union, april 2014.

Hyressättningssystemet leder till hyror som motsvarar marknadspriserna i vissa regioner (t.ex. i Malmöregionen), men i andra områden har ett betydande gap uppstått (t.ex. i Stockholmsregionen). Relativt låga hyror gynnar ombildning av hyreslägenheter till ägarbebodda bostäder som möjliggör en högre ekonomisk avkastning och förvärrar bristen på bostäder till rimliga priser ytterligare. Bristen på hyresrätter driver också upp efterfrågan på ägarbebodda bostäder och därmed bostadspriserna.

För att öka utbudet av hyreshus har flera åtgärder vidtagits för att skapa bättre förutsättningar för andrahandsuthyrning av hyresrätter eller bostadsrätter. Därför ökade utbudet av andrahandslägenheter betydligt i Stockholm 2013, men det är fortfarande bara fråga om en begränsad del av bostadsbeståndet. Andrahandsuthyrningen är dock fortfarande begränsad, eftersom bostadsrättsföreningen måste ge sitt samtycke. Dessutom får hyror inte sättas fritt, utan de förblir ovissa eftersom hyresgästerna kan överklaga dem.

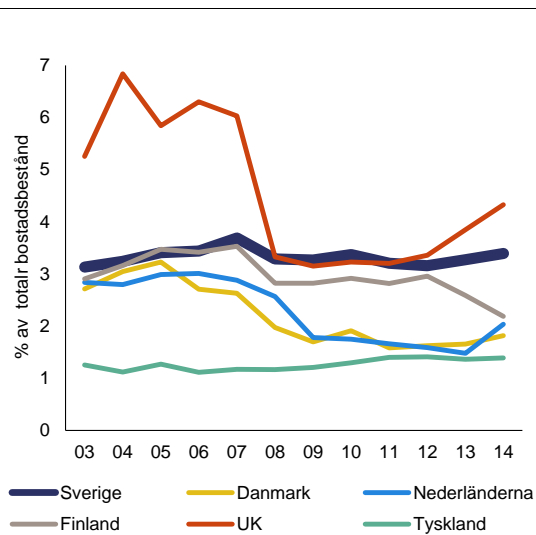
Mer marknadsanpassade hyror skulle antagligen öka tillgången till hyresrätter. Att göra det enklare att hyra ut i andra hand skulle också göra fler bostadsrätter tillgängliga för uthyrning. En simulering av inverkan av dessa hyresreformer i kommissionens modell Quest⁽²¹⁾ visar att reformerna (dvs. mer marknadsinriktade hyror) skulle kunna leda till att bostadsbeståndet ökar med 5 %, att bostadsinvesteringarna ökar med 8,5 % och att bostadspriserna ökar 6 % mindre de närmaste 5 åren än i nollalternativet.

Att ge incitament till fler fastighetstransaktioner skulle leda till större rörlighet och därmed bättre utnyttjande av det befintliga bostadsbeståndet. Efter skattereformerna 2008 har fastighetsskatten sjunkit kraftigt (vilket leder till starka skatteincitament som favoriserar bostadsägande), medan skatten på kapitalvinst har ändrats och lett till högre skatt för säljaren av fastigheten (22 % av kapitalvinsten). För att främja transaktioner kan skatten på kapitalvinster tas ut senare, förutsatt att priset på

⁽²¹⁾ Quest är en strukturell makromodell i nykeynesiansk anda med mikroekonomiska grunder som bygger på nytto- och vinstoptimering och inbegriper friktion på varu-, arbets- och finansmarknaderna.

den nyköpta bostaden är lika högt eller högre än den bostad som säljs. Det belopp som ska skjutas upp har ett tak på 1,45 miljoner kronor och det uppskjutna beloppet beskattas med 0,5 % årligen. Antalet bostadstransaktioner per bostad i Sverige är högre än i jämförbara länder, vilket visas i diagram 2.3.7. Den nuvarande realisationsvinstskatten missgynnar dock vissa bostadstransaktioner, t.ex. personer som flyttar till en billigare bostad. Det innebär normalt att personer i pensionsåldern, som ansamlat stora realisationsvinster i form av bostaden, avskräcks från att flytta till mindre, billigare bostäder.

Diagram 2.3.8: Bostadstransaktioner per antal bostäder

Källa: Europeiska kommissionen

Utmaningar på utbudssidan: strukturella brister begränsar nybyggnad

Tillgången till mark är ett av de största hindren för nybyggnation. För fler byggen krävs att mark finns tillgänglig att bygga på. Tillgången på byggbar mark har dock inte ökat i samma takt som efterfrågan. Även om en stor del av den byggbara marken ägs av kommunerna, har de först och främst inte alltid tillräckliga incitament att göra marken tillgänglig för byggande. För det andra säljs den byggbara marken inte alltid på ett öppet sätt. Insiderkunskaper om kommunens personal och rutiner krävs ofta för att komma i fråga för köp av byggbara tomter. För det tredje kan komplexa och omständliga förfaranden i planprocessen fördröja tillhandahållandet av detaljplanelagd (byggbar) mark på marknaden. För det fjärde ökar

markvärdet snabbare än värdet på nya bostäder. Därför har stora byggföretag som äger byggbar mark ett incitament att endast i begränsad utsträckning börja bygga nytt och i stället tjäna på de stigande markpriserna. Om ett byggföretag inte börjar bebygga en detaljplanelagd tomt inom genomförandetiden drabbas det heller normalt inte av några sanktioner⁽²²⁾.

Offentliga infrastrukturprojekt kan ha en positiv inverkan på utbudet av mark på medellång sikt. Utbyggnaden av regional och lokal infrastruktur är ett sätt att knyta nya områden till städerna och utvidga tillgänglig mark och därmed det potentiella bostadsutbudet, samtidigt som pristrycket på stadskärnorna lättas. I ett bredare överkommunalt, regionalt perspektiv kan ökad hänsyn till bostadsaspekter när infrastrukturprojekt utformas ofta bidra till att öka tillgången på mark för bostadsbyggande. Regeringen har redan inlett flera initiativ för att främja infrastrukturinvesteringar i samarbete med kommunerna, däribland stadsmiljöavtal och Sverigeförhandlingen, även om det tillvägagångssätt som tillämpas för (offentliga) transportinfrastruktur fortfarande inte förefaller helt strukturerat och övergripande. Enligt kommissionens modell Quest kan en ökning av beståndet av tillgänglig mark med 5 %, till exempel till följd av en bättre offentlig infrastruktur, leda till åtminstone 3 % högre bostadsinvesteringar i Sverige under en femårsperiod. Effekterna förväntas bli mycket högre i Stockholmsområdet, där tillgången på mark är en nyckelfråga.

Långa, komplexa planprocesser i kombination med olika standarder och krav på bostäder i olika landsändar kan hindra investeringar i bostäder. Flera politiska åtgärder har genomförts för ytterligare förenklingar och snabbare handläggning inom dessa områden. En proposition överlämnades 2015 till riksdagen för att effektivisera plan- och byggprocessen och förbättra reglerna om buller i närheten av planerade bostäder. Propositionen har röstats igenom i riksdagen och ändringarna trädde i kraft den 1 januari 2016. I november 2015 överlämnade regeringen en proposition om en kortare instanskedja för detaljplaner och

⁽²²⁾ Se t.ex. Konkurrensverket: Byggbar mark? En nyckelresurs vid byggande. Juni 2015.

områdesbestämmelser till riksdagen för godkännande. De senaste årens åtgärder har avsevärt minskat den tid som behövs för godkännande av nybyggen från 8–10 år till 5–6 år, som emellertid fortfarande är längre än genomsnittet på 3 år i till exempel Tyskland. En statlig utredning har i uppdrag att undersöka och föreslå åtgärder som syftar till att öka den kommunala planeringen för bostadsbyggandet och antalet kommunala markanvisningar, och resultaten offentliggjordes den 31 december 2015, vilket banar väg för ytterligare förenkling på detta område.

Den svenska byggsektorn karakteriseras av svag konkurrens. Hindren för inträde på marknaden är höga, eftersom markägandet är mycket splittrat, det krävs exklusiva kontakter med kommunerna och komplexa och olika byggkrav gäller i olika delar av landet. Utländska företag verkar i regel enbart inom offerter på infrastrukturprojekt, medan offerter om bostadsbyggande lämnas av ett begränsat antal inhemska företag. Byggsektorn domineras av fyra stora, vertikalt integrerade företag, av vilka de tre största står för hälften av omsättningen i branschen. En utredning har tillsatts för att undersöka förslag för att förbättra konkurrensen inom bygg- och byggmaterialssektorerna. Utredningen lade fram sitt betänkande den 15 december 2015⁽²³⁾. Förutom förbättringar i planprocessen och större öppenhet vid försäljning av kommunal mark, efterlyser utredningen en nationell strategi som medger konstruktion av typgodkända flerbostadshus. Ökad konkurrens, simulerad med kommissionens modell Quest genom exempelvis 10 % lägre kostnader för byggtjänster, skulle öka bostadsinvesteringarna med cirka 5–6 % under en femårsperiod.

Kommunerna har inte tillräckliga (ekonomiska) incitament för att främja byggandet. Kommunernas skatteintäkter ökar, om de ökar alls, endast måttligt och på medellång sikt. Det befintliga kommunala utjämningsystemet förväntas minska de långsiktiga vinsterna av ytterligare befolkningstillväxt. Samtidigt kräver ökat bostadsbyggande investeringar i offentlig infrastruktur som ska finansieras av kommunerna, exempelvis skolor, sjukhus och fysisk infrastruktur. Kommunerna är dock mycket viktiga

aktörer i alla delar av byggprocessen, och de har tillräckligt med resurser för att stödja eller hindra byggandet genom att bl.a. anvisa mark för bebyggelse, påskynda planprocessen eller investera i transportinfrastruktur. Kommunernas incitament att stödja nybyggande är därför avgörande för att få fram fler bostäder.

Totalt sett förväntas de faktorer som nu driver upp bostadspriserna kvarstå på kort och medellång sikt, och driva upp priserna ytterligare. På kort sikt kommer politiska förändringar på efterfrågesidan (t.ex. genom att man ser över de starka skatteincitamenten för bostäder) påverka bostadsprisutvecklingen. På medellång sikt kan bättre utnyttjande av bostadsbeståndet (t.ex. genom reformer av hyresmarknaden och fler bostadstransaktioner) påverka bostadsprisökningarna och bidra till att få ned det ansamlade bostadsunderskottet. Det finns fortfarande strategiska tillkortakommanden i fråga om att se till att nybyggnationen av bostäder stämmer med efterfrågan, särskilt när det gäller tillgång till mark, komplexa plan- och byggföreskrifter, otillräckliga incitament för kommunerna att stödja nybyggnation, den offentliga infrastrukturens utformning och låg konkurrens i byggsektorn.

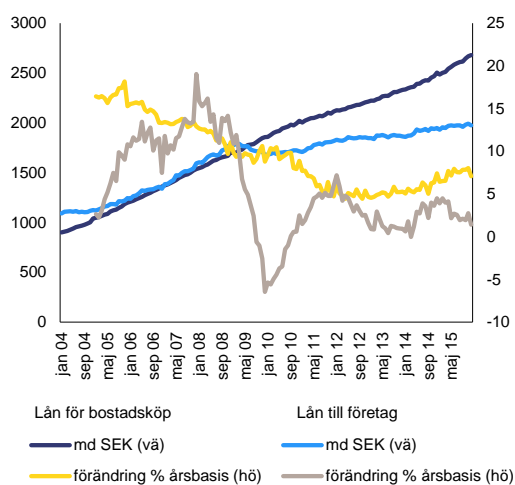
⁽²³⁾ Plats för fler som bygger mer. SOU 2015:105.

2.4. BANKSEKTORN

Den senaste utvecklingen

Svenska banker dominerar den nordisk-baltiska finansmarknaden. Dotterbolag och filialer till de svenska bankkoncernerna har stora delen av marknaden i Litauen, Lettland, Estland och Finland. De har även betydande marknadsandelar i Danmark och Norge. Samtidigt har de här bankkoncernernas exponering mot svenska bolån ökat på senare år, mot bakgrund av kraftigt ökande bostadspriser. Dessa två egenskaper skapar en risk för potentiella spridningseffekter som berör den svenska banksektorn. Om de svenska bostadspriserna kollapsar, skulle problemen med de inhemska bolånen strypa krediterna till den svenska ekonomin men också till de andra ekonomierna i regionen. Dessa två mekanismer analyseras i detta avsnitt. Enligt de sedvanliga indikatorerna på finansiell stabilitet bedöms dock den svenska banksektorn för närvarande vara sund.

Diagram 2.4.1: Utlåning till den privata sektorn

Källa: Europeiska centralbanken

Lån utgör merparten av de svenska bankernas tillgångar. I utlåningen till den privata sektorn får hushållen ökad tyngd, vilket underblåser tendensen mot ökad privat skuldsättning (se kapitel 2.2). Bolån uppgår nu till 23 % av balansräkningen, jämfört med 18 % 2004. Under 2015 ökade lånen för bostadsköp med över 7 % på årsbasis, samtidigt som företagens lån växte med lite drygt 1 % (diagram 2.4.1). Dessa står för 17 % av balansräkningen, en minskning från 22 % för tio år sedan.

De svenska bankerna är bland de lönsammaste i Europa. Sektorns avkastning på eget kapital låg 2014 på 12,2 % och avkastningen på totalt kapital på 0,6 % (tabell 2.4.1). Den höga belåningsgraden, kostnadseffektiviteten och tillgångarnas kvalitet är viktiga förklaringar till bankernas lönsamhet.

Tabell 2.4.1: Finansiella sundhetsindikatorer, alla banker i Sverige

Finansiella sundhetsindikatorer	2010	2011	2012	2013	2014	2015*
Nödlidande lån (%)	e.t.	0,6	0,5	0,5	1,4	1,0
Täckning	126,3	69,8	63,5	63,0	31,6	38,2
Kapitaltäckning	12,2	11,8	12,1	12,3	22,2	22,9
Kärnkapital	10,7	10,9	11,3	11,5	19,2	20,1
Avk. på eget kapital	10,3	10,7	11,4	11,2	12,2	6,2
Avk. på totalt kapital	0,5	0,4	0,5	0,5	0,6	0,3

*2 kvartalet

Källa: Europeiska centralbanken

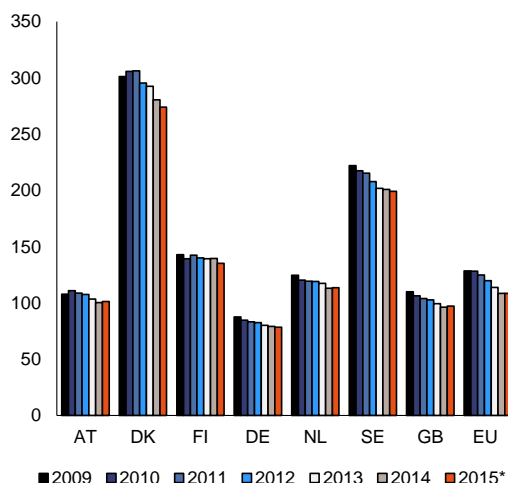
Tillgångarnas kvalitet är en viktig fördel i banksektorn. År 2014 ökade den genomsnittliga andelen nödlidande lån från 0,5 % till 1,4 % (efter en översyn av tillgångarnas kvalitet i en av storbankerna) men den var fortfarande en av de lägsta i EU. Andelen nödlidande lån hade sjunkit till 1 % i mitten av 2015. Särskilt har andelen osäkra bolån varit mycket låg under mer än ett decennium⁽²⁴⁾. Hög betalningsförmåga och låntagarnas disciplin bidrar till detta. Den mycket effektiva offentliga indrivningen av skulder har också väsentlig betydelse. Under första halvåret 2015 ökade andelen nödlidande lån med förlustavsättningar från 32 % till 38 %, vilket ligger närmare genomsnittet i EU (48 %).

De internationella finansmarknaderna har stor betydelse för de svenska bankernas finansiering. Kvoten mellan utlåning och insättningar ligger över 200 % (diagram 2.4.2), vilket innebär att insättningarna bara finansierar hälften av lånen. Bankerna emitterar räntebärande värdepapper för att täcka detta finansieringsunderskott. I det utestående beståndet är andelen kortfristiga värdepapper (med löptider på mindre än ett år) relativt hög (nästan 40 %). Enligt Finansinspektionens statistik härrör dessutom en betydande del (över 60 %) av

⁽²⁴⁾ Enligt Kronofogdemyndigheten har antalet utmätningar av intecknade bostäder minskat de senaste två åren. De stigande fastighetspriserna har gjort det lättare för låntagare i svårigheter att sälja egendomen innan den mäts ut. Under 2015 utfördes uppskattningsvis 2 200 utmätningar.

bankernas marknadsfinansiering från utländska investerare. Det tyder på ökade valuta- och refinansieringsrisker. Bankerna kan i stor utsträckning parera dessa risker, t.ex. genom valutasvappar med försäkringsbolag eller genom att anpassa löptiderna för tillgångarna till skulderna i samma valuta. Exponeringen för externa chocker förblir dock en särskild utmaning för den svenska banksektorn. I synnerhet kan de utländska investerarnas volatila beteende genom den här kanalen förstärka de makroekonomiska konsekvenserna av ett prisfall på inhemska bostäder. På senare år har dock de finansiella villkoren för de svenska bankernas tillträde till marknaderna fortfarande varit mycket gynnsamma.

Diagram 2.4.2: Kvot mellan utlåning och insättningar (%)

* augusti 2015

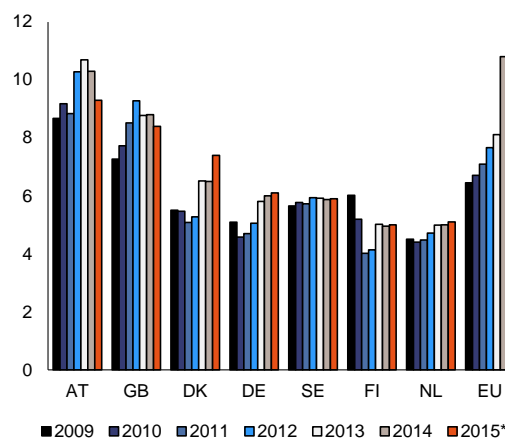
Källa: Europeiska centralbanken, Europeiska kommissionen

Kapitaltäckningsgraden är hög, men bankerna har inte ökat sina kapitalbuffertar. Den genomsnittliga kapitaltäckningsgraden för den svenska banksektorn uppgick till 22,2 % i slutet av 2014. Den största delen av kapitalet består av kärnprimärkapitalinstrument med en andel på 19,2 % i genomsnitt. Bägge dessa kvoter, som är centrala mått på en banks finansiella styrka ur tillsynsmyndighetens perspektiv, var bland de högsta i EU. De höga kapitalkraven uppnåddes dock till stor del genom en minskning av de riskvägda tillgångarna⁽²⁵⁾. Exempelvis minskade

⁽²⁵⁾ Det hade att göra med att Basel 1 riskviktsgolven i början av 2014 utgick ur riskexponeringsberäkningarna enligt det

enligt Finansinspektionens statistik den genomsnittliga riskvikten för exponering mot företag från omkring 60 % till 30 % mellan 2007 och 2015. Den svenska banksektorns kapitalisering har i absoluta tal varit stabil under de senaste åren. Det totala kapitalet står i genomsnitt för cirka 6 % av bankernas balansräkningar, medan de fyra största svenska bankernas skuldsättningsgrad ligger strax över 4 %. Denna nivå ligger visserligen inom det intervall som är normalt även på marknader som liknar Sveriges (diagram 2.4.3), men tendensen i EU har varit att öka belåningsgraden. Finansinspektionen har erkänt vissa problem med minskningen av de riskvägda tillgångarna, och överväger åtgärder för att förbättra förvaltningen av bankernas interna riskmodeller.

Diagram 2.4.3: Belåningsgrad (%)

* augusti 2015

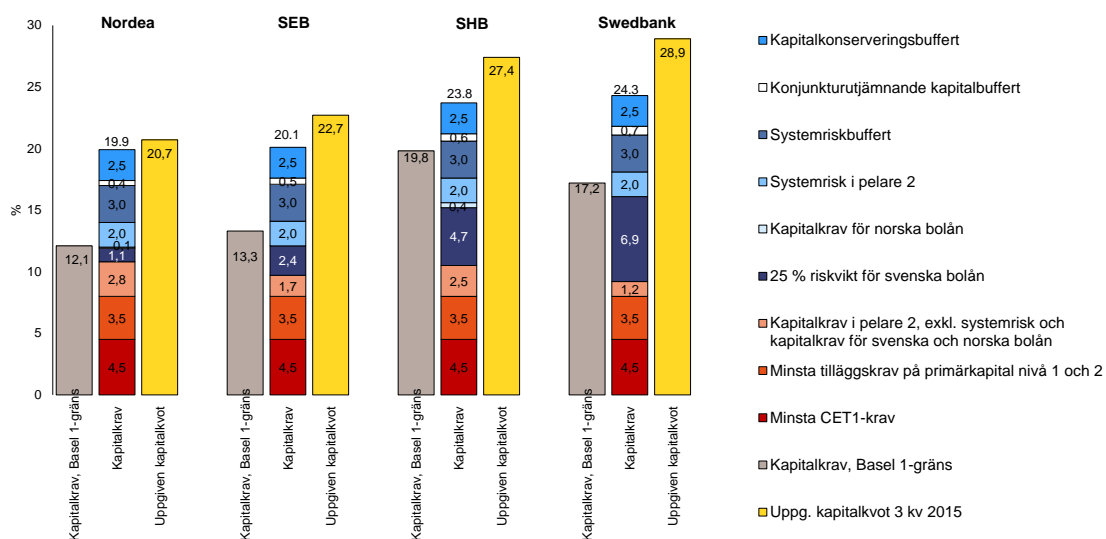
Källa: Europeiska centralbanken, Europeiska kommissionen

Finansinspektionen inför stränga, transparenta kapitalkrav. De fyra storbankerna ska fr.o.m. 2015 inneha minst 13,5 % kärnprimärkapital (ett kapitalmätt som främst utgörs av primärkapital enligt definitionen i kapitalkravsförordningen). Det riskviktsgolv på 25 % för exponeringar mot bolån som infördes i september 2014 ger ytterligare kapital på mellan 1,1 % och 6,9 % per bank⁽²⁶⁾. I

fjärde kapitalkravsdirektivet. Se även Europeiska kommissionen landsrapport 2015 om Sverige.

⁽²⁶⁾ Den växande andelen exponeringar mot bolån som tilldelats mycket låga riskvikter i bankernas interna modeller (i genomsnitt 6 %) var särskilt oroande för den svenska tillsynsmyndigheten. De låga riskvikterna motiverades av långa historiska dataserier utan

Diagram 2.4.4: Kapitalkrav för de fyra svenska storbankerna (3 kvartalet 2015)

Källa: Finansinspektionen

juni 2015 ökade Finansinspektionen den konjunkturutjämnande kapitalbufferten som beräknas på de svenska exponeringarna från 1 % till 1,5 %, och motiverade det med de ökade riskerna på grund av hushållens skuldsättning. Nu uppfyller alla banker kapitalkraven, även om vissa av dem har en relativt liten extra buffert (diagram 2.4.4), vilket gör dem mer sårbara för oförutsedda förluster. I november 2015 stärkte Finansinspektionen insynen i regleringen genom att offentliggöra vissa uppgifter om sina kapitalkrav för pelare 2 för de tio största bankerna. Den 5 februari 2016 föreslog Finansinspektionen att den konjunkturutjämnande bufferten skulle höjas till 2 % från och med mars 2017.

Enligt de svenska myndigheternas senaste stresstester är bankernas kapitalbuffertar tillräckligt stora för att absorbera förluster under negativa scenarier. Finansinspektionen och Riksbanken utvecklade 2015 gemensamma metoder för stresstester. Under den treåriga stressperioden (2016–2018) försämrades bankernas **kärnprimärkapitalrelation** med uppskattningsvis nästan 2 procentenheter i genomsnitt: den sjönk från 18,4 % till 16,4 % i de fyra storbankerna till slutet av 2016 enligt Finansinspektionens statistik. Kreditförluster och

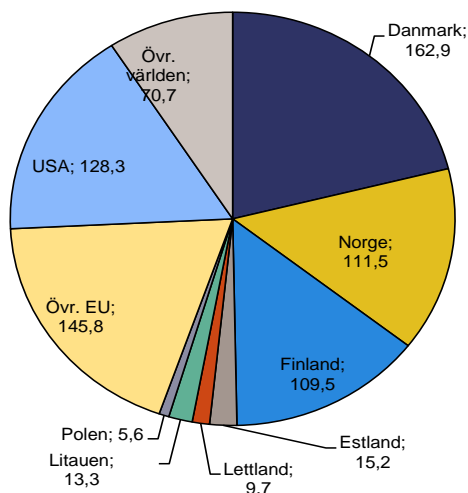
förändrade riskexponeringar försämrade kärnprimärkapitalrelationen med 11,4 procentenheter, men de kompensterades av bankernas vinster. Under 2016 planeras flera olika stresstester av det svenska banksystemet, bl.a. av Finansinspektionen, Internationella valutafonden (IMF) och Europeiska bankmyndigheten.

Exponering mot utlandet, potentiella finansiella spridningseffekter

De svenska bankkoncernerna är systemviktiga i alla länder i Norden och Baltikum. Bankernas totala utländska exponering uppgick i mars 2015 till 176 % av Sveriges BNP, en ökning från 165 % i mitten av 2014. I nominella tal uppgick den till 772 miljarder euro. Mer än hälften av detta belopp gick till Sveriges nordiska grannländer, medan exponeringen mot de baltiska länderna stod för en relativt liten andel (diagram 2.4.5).

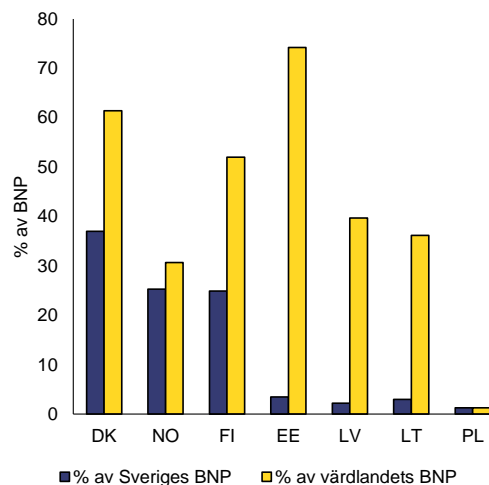
fallissemang, från mitten av 1990-talet och framåt, men motsvarade inte de ökande makroriskerna.

Diagram 2.4.5: **De svenska bankernas utländska innehav efter geografisk destination (3 kv. 2015), miljarder euro**

Källa: Banken för internationell betalningsutjämnning

Diagram 2.4.6: **De svenska bankernas relativa exponering mot länderna i regionen (3 kv. 2015)**

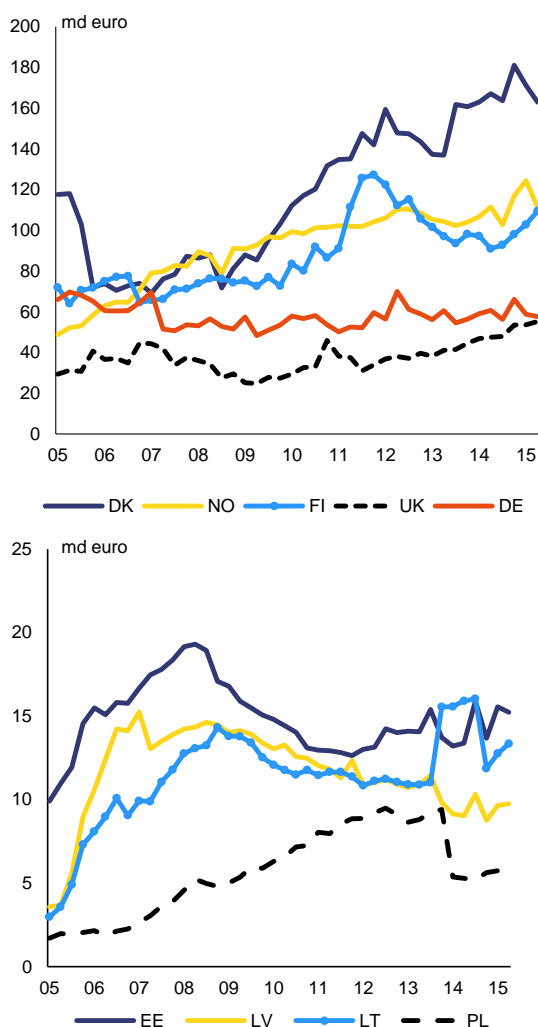
Källa: Banken för internationell betalningsutjämnning

Exponeringen mot Danmark, Norge och Finland utgör hälften av de svenska bankernas totala utländska fordringar.

De svenska bankernas fordringar på Danmark har ökat under senare år (diagram 2.4.6). De investerade beloppen är systemviktiga, och utgör omkring 60 % av Danmarks och 37 % av Sveriges BNP (diagram 2.4.7). De omfattar tillgångarna i Nordea Bank Denmark, den näst största banken på den danska marknaden, samt tillgångar i övriga dotterbolag och filialer till svenska banker. Dessutom har försäkringsbolag som ingår i svenska bankkoncerner betydande innehav av danska värdepapper, i synnerhet danska hypoteksobligationer, i sina portföljer. Exponeringen mot Norge motsvarar mer än 30 % av Norges BNP och nästan 25 % av Sveriges BNP. Den ökade 2015. Nordeas dotterbolag är den näst största banken i Norge, medan Svenska Handelsbankens är den tredje största aktören på marknaden. Exponeringen mot Finland motsvarar mer än 50 % av Finlands BNP och 25 % av Sveriges BNP. Den minskade de senaste åren, men återhämtade sig 2015. Fordringarna är främst tillgångarna i Nordea Bank Finland, den största banken i Finland, med nästan 60 % marknadsandel, bland annat en omfattande derivatportfölj. Nordeakoncernens likvida transaktioner redovisas i det finska dotterbolagets balansräkning.

De baltiska tillgångarna må vara av underordnad betydelse i de svenska bankernas balansräkningar, men de svenska bankerna är stöttepelarna för de estländska, lettiska och litauiska finanssektorerna. Dessa exponeringar har i genomsnitt uppvisat nolltillväxt under 2015 (den kraftiga nedgången av exponeringen mot Polen 2014 beror på att detaljistverksamheten i Nordeas polska dotterbolag såldes till PKO BP). Efter krisen har de svenska bankerna passivt minskat sin exponering på de baltiska marknaderna genom att de lyckats ersätta sin kreditfinansiering med lokala insättningar.

Diagram 2.4.7: Utlandsexponerings utveckling i den svenska banksektorns tillgångar

Källa: Banken för internationell betalningsutjämnning

De enskilda svenska bankernas exponering är mer systemviktig för andra nordiska och baltiska länder än de är för Sverige. Om man sammanfattar dem får man dock ett annat perspektiv på dem. Den regionala bankexponeringen uppgår sammanlagt till 100 % av Sveriges BNP. Den senaste tidens utveckling handlar om en ökande exponering mot Danmark, Norge och Förenade kungariket samt ett fortsatt utträde från de finska och baltiska ekonomierna. Dessa tendenser sammanfaller med den snabbt ökande inhemska exponeringen mot bolån i Sverige. En bostadsmarknadschock som drabbar bankkoncernerna kan tvinga dem att (ytterligare) minska sin utlandsexponering. De finska och

baltiska dotterbolagen är dock mestadels självfinansierade och torde på kort sikt kunna fortsätta med sin verksamhet relativt oberoende av moderbolagen.

De gränsöverskridande kopplingarna mellan bankerna i regionen medför specifika problem i fråga om tillsyn och krishantering. Svenska banker har både dotterbolag och filialer i länder i euroområdet (Finland och Baltikum), länder i EU men inte euroområdet (Danmark och Polen) samt länder utanför EU (Norge). Myndigheterna i regionen har försökt att stärka samarbetet om banktillsyn och bankresolution. De undertecknade 2010 de ett nordiskt-baltiskt samarbetsavtal om gränsöverskridande finansiell stabilitet, krishantering och resolution. Flera undergrupper arbetar med att genomföra avtalet, men under senare år har inriktningen förskjutits till EU:s nya ram för tillsyn och resolution: den gemensamma tillsynsmekanismen och den gemensamma resolutionsmekanismen.

De makrotillsynsåtgärder som vidtagits i Sverige har inte kunnat stävja den ökande efterfrågan på bolån. Bolån är en stor och växande del av de svenska bankernas tillgångar. Deras höga kvalitet är en viktig fördel för bankerna, vilket gör att de är ledande i EU i fråga om lönsamhet. Finansinspektionen har ställt höga kapitalkrav och vidtagit en rad relevanta tillsynsåtgärder. Kapitaltäckningsgraderna är höga, även om kapitalets andel av bankernas balansräkning fortfarande legat på en relativt låg nivå under de senaste åren. Enligt de senaste stresstesterna är bankernas kapitalbuffertar tillräckligt stora för att absorbera förluster i de planerade negativa scenarierna.

De svenska bankkoncernerna är systemviktiga i alla länder i Norden och Baltikum. I absoluta tal är de mest exponerade mot Danmark, Norge och Finland. Den baltiska verksamheten må vara av underordnad betydelse i de svenska bankernas balansräkningar, men de svenska dotterbolagen och filialerna är stöttepelarna för de estländska, lettiska och litauiska finanssektorerna. De svenska bankernas exponering mot de nordiska och baltiska länderna är individuellt mer systemviktiga för dem än för Sverige. Sammantaget uppgår de dock till 100 % av Sveriges BNP. De gränsöverskridande kopplingarna mellan bankerna i regionen medför

specifika problem i fråga om tillsyn och krishantering.

2.5. MATRIS FÖR BEDÖMNING AV FÖRFARANDET VID MAKROEKONOMISKA OBALANSER

I matrisen för bedömning av förfarandet vid makroekonomiska obalanser sammanfattas de huvudsakliga resultaten av den fördjupade granskningen i landsrapporten. Den är inriktad på obalanser och korrektionsfrågor som är relevanta för förfarandet vid makroekonomiska obalanser.

Tabell 2.5.1: **Matris för bedömning av förfarandet vid makroekonomiska obalanser (*) – Sverige 2016**

	Grad av allvar	Utveckling och framtidsutsikter	Politiska åtgärder
Obalanser (ohållbara tendenser, sårbarheter och risker)			
Bytesbalans och konkurrenskraft	<p>Sverige har i över två årtionden haft ett stort överskott i bytesbalansen. Överskottet beror på ett högt inhemskt sparande, vilket också kan påverkas av hushållens eventuella behov av skuldminskning (s. 11).</p> <p>Till följd av långvariga överskott i bytesbalansen och eftersom nettoutlandsskulden uppvägs av ett positivt bestånd av investeringar utomlands, är Sveriges nettoutlandsställning på det hela taget balanserad (s. 13).</p> <p>Sverige har stadigt tappat exportmarknadsandelar snabbare än genomsnittet i EU sedan 2008, vilket kan tyda på att Sveriges konkurrenskraft försämras (s. 14).</p>	<p>Bytesbalansen nådde en topp med 9 % av BNP 2007 och har sedan dess stabiliserats på omkring 6,0 % av BNP. Denna minskning beror på ökade inkomster av utländska investeringar, som i sin tur beror på ackumulerade överskott under tidigare årtionden. Bytesbalansen spås förbli på sin nuvarande nivå på grund av ett stabilt sparande eller till och med minska, om investeringarna ökar eller inkomsterna av investeringar fortsätter att öka (s. 11).</p> <p>Tappet av exportmarknadsandelar är samma som andra avancerade länders och är inte oroande: Sverige har behållit de delar av produktionsprocessen som har högt förädlingsvärde (s. 14).</p> <p>Varuexportens svaga återhämtning är antagligen konjunkturbunden och inte strukturell, och har troligen att göra med den svenska ekonomins specialisering på sällanköps- och kapitalvaror och svag efterfrågan på traditionella svenska marknader, särskilt EU-länderna (s. 16).</p>	<p>Regeringen har lagt fram en ny exportstrategi för att hjälpa svenska företag att nå ut på nya och framväxande marknader och inte bara de traditionella exportmarknaderna. Bl.a. ska regeringen ge centraliserat stöd till exportföretag i form av bl.a. rättsligt stöd, information, handelskrediter samt kartläggning och undanröjande av handelshinder (s. 17).</p>
Privat skuldsättning	<p>Sverige har fortfarande en av de högsta privata skuldsättningarna i EU med 194 % av BNP i slutet av 2014. Mycket av skulden är finansierad från utlandet: nettoutlandsskulden var 54 % av BNP i slutet av 2014. Höga privata skulder ökar känsligheten för makroekonomiska chocker, eftersom en skuldminskning kan leda till häftiga korrigeringar av konsumtion och investeringar (s. 18).</p> <p>Hushållen har god återbetalningsförmåga och gott om tillgångar, men skulder och tillgångar är ojämnt fördelade och många av hushållens tillgångar är utsatta för likviditets- och marknadsrisker (s. 19).</p>	<p>Hushållens skulder ökade med 5,7 % av BNP under 2014 och hade ökat ännu mer till juni 2015 (6,5 % på årsbasis). Således var hushållens skulder 175 % av den disponibla inkomsten och 87,2 % av BNP i mitten av 2015 (s. 18).</p> <p>Behovet av skuldminskning är ett av de högsta i EU, uppskattningsvis över 20 % av BNP för hushållen (s. 20).</p>	<p>Åtgärderna har begränsat sig till amorteringskrav, men det har stött på juridiska svårigheter. Tidigare åtgärder är bl.a. tak för belåningsgraden som infördes 2010, en rekommendation om amortering och några icke bindande åtgärder 2014 för att öka kundernas medvetenhet (s. 21).</p> <p>Det saknas politiska åtgärder i fråga om incitamenten att sätta sig i skuld för bostadsköp: räntevadragen och fastighetsskatten har inte reformerats (s. 21).</p>

(fortsätter på nästa sida)

Tabell (forts.)

	<p>Företagens skuldsättning ligger över genomsnittet i EU, men uppvägs av tillgångar av hög kvalitet och beror på en stor andel internationella företag. Exponeringen mot extern finansiering är hög (s. 22).</p> <p>Bankernas andel nödlidande lån är fortsatt en av de lägsta i EU och deras lönsamhet en av de högsta. Dessa indikatorer uppväger delvis men inte helt riskerna med den höga privata skuldsättningen (s. 33).</p>	<p>Företagens skuldsättning är tämligen stabil (s. 22).</p>	
Bostäder	<p>De svenska bostadspriserna förefaller övervärderade, bl.a. då de i medeltal avviker med över 20 % från långfristiga medelvärden för pris/hyra-kvoten och pris/inkomst-kvoten och från basvärdesmodellen (s. 25).</p> <p>De rådande bostadspriserna kan inte helt förklaras med ekonomiska fundamenta. Strukturella flaskhalsar är tydliga i storstäderna (s. 26).</p> <p>Uppblåsta och fortfarande stigande bostadspriser kan fortfarande leda till en oordnad, skadlig korrigering, ev. med följer för bankväsendet och den reala ekonomin (s. 26)</p>	<p>Bostadspriserna har stigit nästan konstant de senaste 20 åren, och har inte ens nått sin topp. Det finns inget som tyder på en korrigering i närtid. De reala bostadspriserna fortsätter att stiga kraftigt, med 13,7 % under 3 kvartalet 2015 på årsbasis, högst i EU och en av de högsta takterna i Sveriges historia. Priserna har stigit särskilt kraftigt i Storstockholm (s. 25).</p> <p>Bostadsinvesteringarna har återhämtat sig, om än från en mycket låg nivå. Trots en kraftig ökning i byggsektorn räcker utbudet av nya bostäder inte för att möta den starkt ökande efterfrågan (s. 26).</p> <p>Den rådande bostadsbristen förvärras dessutom av det stora tillflödet av asylsökande som behöver boende till överkomliga priser (s. 27).</p>	<p>Begränsade åtgärder har vidtagits mot bostadsprisökningarna och ineffektiviteterna på bostadsmarknaden (s. 28).</p> <p>Höstbudgeten omfattar ökade anslag (5,5 md SEK 2016 och 6,1 md SEK per år fr.o.m. 2017) till nybyggen av bostäder, men alla detaljer om förslaget är ännu inte kända (s. 27).</p> <p>Det saknas fortfarande politiska åtgärder i fråga om de komplexa plan- och byggreglerna, kommunernas incitament att stödja nybyggen, den svaga konkurrensen i byggsektorn och den starka hyresregleringen (s. 31).</p>

Slutsatser

- Sverige kännetecknas av mycket obalanserade stockar i form av hög hushållsskuldsättning på grund av höga bostadspriser, vilket utgör en risk eftersom Sverige exponeras för negativa chocker och eventuellt oordnade korrigeringar som kan skada den reala ekonomin och banksektorn.
- Hushållens skuldsättning fortsätter att öka på grund av positiva kreditflöden och kraftigt ökande bostadspriser. De faktorer som nu driver på huspriserna kommer antagligen att kvarstå på kort och medellång sikt.
- De senaste åren har politiska åtgärder vidtagits, särskilt inom makrotillsyn. Åtgärderna är dock inte tillräckliga för att korrigera obalanserna. Det saknas särskilt politiska åtgärder inom de bostadsrelaterade skatterna, amorteringskraven för bolån, bostadsutbudet och hyresmarknaden.

(*) I den första kolumn summeras allvaret i frågor som syftar till att ge en uppfattning om obalansernas storleksordning. Den andra kolumnen visar obalansernas utveckling och framtidsutsikter. Den tredje kolumnen visar nyligen genomförda och planerade åtgärder. Resultat anges för varje källa till obalanser och korrigeringar. I de tre sista punkterna i tabellen sammanfattas de övergripande utmaningarna i fråga om allvar, utveckling och framtidsutsikter samt åtgärder.

Källa:

3. ANDRA STRUKTURELLA FRÅGOR

Vid sidan av de frågor om obalanser och korrigeringar som tas upp i kapitel 2 innehåller det här kapitlet en analys av andra strukturella ekonomiska och sociala utmaningar för Sverige. Här analyseras olika frågor såsom risker avseende den finanspolitiska hållbarheten samt arbetsmarknad, utbildning och socialpolitik. Slutligen läggs fokus på landets utmaningar när det gäller långsiktig konkurrenskraft genom att man analyserar svagheter i företagsklimatet samt investeringsutmaningar inom miljö-, energi- och järnvägssektorn.

3.1 BESKATTNING, HÅLLBAR SKULDSÄTTNING OCH FINANSPOLITISK RAM

Sverige tycks inte stå inför några allvarliga risker avseende finanspolitisk hållbarhet på medellång sikt. Den väletablerade finanspolitiska ramen har bidragit till att skapa den marginal som krävs för att automatiska stabilisatorer ska kunna fungera under de senaste årens recessioner. Men den stora tillströmningen av flyktingar förväntas leda till högre offentliga utgifter på kort eller medellång sikt.

Utvecklingen inom beskattning

Sveriges allmänna skattenivå är relativt hög jämfört med andra EU-länder. Skattetrycket är 42,8 % av BNP, jämfört med 38,8 % i EU som helhet. Den nya regeringens skatteförändringar i budgeten för 2016 påverkar inte skattetrycket. Även om dessa har en begränsad positiv inverkan på inkomsterna bidrar de till en skatteväxling tillbaka till arbete, vilket kan betraktas som ogynnsamt för tillväxten.

Den nya regeringen införde relativt små justeringar av skattenivån. Skatteförändringarna bestod bland annat i att avskaffa den minskade inkomstbeskattningen (såsom skattelättnader på arbetsinkomster) och minska avdragen för vissa typer av tjänster såsom rot- och rutavdragen (avdrag för reparation, underhåll samt om- och tillbyggnad respektive hushållsnära tjänster). Annars har förändringarna i inkomstskatten, fastighetsskatten och bolagsskatten hittills varit minimala under den nya regeringen. Att man tagit bort de tidigare reformerna av inkomstskatten har lett till en (visserligen måttlig) ökning av skatten på arbete som skulle kunna betraktas som skadlig för den ekonomiska tillväxten.

Undersökningen av effekterna av den sänkta mervärdesskatten på restaurang- och cateringtjänster, som presenterades av

Konjunkturinstitutet i december 2015, visar att priserna i denna sektor har sjunkit med omkring 5 % och att runt 6 000 nya arbetstillfällen har skapats sedan skattesänkningen infördes 2012.

Bostadsrelaterad beskattning, till exempel ränteavdrag eller återkommande fastighetsbeskattning, har inte tagits upp såsom rekommenderades i förra årets landsspecifika rekommendationer. Avsaknaden av reformer på detta område riskerar att kraftigt bidra till att öka hushållens skuldsättning samt de fortsatt stigande bostadspriserna. Möjligheten till ränteavdrag utgör också en risk för budgeten vid en eventuell räntehöjning. Samtidigt anses återkommande fastighetsbeskattning vara en av de minst snedvridande skatterna (se även avsnitt 2.2).

Andra möjligheter till skattereformer med anknytning till bostadsmarknaden skulle kunna vara en översyn av beskattningen av realisationsvinsten. Till exempel skulle beskattningen av realisationsvinsten kunna justeras så att man kan få uppskov med en del av realisationsvinstskatten när en mindre och billigare bostad köps. Sådana förändringar skulle kunna hjälpa till att förbättra den övergripande användningen av det befintliga bostadsbeståndet (se även avsnitt 2.3).

När det gäller bolagsbeskattningen har inga fler reformer genomförts de senaste åren för att bidra till att minska företagets skuldsättning. Koncerninterna ränteavdrag är fortfarande stora, vilket gör koncerninterna lån till ett attraktivt alternativ till eget kapital.

Statsskuldens hållbarhet

Sverige tycks stå inför låga hållbarhetsrisker på medellång sikt. Statsskulden uppgick till 44 % av

BNP 2015, betydligt under fördragets referensvärde på 60 % av BNP, och förväntas minska till 42,3 % av BNP 2017.

Man kan se medelhöga hållbarhetsrisker på lång sikt, till följd av de åldersrelaterade offentliga utgifternas förväntade effekter. Hälso- och sjukvården och långvarig vård och omsorg är områden där politiska reformer skulle kunna förbättra de offentliga finansernas hållbarhet, samtidigt som utgifterna för pensioner beräknas ha en förmildrande inverkan tack vare de tidigare pensionsreformerna.

Finanspolitisk ram

Under de senaste 20 åren har den svenska finanspolitiska ramen gett de offentliga finanserna en stark grund att stå på, både på central och på lokal nivå. Den har bidragit till att undvika konjunkturförstärkande finanspolitik, vilket i sin tur har skapat den marginal som krävs för att automatiska stabilisatorer ska kunna fungera under hela konjunkturcykeln. Ramen består av tre nyckelkomponenter⁽²⁷⁾: i) ett överskottsmål som fastställer att ett totalt överskott på 1 % av BNP bör uppnås över konjunkturcykeln, ii) ett treårigt nominellt utgiftstak för staten och pensionssystemet, och iii) en regel om budgetbalans som förbjuder kommuner och landsting att anta budgetar som visar underskott. Vidare kan kommunerna och landstingen periodisera intäkter över tiden genom så kallade resultatperiodiseringsreserver.

Utöver budgetreglerna inrättades 2007 Finanspolitiska rådet med uppgift att göra en oberoende bedömning av regeringens finanspolitik och av efterlevnaden av de finanspolitiska reglerna. Rätten att få tillgång till uppgifter från finansdepartementet, som hittills garanterats på arbetsnivå, garanteras dock inte i lagstiftningen, vilket har lett till opportunistiskt beteende. Dessutom är Finanspolitiska rådet ett statligt organ som rapporterar direkt till regeringen, vilken också har sista ordet vad gäller utnämmandet av dess medlemmar. Detta garanterar inte rådets oberoende.

⁽²⁷⁾ Mer information om dessa komponenter finns i *Landsrapport Sverige 2015*, SWD(2015) 46 final.

Vidare har anpassningar gjorts för att den svenska finanspolitiska ramen ska uppfylla kraven på medlemsstaternas budgetramverk i rådets direktiv 2011/85/EU. Hit hör till exempel införande av regelbundna utvärderingar av de prognoser som redovisas i vårpropositionen och höstens budgetproposition⁽²⁸⁾ samt kodifiering och utvidgning av nuvarande praxis på budgetens utgiftssida till dess inkomstsida.

Under de senaste åren har en offentlig debatt inletts om överskottsmålet mot bakgrund av den låga skuldnivån, i kombination med stora behov av investeringar i infrastruktur och bostäder och av större satsningar på utbildning och upprätthållande av sociala trygghetsnormer.

I januari 2015 gav regeringen Konjunkturinstitutet i uppdrag att se över konsekvenserna av att ändra överskottsmålet till balanserad nettoutlåning. Konjunkturinstitutet drog slutsatsen att skatten fortfarande skulle behöva höjas, även med ett mål om att uppnå budgetbalans, ifall åtagandet från den offentliga sektorn skulle ligga kvar på nuvarande nivå. En övergång till ett budgetbalansmål skulle inte skapa utrymme för en mindre restriktiv finanspolitik under de kommande åren på grund av det förväntade budgetunderskottet. Dessutom skulle budgetbalansmålet minska finanspolitiska buffertar och därmed utrymmet för kontracyklisk finanspolitik⁽²⁹⁾. I juni 2015 tillsattes en parlamentarisk kommitté för att analysera översynen av det finanspolitiska målet och den finanspolitiska ramen. Den förväntas offentliggöra sina slutsatser i två steg i april och oktober 2016.

Även om Sveriges nationella finanspolitiska mål blir budgetbalans över konjunkturcykeln skulle det fortfarande vara strängare än vad som krävs av EU. Målet på medellång sikt om ett strukturellt saldo på -1 % av BNP, som Sverige anger i konvergensprogrammet för 2015, är förenligt med målen i stabilitets- och tillväxtpakten för att säkerställa hållbara offentliga finanser och ge en säkerhetsmarginal med avseende på referensvärdet på 3 % av BNP för underskottet under en normal konjunkturcykel.

⁽²⁸⁾ Till följd av slutsatserna i en parlamentarisk utredning (SOU 2013: 38, maj 2013).

⁽²⁹⁾ KI, Konjunkturläget, specialstudie: *Konsekvenser av att införa ett balansmål för finansiellt sparande i offentlig sektor*, augusti 2015

En översyn av det nationella finanspolitiska målet skulle kunna vara en möjlighet för de svenska myndigheterna att ytterligare stärka den finanspolitiska ramen. För det första mäts det nationella överskottsmålet för närvarande med hjälp av fem indikatorer, men det är oklart hur de viktas. Att införa en prioriteringsordning för dessa indikatorer eller bara använda en av dem kan minska risken för en opportunistisk tolkning av dessa indikatorer. Dessutom skulle målets trovärdighet kunna förbättras genom att man låter ett oberoende organ bedöma hur det uppnåddes, till exempel Finanspolitiska rådet. För det andra är den nuvarande regeln ”en budgetbalans över hela konjunkturcykeln” svår att definiera, vilket kan medföra att det finanspolitiska målet utvecklas till ett rörligt mål. Därför bör definitionen av det strukturella saldot beakta den cykliska komponenten i budgetbalansen, så att målet blir förutsägbart varje år.

3.2. ARBETSMARKNAD, UTBILDNING OCH SOCIALPOLITIK

Arbetsmarknad och socialpolitik

Situationen på arbetsmarknaden i Sverige är generellt sett god, och arbetsmarknaden fungerar väl med ett starkt engagemang från arbetsmarknadens parter. Sverige hade den högsta sysselsättningsgraden i EU bland både män och kvinnor (82,4 % respektive 78,2 % i åldersgruppen 20–64 år) under de första tre kvartalen 2015. Andelen långtidsarbetslösa av den aktiva befolkningen ligger på 1,6 %, en av de lägsta i EU, och även den totala arbetslösheten är med sina 7,4 % 2015 lägre än genomsnittet i EU (diagram 3.2.1). Generellt sett har den svenska arbetsmarknaden visat sig motståndskraftig under krisen. Även om BNP-tillväxtens återkomst under 2013 bidrog till att öka sysselsättningen ytterligare har vissa delar av arbetskraften svårt att komma in på arbetsmarknaden, och även när de gör det, har de svårt att få en anställning som motsvarar deras kvalifikationer och kompetens.

En stor andel av de arbetslösa är från utsatta grupper och möter därmed flera hinder när de försöker komma in eller återinträda på arbetsmarknaden. Framför allt har lågutbildade och lågkvalificerade ungdomar och personer med invandrarbakgrund svårt att få in en fot på arbetsmarknaden. Det återstår också att se hur den svenska arbetsmarknaden klarar av att absorbera den senaste tidens mycket stora tillströmning av migranter: 2014 registrerades över 80 000 flyktingar i Sverige (runt 0,8 % av den totala befolkningen), och detta antal ökade 2015 till 163 000 personer (nästan 1,7 % av den totala befolkningen). Sverige har, efter Tyskland, det största antalet flyktingar i EU i absoluta termer och är den medlemsstat som har flest flyktingar i förhållande till den bofasta befolkningen.

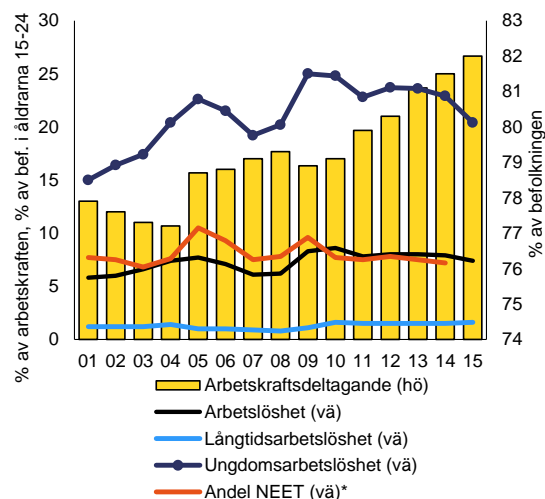
Inkomstskillnaderna har ökat snabbt, även om man utgår från mycket låga nivåer. Ökningen av inkomstskillnaderna mellan 1985 och början av 2010-talet, med en tredjedel, var den största i alla OECD-länder⁽³⁰⁾. Risken att drabbas av fattigdom har ökat bland äldre kvinnor och barnfamiljer, särskilt ensamstående mödrar (som utgör den stora majoriteten av ensamstående föräldrar).

⁽³⁰⁾ OECD (2015), *In It Together: Why Less Inequality Benefits All*.

Ungdomsarbetslöshet

Bilden när det gäller situationen på arbetsmarknaden för ungdomar är blandad. Ungdomsarbetslösheten (22,9 % 2014) ligger nära EU-genomsnittet men är fyra gånger högre än arbetslösheten bland vuxna i Sverige (diagram 3.2.2). Vissa grupper är särskilt utsatta: arbetslösheten bland ungdomar födda utanför EU uppgick till 41,7 % 2014, 15 procentenheter över 2008 års nivå, i motsats till arbetslösheten bland Sverigefödda ungdomar (20,6 %, endast en procentenhet över motsvarande siffra för 2008).

Diagram 3.2.1: Översikt över situationen på arbetsmarknaden

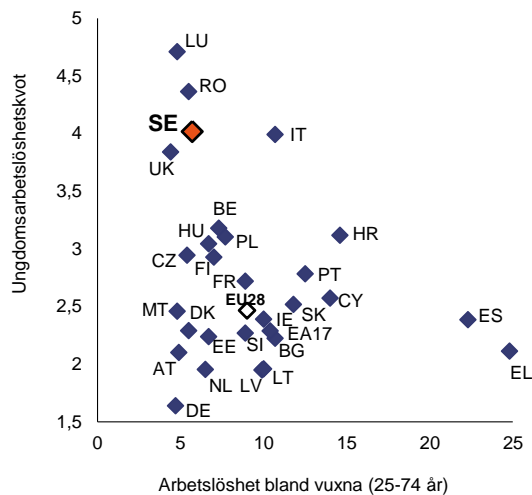
* NEET avser personer i åldern 15–24 år som varken arbetar eller studerar. Arbetskraftsdeltagande och långtidsarbetslöshet för 2015 bygger på Q1–Q3.

Källa: Eurostat (arbetskraftsundersökningen)

Sverige har en relativt liten andel personer som varken arbetar eller studerar (7,2 % 2014). Detta är mindre än hälften av genomsnittet för EU och visar en nedåtgående trend. Långtidsarbetslösheten bland ungdomar är särskilt låg (1,3 % under de första tre kvartalen 2015). Dessutom är ungefär hälften av de arbetslösa ungdomarna i själva verket studerande som skulle vilja arbeta under studietiden. Arbetslösheten bland studerande kan dock betraktas som en outnyttjad möjlighet, eftersom ekonomin går miste om de positiva effekter som tidiga

arbetslivserfarenhet har på löner och allmänna färdigheter⁽³¹⁾.

Diagram 3.2.2: **Arbetslösheten bland vuxna och ungdomsarbetslösheten i förhållande till arbetslösheten bland vuxna, 2014**

Källa: Europeiska kommissionen, Eurostat, arbetskraftsundersökningen

Lågkvalificerade

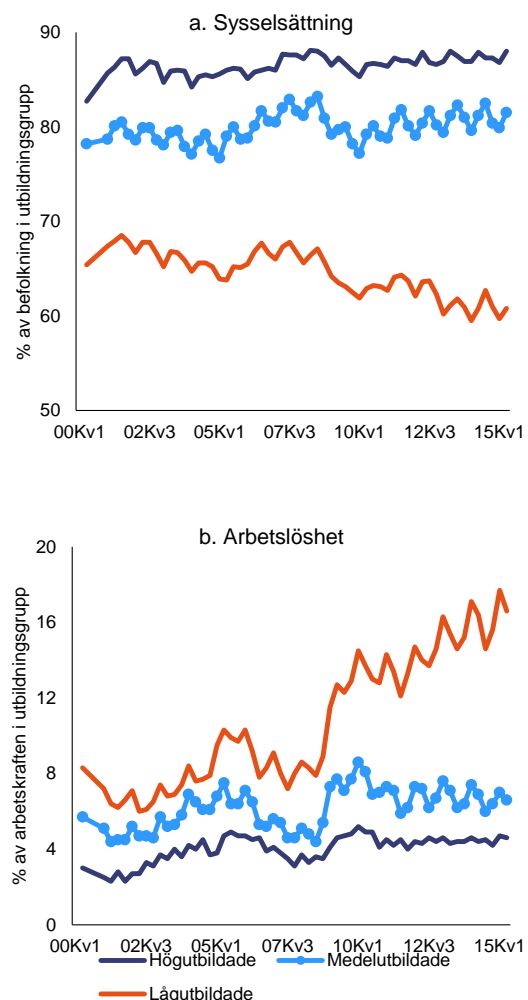
Det blir allt svårare att komma in på den svenska arbetsmarknaden med låga kvalifikationer. I Sveriges mycket kunskapsintensiva ekonomi är det allt svårare för lågkvalificerade att få en anställning, medan sysselsättningsgraden bland den medel- och högkvalificerade arbetskraften har varit stabil i över tio år (diagram 3.2.3). Arbetslösheten har i synnerhet ökat bland lågkvalificerade ungdomar, där den bland 15–25-åringar uppgår till hela 39,5 % (diagram 3.2.4).

För att ta itu med utmaningarna kring arbetslösheten bland lågkvalificerade ungdomar har den svenska regeringen stärkt ungdomsgarantin genom ett stegvis införande av en 90-dagarsgaranti för utbildning eller arbete med insatser från första dagen. Tanken är att ytterligare stärka ett tidigt ingripande genom att öka antalet stödinsatser inom de första fyra månaderna av arbetslöshet. Ett antal aktiva åtgärder håller på att inledas, särskilt traineejobb

⁽³¹⁾ OECD (2014), *Employment Outlook 2014*, OECD Publishing.

och utbildningskontrakt. I ungdomsgarantins nuvarande form är det visserligen många av de ungdomar som omfattas av garantin som blir erbjudna jobb, men andelen som återgår till studier är begränsad⁽³²⁾. En del åtgärder har redan vidtagits, såsom att stärka samordningen genom delegationen för unga till arbete och att erbjuda ytterligare ekonomiskt stöd till 20–24-åringar som återupptar sina studier, i syfte att bygga fler broar mellan arbetsmarknadsåtgärder och en andra chans till utbildning.

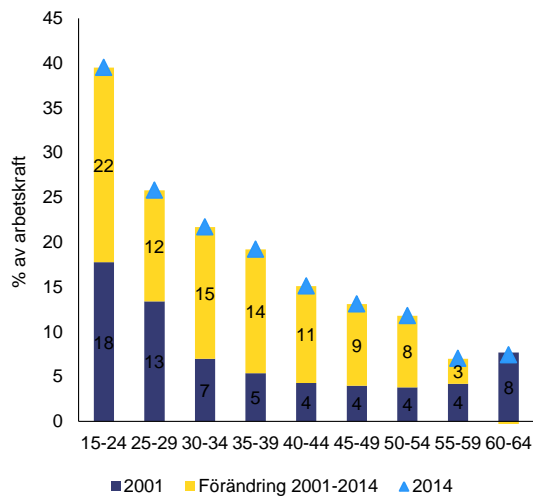
Diagram 3.2.3: **Sysselsättning och arbetslöshet efter utbildningsnivå, 2001–2015**

Källa: Europeiska kommissionen, Eurostat, arbetskraftsundersökningen

⁽³²⁾ Årlig rapport från arbetsförmedlingen, 2014.

Diagram 3.2.4: Arbetslösheten bland lågkvalificerade arbetstagare, efter åldersgrupp, 2001 och 2014

Källa: Europeiska kommissionen, Eurostats arbetskraftsundersökning

Med tanke på att ungdomar med högst grundskoleutbildning har begränsade möjligheter på arbetsmarknaden är det viktigt med samarbete mellan kommunerna och den offentliga arbetsförmedlingen. I detta sammanhang är de ekonomiska incitamenten för att få tillgång till aktiva arbetsmarknadsprogram inte helt anpassade mellan kommuner och centralt finansierade arbetsförmedlingar, vilket begränsar möjligheten att nå ut. Det är ännu för tidigt att bedöma effekten av kommunernas förstärkta aktiveringsansvar för ungdomar upp till 20 år, som trädde i kraft 2015, eftersom kommunerna fortfarande håller på att anpassa sina interna förfaranden till de nya uppgifts- och rapporteringskraven.

Det finns också utrymme att anpassa den utbildning som erbjuds arbetslösa, så att den blir mer relevant för arbetsmarknaden, genom att öka flexibiliteten inom de specialiseringar som finns tillgängliga lokalt⁽³³⁾. Utbudet och utformningen av utbildningsprogram har inte anpassats till behoven hos den ökade andelen arbetslösa som saknar gymnasieutbildning, är underkvalificerade eller nyanlända.

⁽³³⁾ Regional anpassning av arbetsmarknadsutbildning – vilka hänsyn tas till arbetsmarknadens behov? (RiR 2015:22)

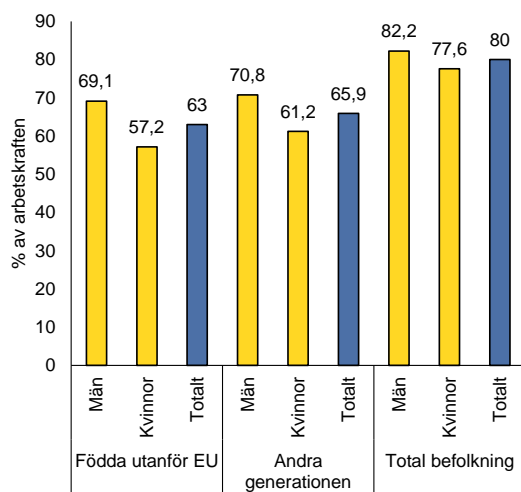
Varvade program som kombinerar arbetslivserfarenhet med utbildning har genomförts men har stött på vissa hinder, särskilt bristande deltagande från arbetsgivarnas sida. Yrkesutbildning betraktas ofta som ett andrahandsalternativ. Framför allt finns det inga möjligheter eller dålig flexibilitet när det handlar om övergång mellan olika typer av utbildning (mellan yrkesinriktade och studieförberedande program) och från varvade yrkesutbildningsprogram till högre utbildning, vilket försämrar yrkesutbildningens image och gör den mindre attraktiv. Utbildningsvägarna hämmas fortfarande av de relativt svaga banden mellan gymnasieskolan, vuxenutbildningen och utbildningen för arbetslösa samt systemet för lärlingsutbildning för vuxna, och av att dessa inte är särskilt kompatibla med varandra.

Migranter

Integreringen av personer med invandrarbakgrund på arbetsmarknaden är en av Sveriges största sociala och arbetsmarknadspolitiska utmaningar. Sverige är ett av de länder med störst andel invånare födda utanför EU (10,6 % 2014), och ytterligare 10 % av befolkningen är barn till personer födda utanför EU (andra generationens invandrare). Befolkningsgrupper som är födda utanför EU har sämre chanser att komma in på arbetsmarknaden. Arbetskraftsdeltagandet var 2014 77,1 % för åldersgruppen 20–64 år, vilket är högre än EU-genomsnittet, men når inte upp till de 87,8 % som noterats för Sverigefödda eller motsvarande siffra för personer födda i andra EU-länder, 84,7 %. Dessutom riskerar personer som är födda utanför EU högre arbetslöshet, även när de är tillgängliga för arbete, vilket i kombination med lågt arbetskraftsdeltagande leder till en låg sysselsättningsgrad (se diagram 3.2.5). Särskilt kvinnor som är födda utanför EU har låg anknytning till arbetsmarknaden, vilket återspeglas i avsevärt lägre arbetskraftsdeltagande och sysselsättningsgrad (sysselsättningsgraden bland män och kvinnor födda utanför EU skiljde sig åt med 11,9 procentenheter 2014, vilket långt överstiger motsvarande siffra för Sverigefödda, 4,6 procentenheter). Detta beror bland annat på svårigheterna att bryta de könsroller som råder i ursprungsländerna. Dessutom, när personer som är födda utanför EU arbetar är det inte alltid deras kompetens tas till vara på ett effektivt sätt.

Underutnyttjandet av kompetens hos personer med högskoleutbildning födda utanför EU är 39 % (ungefär samma som EU-nivån på 44 %), jämfört med 13 % för Sverigefödda arbetstagare⁽³⁴⁾. Andra generationens invandrare har dock något bättre möjligheter på arbetsmarknaden än personer födda utanför EU.

Diagram 3.2.5: **Sysselsättningsgrad (åldersgruppen 20–64 år) för kvinnor respektive män födda utanför EU**

Källa: Europeiska kommissionen, Eurostats arbetskraftsundersökning

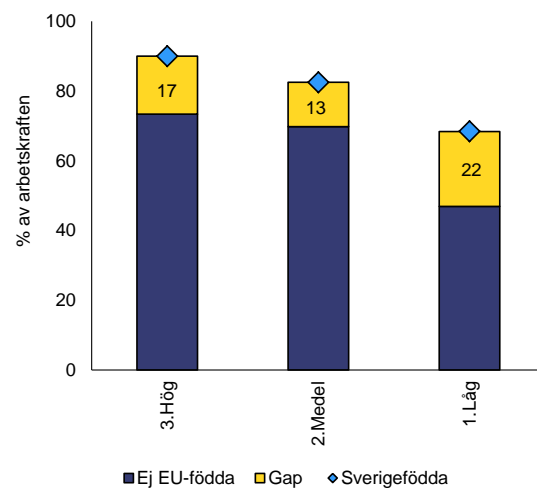
Migranternas olika förutsättningar – i form av utbildningsnivå, språkkunskaper, ursprungsland och skäl till att de migrerar – har alla konsekvenser för deras möjligheter på arbetsmarknaden. Migranter som är födda utanför EU är i genomsnitt mindre kvalificerade, vilket påverkar deras möjligheter på arbetsmarknaden, och sysselsättningsklyftan är som störst bland lågkvalificerade, med 22 procentenheter 2014. För alla kvalifikationsnivåer är sysselsättningsgraden för personer födda utanför EU dock lägre än för Sverigefödda (se diagram 3.2.6).

Den aktuella tillströmningen av flyktingar förväntas innebära ytterligare integrationsutmaningar (se även kapitel 1). Dessutom erkänner Sverige migranter som personer som beviljats internationellt skydd i större

⁽³⁴⁾ Beräknas som andelen högutbildade personer (ISCED 5–6) med medel- och lågkvalificerade jobb (ISCO 4–9) och kallas ofta andelen överkvalificerade.

utsträckning än andra medlemsstater. Även om det inte finns några rättsliga hinder för inträdet på arbetsmarknaden när asylansökan har lämnats in, beviljas man inte tillträde till introduktionsprogram och andra sysselsättningsfrämjande tjänster och stödåtgärder förrän man har fått sitt uppehållstillstånd.

Diagram 3.2.6: **Sysselsättningsgrad (åldersgruppen 20–64 år) för arbetstagare födda utanför EU, efter kvalifikationsnivå, jämfört med Sverigefödda, 2014**

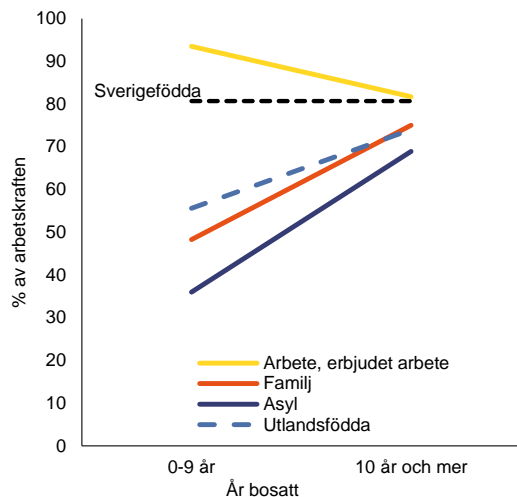

Källa: Europeiska kommissionen, Eurostat, arbetskraftsundersökningen

Efter en längre tid i Sverige har personer som beviljats internationellt skydd bättre möjligheter på arbetsmarknaden och närmar sig samma sysselsättningsnivå som migranter som reser in i landet av familjerskäl. Skillnaden jämfört med Sverigefödda och migranter som rest in främst av sysselsättningskäl kvarstår dock, för både män och kvinnor (diagram 3.2.7). Dessutom finns det vissa tecken på att integreringen på arbetsmarknaden kan ha tagit mer tid än för tidigare flyktingströmmar⁽³⁵⁾.

⁽³⁵⁾ Sweco (2015), *Etableringsgrad*, en undersökning för Riksrevisionen.

Diagram 3.2.7: Sysselsättningsgrad (åldersgruppen 20–64 år), efter antal bosättningsår och skäl till bosättning (2014)

Källa: Europeiska kommissionen, Eurostats arbetskraftsundersökning

Stora politiska ansträngningar har gjorts för att stödja integrationen. Sverige ligger i framkant när det gäller utveckling av en politik för att främja alla aspekter av integrationen av migranter⁽³⁶⁾. De instrument som finns är bland annat ett tvåårigt introduktionsprogram med svenskundervisning och annan arbetsrelaterad utbildning, ett omfattande system för validering av kvalifikationer och hjälp med att hitta bostad. Dessutom har mer aktuella åtgärder vidtagits, i vårbudgeten 2015 och 2016 års budget, för att förbättra mottagnings- och introduktionsverksamheten och påskynda inträdet på arbetsmarknaden. De nya åtgärderna omfattar snabbspår till arbetsmarknaden, bättre och snabbare validering av formella och informella kvalifikationer och färdigheter, inbegripet validering för migranter med lärarkvalifikationer (mot bakgrund av den lärarbrist som diskuteras nedan) samt bättre riktade och skraddarsyddna åtgärder som kombinerar fortbildning och språkundervisning eller annan arbetsrelaterad utbildning (inbegripet yrkesutbildning).

En ”valideringskommitté” har fått i uppdrag att föreslå nya och bättre strukturer och regler för erkännande av kvalifikationer och

⁽³⁶⁾ Sverige har ständigt hamnat högst på listan över länder enligt Migrant Integration Policy Index, där man undersöker 167 indikatorer från åtta olika politikområden.

kompetens, men dess rapport väntas inte komma förrän 2019. Sverige underlättar också samarbetet mellan den lokala och regionala nivån och det civila samhället. På grund av det stora antalet migranter som anländer kan handläggningstiden för att bevilja uppehållstillstånd ta hela 18–24 månader. Således håller den offentliga arbetsförmedlingen på att förbereda sig för tillströmningen av arbetssökande. Sverige ser också till att de två åren av integrationspaketet används på bästa sätt, genom att påskynda genomförandet av åtgärderna i paketet. För tiden efter dessa två år har den offentliga arbetsförmedlingen också arbetat med att förbättra övergången från introduktionsprogrammet till vanliga stödåtgärder, eftersom migranter kan komma att utgöra en större andel av de registrerade arbetslösa i framtiden.

Tillräckliga pensioner

Sveriges arbetsmarknad och pensionssystem kännetecknas av relativt små och ganska stabila könsklyftor för befolkningen i helhet. Det svenska pensionssystemet fungerar i allmänhet väl i fråga om tillräcklig inkomst.

Trots denna generellt välfungerade struktur sticker kvinnor i åldern 65 år och äldre ut som en grupp med hög fattigdomsrisk⁽³⁷⁾. Denna risk fördubblades nästan mellan 2007 och 2011, från 12,7 % till 24,7 %, för att sedan minska något till 21,7 % 2014. Fattigdomsklyftan mellan könen är bland den högsta i EU och har ökat från 6,6 procentenheter 2007 till 11,4 procentenheter 2014. Som framgår av diagram 3.2.8 nedan uppgår fattigdomsriskerna bland kvinnor över 75 år till 30,9 %, trots övergångsbestämmelserna om efterlevandepension.

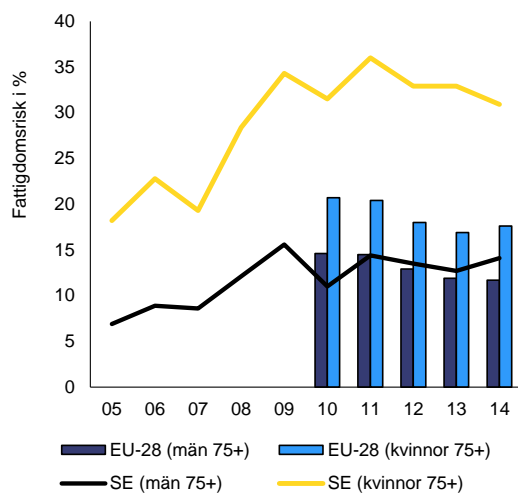
De skattelättnader som Sverige stegvis infört på arbetsinkomster för den förvärvsarbetande befolkningen från 2007 och framåt har, relativt sett, avsevärt försämrat pensionärens situation. För att motverka detta har Sverige ökat bostadsbidraget för pensionärer med låga inkomster, och har även antagit vissa skattelättnader för pensionärer, så att de lägsta inkomsterna ökade med 14 % mellan 2004 och

⁽³⁷⁾ Fattigdomsriskerna mäts genom andelen av befolkningen som har en inkomst på mindre än 60 % av medianinkomsten efter sociala transfereringar.

2014. Dessa åtgärder räcker dock inte för att bromsa ökningen av fattigdomsrisk bland äldre kvinnor.

En annan förklaring till den rådande fattigdomsrisk är utfasningen av efterlevandepensioner, som inleddes 1999. Eftersom det är en så pass lång övergångsperiod har de grupper som nu går i pension ännu inte påverkats av reformen.

Diagram 3.2.8: **Fattigdomsrisk för män och kvinnor i åldern 75 år och äldre (2007–2014)**

Källa: Europeiska kommissionen, Eurostat, EU-statistik över inkomst- och levnadsvillkor (EU-Silc)

Könsklyftorna när det gäller fattigdomsrisk förstärks också av äldre kvinnors boendestatus. Liksom i många andra länder tenderar kvinnor att leva längre än sina män, och därmed att leva ensamma i enpersonshushåll, och pensionärer i enpersonshushåll löper särskilt hög risk att drabbas av fattigdom. Dessutom är skillnaden i boendeform i Sverige över EU-genomsnittet, då äldre kvinnor oftare är hyresgäster än ägare, vilket innebär en extra kostnadsbörda för dem. Fattigdomsrisk bland äldre kvinnor som hyr sin bostad ökade med 18 procentenheter mellan 2005 (13 %) och 2014 (31,6 %). För 16,6 % av de äldre kvinnorna innebär boendekostnaden en stor

kostnadsbörda⁽³⁸⁾ år 2014 (jämfört med 5,8 % för männen i samma åldersgrupp).

I det avgiftsbestämda pensionssystemet återspeglas skillnader mellan könen i fråga om lön, arbetstid och yrkeslivets längd, som leder till en inkomstskillnad mellan könen på 30,2 %, fullt ut i pensionerna. Dessa skillnader är därför, liksom i andra länder, en bidragande faktor till pensionsklyftan mellan kvinnor och män. Indikatorer för deltagande på arbetsmarknaden och lön visar dock att könsskillnaderna på arbetsmarknaden i allmänhet är under genomsnittet, och har inte försämrats, med undantag för den ökade klyftan mellan könen i fråga om yrkeslivets längd (en ökning med 0,3 år sedan 2004, jämfört med en minskning med 1,4 år i hela EU). Det könsneutrala pensionssystemets ekonomiska incitament har emellertid inte varit tillräckliga för att jämna ut könsfördelningen när det gäller oavlönat arbete och dess konsekvenser. Eftersom det nuvarande systemet inte ger möjlighet att dela pensionsrättigheter mellan makar fortsätter könsskillnader i fråga om omsorgsansvar, främst för barn, att vara en viktig faktor för klyftan mellan könen i fråga om sysselsättning och så småningom pensioner.

Under de kommande tjugo åren förväntas arbetskraftsdeltagandet och sysselsättningsgraden för kvinnor förbättras, vilket skulle minska fattigdomsrisk.

Garantipensionen, vars syfte var att skapa ett grundskydd i pensionssystemet, kan komma att användas i större utsträckning. Framför allt har de långsiktiga konsekvenserna av utfasningen av efterlevandepensionen inte visat sig fullt ut ännu, på grund av den mycket långa övergångsperioden. Dessutom har kvinnor med invandrabakgrund en mycket låg sysselsättningsgrad (57,2 % år 2014 för personer födda utanför EU) och låga inkomster, vilket förväntas leda till låga pensioner.

För övrigt kommer vissa grupper av befolkningen, särskilt kvinnor med invandrabakgrund, troligtvis inte ens att ha rätt till garantipension, utan kan behöva äldreomsorgstöd. Användningen av detta

⁽³⁸⁾ Tröskeln för att boendekostnaden ska betraktas som en stor kostnadsbörda är att 40 % av den disponibla inkomsten används till boendekostnaden.

skyddsnet omfattade endast 15 700 mottagare under 2013 men kommer troligen att öka i framtiden när kvinnor med invandrarbakgrund kan pensionsåldern utan att ha bott i Sverige i 40 år, vilket är ett av kriterierna för att vara berättigad till garantipension.

Den politiska medvetenheten om de könsbundna riskerna i pensionssystemet för otillräckliga pensioner har ökat under de senaste åren. En särskild kommitté med företrädare från de politiska partierna, som enades om pensionsreformen, håller för närvarande på att analysera de nuvarande och mer långsiktiga riskerna för kvinnor och män. Den förväntas komma med omfattande förslag om hur dessa risker kan minskas. Under tiden har regeringen ökat sina insatser för att informera kvinnor om följderna av deltidsarbete för deras pensioner.

Utbildning

Att upprätthålla en hög nivå av kompetens och vidareutveckla mänskligt kapital är av avgörande betydelse för en hållbar tillväxt och för den svenska ekonomins fortsatta konkurrenskraft. Sverige har en av de högsta utbildningsnivåerna i EU, då 41,4 % av befolkningen i den mest aktiva åldern (25–54 år) har höga kvalifikationer. De sjunkande utbildningsresultaten när det gäller grundläggande färdigheter är dock oroväckande, med tanke på att Sveriges konkurrenskraft är starkt beroende av högkvalificerad arbetskraft⁽³⁹⁾. Om kompetensutvecklingen skulle bromsa upp eller till och med minska i framtiden, vilket den senaste tidens internationella undersökningar tyder på, skulle detta kunna äventyra produktivitetstillväxten och konkurrenskraften inom kunskapsintensiva branscher. För att stimulera innovationen i den svenska ekonomin och locka till sig företagsinvesteringar är det viktigt att se till att det finns tillräckligt med högkvalificerat humankapital, särskilt inom naturvetenskap och ingenjörsvetenskap. Utbildningsresultaten började försämrats under 1980-talet och fortsatte att sjunka under 1990-talet, en period som präglades av ett stort antal reformer. Dessutom har jämlikheten i fråga om utbildningsnivå försämrats, och nyanlända migranter är de som har svårast att hävda sig i utbildningssystemet. Det stora antalet

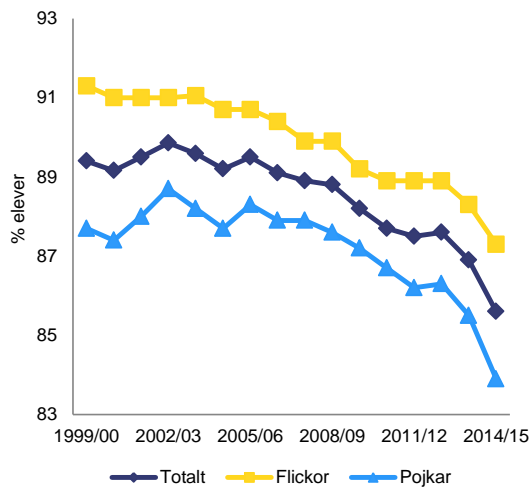
elever som anlände under 2014 och 2015 har skapat nya utmaningar för skolsystemet, om det ska kunna ge alla elever de färdigheter som krävs för en framgångsrik integrering på arbetsmarknaden.

Det finns tydliga tecken på en polarisering av utbildningsnivån bland ungdomar, där man ser en ökad andel utexaminerade från högre utbildning men också en konstant andel lågkvalificerade. Efterfrågan på högkvalificerad arbetskraft har ständigt ökat, vilket har åtföljts av en övergripande utvidgning av systemet för högre utbildning, både när det gäller deltagandenivån och antalet högre utbildningsanstalter. Andelen personer med högre utbildning i Sverige är större än någonsin och uppgick 2014 till 49,9 % för åldersgruppen 30–34 år, vilket är långt över EU-genomsnittet på 37,9 %. Sverige uppnår därmed sitt nya nationella mål inom ramen för Europa 2020-strategin, på 45–50 %. Andelen ungdomar med högre utbildning är över 20 procentenheter högre än för äldre personer (55–64 år). I andra änden av skalan kan man konstatera att andelen ungdomar (i åldern 20–24 år) med låg utbildningsnivå (högstadium eller lägre) har legat kvar på omkring 13 % de senaste tio åren. Man kan också konstatera att var fjärde elev inte har gått ut gymnasiet vid 20 års ålder. Denna siffra är högre än på 1990-talet och har varit konstant under de senaste åren, enligt Skolverket. Dessutom har andelen ungdomar som inte är behöriga till ett nationellt program⁽⁴⁰⁾ på gymnasiet fortsatt att öka under de senaste åren, till 14,4 % år 2015.

⁽⁴⁰⁾ Sedan den 1 juli 2011 finns det 18 nationella program inom gymnasieskolan: sex högskoleförberedande program och tolv yrkesprogram. Dessutom finns det fem introduktionsprogram för de elever som inte är behöriga till ett nationellt program, som syftar till att förbereda dessa för framtida studier eller arbetsmarknaden.

⁽³⁹⁾ SOU (2015:90) *Utbildning för framtidens arbetsmarknad*.

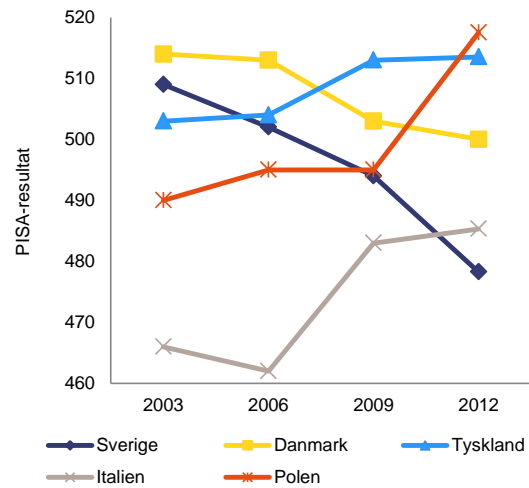
Diagram 3.2.9: Andelen elever (%) som är behöriga till ett nationellt program på gymnasiet.

Källa: Skolverket

Kontinuerligt sjunkande skolresultat kan leda till allt lägre kompetensnivåer bland vuxna i framtiden. Under det senaste årtiondet har Sverige upplevt den största försämringen av 15-åringarnas resultat jämfört med andra OECD-länder, enligt Pisa-undersökningen (OECD:s program för internationell utvärdering av elevprestationer). Från att ha legat långt över genomsnittet i de tre kärnämnen hade Sverige 2012 för första gången hamnat under både EU:s och OECD:s genomsnitt i dessa ämnen och låg nu på 25:e plats av 34 i både matematik och naturvetenskap. Denna negativa trend bekräftas också av resultatet i Timss-studien om tendenser i matematik och naturvetenskap: mellan 1995 och 2011 hade Sverige den största försämringen av årskurs åtta-elevens (14–15 år) resultat i matematik av alla OECD- och EU-länder. Utvecklingen inom Pisa-resultaten överensstämmer med de svagare resultat som de unga vuxna (i åldrarna 16–24 år) i Sverige har uppvisat i OECD:s undersökning av vuxnas kompetenser (PIAAC). Inom OECD har inget land med Pisa-resultat under genomsnittet presterat märkbart över genomsnittet i PIAAC-undersökningen för unga vuxna. Detta antyder att det troligtvis är mycket svårt att ta igen dåliga resultat från ett tidigt stadium i utbildningen, och att de dåliga resultaten i matematik och andra grundläggande färdigheter bland 15-åringar i Sverige troligen kommer att leda till sämre prestationer bland vuxna i framtiden.

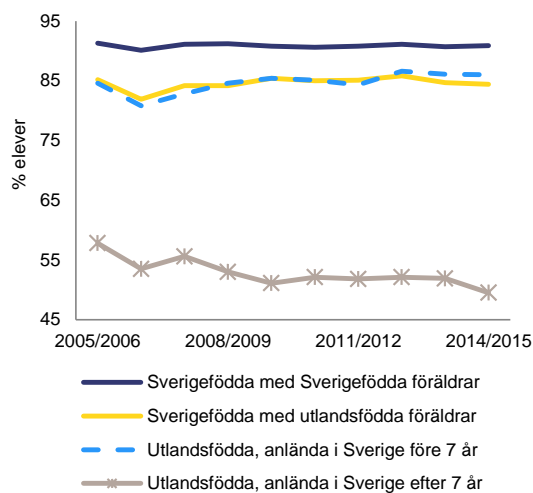
Diagram 3.2.10: Genomsnittresultat i matematik i Pisa

Källa: OECD

Dessutom har antalet nyexaminerade i naturvetenskap och ingenjörsvetenskap (per tusen i åldersgruppen 25–34 år) sjunkit från 16,8 år 2012 till 15,6 år 2013. Därmed hamnar Sverige under EU-genomsnittet (16,3). Denna negativa trend är särskilt oroväckande med tanke på det svenska näringslivets omfattande investeringar i forskning och utveckling som förutsätter att det finns högkvalificerade mänskliga resurser som kan bedriva banbrytande forskning och innovation. Om man inte lyckas vända denna trend kan Sverige ställas inför en brist på kompetens inom vetenskap och teknik i framtiden. Detta skulle kunna ha en negativ inverkan på produktiviteten och innovationen i landet och också bli ett hinder för FoU-investeringar.

Diagram 3.2.11: Andelen elever (%) som är behöriga till ett nationellt program på gymnasiet, efter bakgrund och bosättningsstid i Sverige, 2005–2015.

Källa: Skolverket

Decentraliseringen av skolsystemet har genomförts utan att man har tillförsäkrat att kommunerna klarar av de nya ansvarsområdena. Sedan mitten av 1990-talet har skolsystemet och dess finansiering decentraliserats, vilket innebär att kommunerna har fått överta ansvaret för genomförandet av de nationellt fastställda målen och kraven inom skolutbildningen. Uppgifter pekar på att denna övergång till ökat lokalt självbestämmande inte åtföljts av tydliga åtgärder för att säkerställa ansvarsskyldighet. Oklara roller och otydlig ansvarsfördelning på olika nivåer inom skolväsendet fortsätter att ha en negativ inverkan på elevernas resultat⁽⁴¹⁾. I synnerhet mindre kommuner har haft svårt att klara av sina nya ansvarsområden, bland annat nya kursplaner och undervisningsmetoder, och decentraliseringen har drivits igenom utan att man har tillförsäkrat tillräckligt centralt stöd⁽⁴²⁾. Strukturella problem, såsom oklara finansieringsmekanismer och avsaknad av systematisk övervakning av användningen av medel på olika nivåer i skolsystemet, har förhindrat en effektiv

⁽⁴¹⁾ OECD (2015), *Improving Schools in Sweden: An OECD Perspective*.

⁽⁴²⁾ OECD, *Shifting Responsibilities – 20 Years of Education Devolution in Sweden: A Governing Complex Education Systems Case Study*, Education Working Papers, nr 104, Paris.

användning av resurser. Detta har lett till förhållanden som inte varit optimala för att skapa ett högkvalitativt läraryrke. Lärarlönerna är i genomsnitt 20 % lägre än hos andra yrkesgrupper med jämförbar utbildningsnivå, och löneutvecklingen är begränsad. Enligt OECD:s Talis-undersökning betraktas läraryrkets status som låg, då endast 5 % av lärarna anser att deras yrke värderas i samhället.

Införandet av skolval och friskolor, som också genomfördes under 1990-talet, har ökat skoleggregationen mellan utlandsfödda och infödda elever⁽⁴³⁾. Resultatklyftan mellan utlandsfödda och infödda elever är en utmaning: nästan hälften av eleverna med invandrarbakgrund (48 %) uppfyller inte grundkraven i matematik, och andelen är ännu högre för första generationens invandrare (59,2 %). Endast 52 % av de elever som anlände efter sju års ålder är behöriga till ett nationellt program på gymnasiet, och denna andel sjunker till 28 % bland de som anlant under de sista fyra åren av grundskolan (i åldrarna 12–15 år)⁽⁴⁴⁾. Integrationsstödet har inte varit konsekvent i hela landet och fortsätter att bero på kommunernas resurser och förmåga att ta på sig extra arbetsuppgifter. Andelen utlandsfödda elever har varit hög jämfört med övriga EU, och dessa elever är främst koncentrerade till storstäderna. Enligt Skolverket tog 4 % av grundskolorna emot en tredjedel av alla nyanlända elever under 2014.

Sverige arbetar med att förbättra skolresultaten och jämlikheten, men åtgärderna är fragmenterade. Regeringen prioriterar de första skolåren och har tillsatt en statlig utredning som senast den 30 september 2016 ska lägga fram förslag om hur man kan förbättra läs-, skriv- och matematikundervisningen i årskurs 1–3. Dessutom anslogs 2015 nästan två miljarder kronor för att minska antalet elever per klass eller anställa fler speciallärare i årskurs 1–3. Internationella erfarenheter visar att mindre klasser kan vara till nytta under de första skolåren, i synnerhet för mindre gynnade elever. Den växande lärarbristen kan dock sätta käppar i hjulen för initiativet. Att minska klasstorleken, som redan ligger under genomsnittet i EU, kan också vara ett mindre

⁽⁴³⁾ Böhlmark, A., Holmlund, H. och Lindahl M. (2015) *School choice and segregation: evidence from Sweden*, IFAU Working paper 2015:8.

⁽⁴⁴⁾ Statens skolverk, *Skolverkets lägesbedömning 2015*, rapport 421.

effektivt sätt att förbättra skolresultaten än att förbättra undervisningens kvalitet eller öka antalet undervisningstimmar. Eftersom åtgärderna ska genomföras av kommunerna behövs det även en tydlig vägledning från central sida i hur genomförandet ska gå till för att de ska lyckas.

Regeringen har anslagit medel för att höja lärarlönerna och förbättra lärarnas karriärutveckling. Från och med 2016 är det tänkt att de ytterligare tre miljarder kronor per år som avsatts för lärarlöner ska kopplas till lärarnas kompetensutveckling. Detta är ett steg i rätt riktning, men genomförandet skulle bero på kommunernas mycket varierande kapacitet att ansöka om ytterligare bidrag och stödja lärarnas kontinuerliga karriärutveckling. Dessutom är de nuvarande åtgärderna inte del av någon bredare strategi för personalutveckling inom skolväsendet, eftersom de inte omfattar utarbetande av yrkesmässiga normer eller den grundläggande lärutbildningen. Rent generellt behöver investeringar i utbildningssystemet prioriteras. Det skulle vara viktigt att säkerställa en effektiv resursfördelning som bygger på tydliga mål och att hitta rätt balans mellan centralt och lokalt ansvar.

Sverige kan bygga vidare på sina nuvarande insatser och politiska tradition av att integrera invandrare i utbildningssystemet. Av de nära 163 000 flyktingar som anlände till Sverige under 2015 var, enligt Migrationsverkets statistik, över 70 000 barn i skolåldern. Antalet ensamkommande barn har också ökat kraftigt, från 7 000 under 2014 till 35 369 under 2015. Regeringens nya lag som syftar till att reformera förfarandet för utbildning och mottagande för nyanlända elever trädde i kraft den 1 januari 2016. Åtgärderna är uppdelade i tre huvuddelar: diagnostiska tester av tidigare utbildning och kunskapsnivå senast två månader efter ankomsten, introduktionskurs i högst två år, och svenskundervisning i kombination med modersmålsundervisning. Åtgärder som riktar sig till lärare och rektorer har också införts. Dessa består bland annat av karriärutveckling, utbildning av nyanlända vuxna till lärare på sitt modersmål och stöd till utbildningsanordnare i invandrartäta områden.

Regeringen har även ökat sitt finansiella stöd till kommunerna. De 46 kommuner som har tagit emot en stor andel nyanlända elever under 2015 har tilldelats 200 miljoner kronor var. Dessutom

kan varje kommun ansöka om en ökning på 50 % av schablonbeloppet per nyanländ elev. Det finns emellertid risk för att skillnaderna mellan olika skolor i fråga om elevernas resultat kan komma att öka. För att de nyanlända eleverna ska integreras snabbare är det mycket viktigt med samordning av olika kommunala strategier samt kapacitetsuppbyggnad bland lärare och skolledare. Hur väl dessa åtgärder lyckas skulle också bero på tillgången till högkvalitativa introduktionskurser, liksom extrastöd för nyanlända elever i och under övergången till ordinarie skolgång.

3.3. KONKURRENSKRAFT, INNOVATION, INFRASTRUKTUR OCH MILJÖ

Offentlig förvaltning och företagsklimat

Den svenska ekonomin kännetecknas av ett mycket konkurrenskraftigt företagsklimat. I internationella bedömningar klassificeras Sverige genomgående som en av världens mest konkurrenskraftiga ekonomier (se även avsnitt 2.1).

Faktabladet om Sveriges genomförande av småföretagsakten 2015 visar också att landet har ett bra företagsklimat. Sverige uppvisar utmärkta resultat för tillgång till finansiering och utklassar alla andra medlemsstater. Internationalisering, kompetens och innovation samt en andra chans för företagare är andra särskilt starka områden. Entreprenörsvksamheten är dock fortfarande begränsad med tanke på den allmänt gynnsamma politiska miljön. Sverige har varit bra på att upptäcka potentiella svagheter och arbetar kontinuerligt med dem. Sedan 2008 har ständiga framsteg gjorts, vilket har märkts tydligt på de flesta av småföretagsaktens områden.

Entreprenörskap

Tillväxtverket genomförde 2014 en enkät om företagets villkor, tillväxtmöjligheter, internationalisering, innovation och hinder. Regeringen tillsatte i februari 2015 en utredning för att följa upp denna. Utredningen förväntas identifiera hinder och möjligheter och föreslå åtgärder för att förbättra och vidareutveckla ett innovations- och entreprenörsklimat. Det finns initiativ för att främja entreprenörskap, men inga nya åtgärder genomfördes under den senaste bedömningsperioden för småföretagsakten.

Lyhörda förvaltningar

Sverige ligger över EU-genomsnittet när det gäller lyhörda förvaltningar. Ett viktigt steg är att den tid som krävs för att starta ett nytt företag har blivit kortare. Det tar en till två dagar att registrera ett aktiebolag när ansökan är fullständig. Förbättringar såsom IT-verktyget för att kontrollera företagsnamnet före inlämnad ansökan har bidragit till att minska den tid det tar att starta företag. En annan indikator som har förbättrats betydligt under bedömningsperioden är den tid det tar att överlåta egendom, som halverades från

28 till 14 dagar, jämfört med ett oförändrat EU-genomsnitt (26 dagar).

Sveriges bolagsrätt innefattar inte någon särskild rättslig ram för gränsöverskridande överföringar eller andra gränsöverskridande omstruktureringar⁽⁴⁵⁾. Denna avsaknad av regler och förfaranden i Sverige gör det svårt och kostsamt för nationella företag (till skillnad från europeiska företag) att flytta sitt säte utomlands (eller för utländska företag att flytta till Sverige) och försämrar därmed företagsklimatet. När det gäller dess insolvensförfaranden ligger Sverige bara runt genomsnittet i EU. Enligt Världsbankens mätning av insolvenshantering är insolvenskostnaderna i Sverige relativt höga (9 % av egendom, 14:e plats i EU) och tidskrävande (två år, 15:e plats i EU).

Offentlig upphandling

Andelen meddelanden om tilldelning av kontrakt med korrekt prisinformation som offentliggörs av svenska myndigheter och enheter enligt EU:s regler om offentlig upphandling är fortfarande låg och är långt under EU-genomsnittet. Under 2015 innehöll bara 9 % av meddelandena om tilldelning av kontrakt information om kontraktets värde, vilket kan jämföras med 95 % i ett typiskt EES-land. Uppgifter som samlats in över tid bekräftar också intrycket att den låga kvaliteten på meddelanden om tilldelning av kontrakt är ett återkommande problem i Sverige. Den faktiska inverkan av den uteblivna informationen är svår att uppskatta, eftersom det är fråga om rapportering om kontrakt som redan utlysts. De sannolika konsekvenserna för EU-företag som är intresserade av offentlig upphandling i Sverige är indirekta, eftersom de inte kan kontrollera det faktiska värdet för möjligheter som inte rapporteras. Det faktum att kontraktvärden saknas i meddelandet om upphandling innebär att det är omöjligt att kontrollera att det inte förekommit några omotiverade kontraktsändringar. Detta går inte heller att kontrollera att de priser som betalats motsvarar marknadspriser.

Otillräcklig insyn i förfarandena för offentlig upphandling kan avskräcka i synnerhet

⁽⁴⁵⁾ Se studien från 2013 om tillämpningen av direktivet om gränsöverskridande fusioner.

utländska företag och små och medelstora företag (se avsnitt 2.3). Här förväntas den nya upphandlingsmyndigheten, verksam sedan september 2015, få stor betydelse för spridning av bästa praxis.

Villkoren för svenska små och medelstora företag som vill delta i offentliga upphandlingar är jämförbara med dem som finns för EU:s småföretag. E-upphandling är väletablerat (19,1 % jämfört med EU-genomsnitt på 12,9 %). De små och medelstora företagens andel av det totala värdet av tilldelade offentliga kontrakt (19 %) är dock långt under EU-genomsnittet (29 %). Den nya upphandlingsmyndigheten förväntas ge stöd till upphandlande myndigheter, enheter och leverantörer.

Digitalisering

Sverige hamnar på tredje plats i EU i fråga om digitalisering, enligt indexet för digital ekonomi och digitalt samhälle. Sverige fick generellt höga resultat på de flesta områden som mättes⁽⁴⁶⁾. Täckningen av höghastighetsbredband är dock mycket lägre än andra aspekter (med 76 % av hushållen hamnar landet på 18:e plats i Europa). Förseningar i samband med installationen av denna kritiska infrastruktur kan ha en negativ effekt på landets ekonomiska resultat. Sverige har också en av de största andelarna IKT-specialister (6 %) i arbetskraften i Europa, mer än 50 % högre än genomsnittet i EU (3,7 %). Samtidigt hamnar man först på 19:e plats när det gäller att utbilda akademiker inom vetenskap och teknik, och företag säger sig ha svårt att rekrytera IKT-specialister. Att efterfrågan på digital kompetens långt överskrider tillgången kan också hämma ekonomin. Det är därför viktigt att Sverige fortsätter att arbeta med att utveckla humankapitalet.

Forskning och innovation

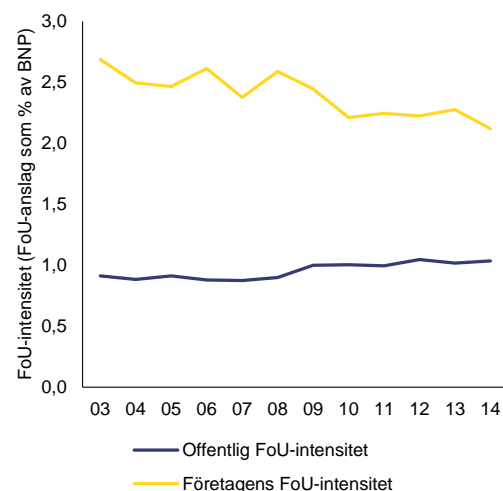
Den svenska forskningen och innovationen kännetecknas av högkvalificerade mänskliga

⁽⁴⁶⁾ Indexet fastställer fem centrala drivkrafter för den digitala ekonomin. Sverige ligger på andra plats i EU i fråga om användningen av internettjänster och humankapital, trea när det gäller integrering av digital teknik och konnektivitet och sjuva i fråga om digitala offentliga tjänster. Källa: Indexet för digital ekonomi och digitalt samhälle, som utarbetats av Europeiska kommissionen.

resurser, en solid vetenskaplig bas och goda forskningsinfrastrukturer. Alla dessa är viktiga förutsättningar för produktionen, spridningen och utnyttjandet av kunskap. Men Sveriges starka ställning som ledande innovationsland i resultattavlan för forskning och innovation sätts på spel på grund av vissa strukturella svagheter som hindrar FoU-investeringar och därmed ekonomins övergripande konkurrenskraft på lång sikt. Följaktligen har Sveriges FoU-intensitet minskat relativt sett sedan 2008.

Sveriges FoU-intensitet var 3,16 % 2014, den näst högsta nivån av FoU-utgifter i procent av BNP i EU. Denna intensitet har dock minskat relativt sett sedan 2008, då FoU-utgifterna motsvarade 3,5 % av BNP. Minskningen beror på den negativa utvecklingen av den privata komponenten av denna indikator. Medan den offentliga FoU-intensiteten ständigt har ökat under de senaste åren (från 0,90 % 2008 till 1,04 % 2014) har företagens FoU-intensitet uppvisat en påtaglig nedåtgående trend (från 2,59 % 2008 till 2,12 % 2014), som framgår av diagram 3.3.1 nedan.

Diagram 3.3.1: Sverige – utvecklingen av företagens FoU-intensitet och offentlig FoU-intensitet, 2000–2014

Källa: Europeiska kommissionen (Eurostat)

Sverige har svårt att behålla, uppbrija eller locka till sig FoU-investeringar från företagen trots den höga kvaliteten på dess system för forskning och innovation och det betydande stödet från den offentliga sektorn. Även om

närheten till förstklassiga universitet eller tillgången på högkvalificerad arbetskraft är faktorer som påverkar företagens beslut om lokalisering och investeringar, är det avgörande hur kunskapsöverföringen sker. Samarbetet mellan universitet och företag (särskilt små och medelstora företag) är fortfarande bristfälligt och utgör ett hinder för investeringar. Under 2013 utgjorde den företagsfinansierade offentliga forskningen och utvecklingen endast 0,04 % av BNP, vilket är lägre än EU-genomsnittet på 0,05 %.

I Sverige utförs företagens forskning och utveckling huvudsakligen av ett fåtal stora multinationella företag, som i allt högre grad börjat utlokalisera sin FoU-verksamhet. Mot bakgrund av detta är det mycket viktigt att minska den svenska ekonomins starka beroende av ett fåtal multinationella företag så att eventuella beslut om omlokalisering inte får oförutsägbara konsekvenser för det nationella innovationssystemet. Men potentialen hos svenska innovativa små och medelstora företag och nystartade företag har ännu inte utnyttjats fullt ut. Bättre ramvillkor för att förbättra flexibiliteten på produkt- och tjänstemarknaderna skulle kunna göra det lättare att utnyttja denna potential. Sverige hamnar långt ner i underindikatorn för hinder för entreprenörskap⁽⁴⁷⁾ inom OECD:s indikator för produktmarknadsreglering (16:e plats i EU), på grund av dess komplicerade rättsliga förfaranden, och hamnar endast på 19:e plats i EU i den sammanvägda indikatorn för produktmarknadsreglering. Förbättringar på detta område kan ytterligare minska de hinder som innovativa företag ställs inför när de startar och utvecklar sin verksamhet.

Många initiativ har inletts under de senaste åren i Sverige för att stödja innovativa små och medelstora företag. Dessa initiativ verkar dock inte ge önskad effekt på makroekonomisk nivå, antingen på grund av begränsade resurser eller för att man ännu inte har utnyttjat programmets komplementaritet. Det svenska systemet för forskning och innovation skulle även gynnas av starkare incitament för att främja samarbetet

mellan den akademiska världen och näringslivet och främja kommersialiseringen av innovativa produkter.

Ett nytt innovationsråd, som leds av statsministern, inrättades i februari 2015 för att möta dessa utmaningar och garantera en övergripande samordning av politiken och programmen för forskning och innovation. Det består av fem ministrar samt tio externa ledamöter från näringslivet, den akademiska världen och arbetsgivarorganisationerna. Innovationsrådet kommer enbart att fokusera på innovationsfrågor för att stärka och främja den svenska ekonomins långsiktiga konkurrenskraft.

Miljö

Sverige gör goda framsteg med att uppnå EU:s klimatmål⁽⁴⁸⁾. Utsläppen från transporter, som står för 33 % av de totala växthusgasutsläppen och mer än 50 % av de utsläpp som inte omfattas av utsläppshandelssystemet, är en särskild politisk utmaning. De genomsnittliga koldioxidutsläppen från nyregistrerade personbilar låg på 131 g CO₂/km 2014, vilket var högre än genomsnittet i EU (123,4 g CO₂/km). Denna utsläppsnivå har dock minskat med 32 % mellan 2005 och 2014, vilket är i en snabbare takt än EU-genomsnittet på 23 %.

Under 2009 antog Sverige en sammanhållen klimat- och energipolitik, som fastställer nationella klimat- och energimål för 2020, av vilka några är ambitiösare än dess åtaganden gentemot EU. Dessa består av i) en 40-procentig utsläppsminskning av växthusgaser senast 2020, jämfört med 1990 års nivåer, ii) en andel förnybar energi på minst 50 % av den totala energiförbrukningen, iii) en andelen förnybar energi i transportsektorn på minst 10 % och iv) en energieffektivisering på 20 %. Dessa mål ska nås genom stärkande av befintliga strategier (t.ex. beskattning), genomförande av EU-lagstiftningen samt inköp av internationella utsläppskrediter. Två tredjedelar av minskningarna ska uppnås inom landet och en tredjedel genom internationella investeringar. Sverige har också en välutvecklad

⁽⁴⁷⁾ Denna indikator mäter hinder för entreprenörer, däribland komplicerade bestämmelser, den administrativa bördan för nystartade företag och det lagstadgade skyddet för befintliga verksamhetsutövare.

⁽⁴⁸⁾ Sverige har också antagit ett frivilligt nationellt mål om att minska de utsläpp som inte omfattas av utsläppshandelssystemet med 40 % senast 2020 jämfört med 1990 och med 33 % jämfört med 2005, varav två tredjedelar bör uppnås inom landet.

avfallspolitik som främjar materialåtervinning och återanvändning, och uppnådde en nära hundra procentig återvinningsgrad för kommunalt avfall 2013.

Både koldioxid- och energipolitiken (se nedan) syftar till att förbättra effektiviteten och bidra till att förbättra den övergripande resurseffektiviteten i ekonomin. Även om Sverige har en låg andel deponering av kommunalt avfall, förbränner man mer avfall än vad man återvinner. Sveriges avfallsplan för 2012–2017 omfattar åtgärder för att främja materialåtervinning, och ytterligare åtgärder kan behövas för att uppnå EU:s framtida återvinningsmål.

En färdplan för ett koldioxidneutralt Sverige 2050 håller för närvarande på att utarbetas. Denna inbegriper även en strategi för att uppnå regeringens långsiktiga mål för ett Sverige utan nettoutsläpp av växthusgaser 2050, med etappmål för perioden 2030–2050. Efter det första utkastet till färdplan, som offentliggjordes 2014, har regeringen nu har gett den parlamentariska kommittén för miljömål (miljömålsberedningen) i uppdrag att ta över arbetet med att utforma ett ramverk för en långsiktig klimatpolitik. En lägesrapport väntas i början av 2016.

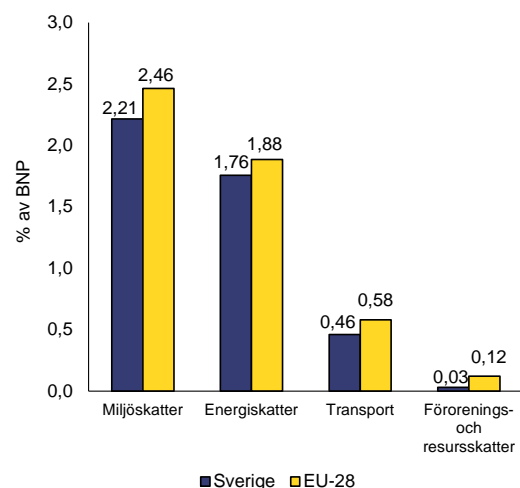
För att uppmuntra till ytterligare minskningar av utsläppen från transportsektorn används skatteincitament och pilotprogram för koldioxidsnåla fordon och tekniker. Här ingår biobränslen som har blivit ett viktigt inslag i den svenska energiförsörjningen. Sverige satsar på att få en fordonspark som är oberoende av fossila bränslen senast 2030. Sverige har som mål att minska växthusgasutsläppen från vägtransporter med 35 % senast 2020, med 60 % senast 2025 och med 80 % senast 2030, jämfört med 2010 års nivåer. Den nationella transportplanen, som antogs av regeringen 2014, omfattar stora investeringar i järnvägsinfrastruktur, t.ex. byggande av nya höghastighetsspår mellan storstäderna och 40 mil nya cykelbanor.

Sverige var det första landet att införa en grön skatteväxling 1990, och har använt beskattning som ett nyckelinstrument i sin klimat- och energipolitik. Men miljöskatter som en procentandel av BNP har generellt minskat sedan 2005. Denna utveckling har delvis berott på

skatternas beteendestyrande effekt, särskilt övergången från uppvärmning av bostäder med fossila bränslen. Detta kan ses som en framgång eftersom Sveriges totala växthusgasutsläpp sjönk med 13 % från 1990 till 2012, medan BNP per capita ökade med 42 %. De minskande utsläppen är en följd av att Sverige lyckats bryta kopplingen mellan energiförbrukning och ekonomisk tillväxt, bl.a. genom en strukturell omställning mot en tjänsteekonomi och genom ökad energieffektivitet.

Sveriges miljöskatter genererade intäkter motsvarande 2,21 % av BNP under 2014, vilket är under EU-genomsnittet (2,46 %). Den del som kom från energiskatter låg på 1,76 % av BNP, strax under EU:s genomsnitt på 1,88 %. Intäkterna från transportskatter (utom bränsleskatt) och skatter på föroreningar och resurser var 0,46 % av BNP, långt under EU-genomsnittet på 0,58 % av BNP, vilket avspeglar det faktum att ingen registreringsavgift tas ut på bilar i Sverige. Skatten på fossila bränslen i Sverige är fortfarande högre än genomsnittet i EU. När det gäller bränsle för vägfordon är punktskatten på bensin den femte högsta i EU och punktskatten på diesel den tredje högsta.

Diagram 3.3.2: Översikt över beskattning, 2014

Källa: Europeiska kommissionen (Eurostat)

Energi

Trots den senaste tidens prisökningar, som till stor del beror på den relativt kalla inledningen på 2016, har grossistpriserna på el i genomsnitt

sjunkit de senaste åren. Flera faktorer ligger bakom, bland annat minskad eller oförändrad efterfrågan i kombination med en ökande andel el från förnybara energikällor med låga driftskostnader. Samtidigt håller kärnkraftverken (som står för över 40 % av elförsörjningen) på att föråldras. Detta i kombination med låg lönsamhet gjorde att elbolagen 2015 meddelade att flera reaktorer skulle läggas ned tidigare än planerat (med start 2020). Planerna på nya kärnreaktorer har lagts på is på grund av en kombination av marknadssignaler och politisk osäkerhet kring kärnkraftens framtid. Samtal mellan partierna inleddes 2015, och regeringen meddelade i början av sin mandatperiod att den har som målsättning att ersätta kärnenergi med förnybar energi och förbättra energieffektiviteten. Man har också bekräftat att Sverige bör ha 100 % förnybar energi på lång sikt.

Dessa faktorer har inneburit att situationen för Sveriges elförsörjning på medellång till lång sikt förändrats avsevärt under det senaste året. I dagsläget främjas investeringar i ny produktionskapacitet i första hand genom det svensk-norska elcertifikatssystemet för förnybar energi, vilket har hjälpt Sverige att redan överskrida sitt 2020-mål för förnybar energi på 49 % av den slutliga energiförbrukningen på ett relativt kostnadseffektivt sätt (2014: 52,6 %). Sverige är också ett av få EU-länder som redan har uppnått målet på 10 % förnybar energi inom transportsektorn. Kvoten i elcertifikatsystemet kommer att ökas ytterligare mellan 2016 och 2035 för att garantera fortsatt tillväxt för den förnybara elproduktionen. Samtidigt förväntas investeringar behövas även inom annan teknik för elproduktion, trots de ambitiösa planerna för att förbättra energieffektiviteten. En parlamentarisk kommission håller för närvarande på att nå en överenskommelse om den långsiktiga energipolitiken, och i synnerhet elförsörjningen. Energikommissionen förväntas redovisa sina resultat i början av 2017. Om en överenskommelse nås skulle det kunna bidra till att skapa långsiktig förutsägbarhet och investeringssäkerhet.

När det gäller energieffektivitet har Sverige nyligen fastställt ett högre nationellt vägledande mål avseende primärenergieffektivitet för 2020. Detta mål är ambitiöst med tanke på den

förväntade BNP-tillväxten fram till 2020⁽⁴⁹⁾. För att uppnå sitt mål kommer Sverige troligtvis att behöva minska sin primärenergieanvändning i snabbare takt under perioden 2014–2020 än under perioden 2005–2013.

När det gäller marknadens funktion har Sverige flest nationella elleverantörer av samtliga medlemsstater.

Detaljstmarknadskoncentrationen är fortfarande låg för både el och gas och kännetecknas av stark konkurrens. Sverige skulle kunna gynnas av ytterligare integration av grossist- och detaljistmarknaden för el i Norden och dra större fördelar av den redan höga och stigande nivån av sammanlänkning med grannländerna (26 % av produktionskapaciteten 2014). Initiativ till närmare samarbete mellan energitillsynsmyndigheterna i de nordiska länderna har inletts.

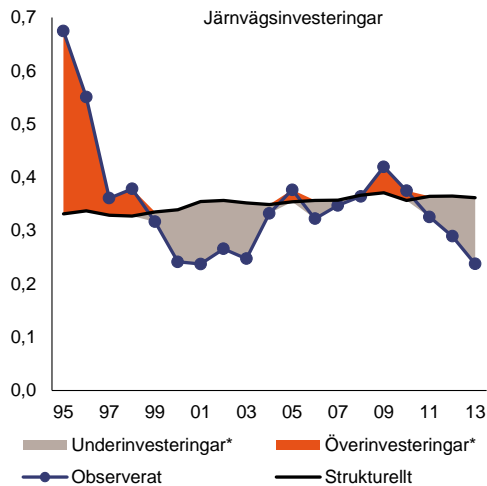
Transportinfrastruktur

Det svenska järnvägssystemet behöver fortsatt ses över. Även om den övergripande situationen för transportinfrastrukturnätet inte är otillfredsställande, behöver investeringar i underhåll och uppgradering av den svenska järnvägen, inbegripet i gränsöverskridande förbindelser, övervägas ytterligare, som framgår av diagram 3.3.3⁽⁵⁰⁾.

⁽⁴⁹⁾ Se Europeiska kommissionens rapport från 2015 om medlemsstaternas framsteg mot energieffektivitetsmålen, COM(2015) 574 final.

⁽⁵⁰⁾ Diagrammet visar en period av underinvesteringar i järnvägsinfrastruktur från och med 2011, jämfört med vad som kan förväntas med tanke på efterfrågan och strukturella faktorer. Europeiska kommissionen, uppdaterade uppgifter enligt *Infrastructure in the EU: Developments and Impact on Growth, European Economy*, Occasional Papers, nr 203, 2014.

Diagram 3.3.3: Sverige – investeringsmönster inom järnvägsinfrastruktur

Källa: Europeiska kommissionen via Eurostat och OECD
Anmärkning: Överinvestering och underinvestering motsvarar skillnaden mellan den observerade investeringsnivån och den förväntade nivån med hänsyn till sektorsspecifika och makroekonomiska faktorer.

Lönsamheten inom den svenska järnvägssektorn är generellt sett låg⁽⁵¹⁾.

Systemet styrs till stor del av statsägda företag, som 2013 svarade för 76 % av järnvägssektorns omsättning, jämfört med EU-genomsnittet på 89 %. En utredning om järnvägens organisation avslutade sitt arbete i december 2015. Utredningen utmynnade i flera förslag, där man bland annat belyste behovet av en strategi för användningen av järnvägarna, särskilt med tanke på de kommande satsningarna på höghastighetsjärnvägar. När det gäller underhåll ansåg utredningen att det för att förbättra den nuvarande situationen behövs ett bättre system för att bedöma behoven och för att planera och leda dessa arbeten. Dessa förslag har ännu inte omsatts i praktiken och gett resultat, men i mitten av 2015 anslogs mer offentliga medel till underhåll och investeringar i järnvägssektorn.

Med tanke på Sveriges geografiska läge är alla transportslag viktiga för den svenska exportens framtid, och potentiella flaskhalsar i

⁽⁵¹⁾ Indikatoren för räntabilitet på sysselsatt kapital visar att lönsamheten i Sverige var mycket låg 2013 (bland de lägsta i EU). Även när det gäller kostnadseffektivitet (OPEX) ligger Sverige i den lägsta kvartilen (dvs. bland de sju sämsta länderna). Se *Stylized facts on State-owned Enterprises in Energy and Railway sectors*, Europeiska kommissionen, GD Ekonomi och finans, 2015.

kapaciteten måste beaktas noggrant. I detta sammanhang är sjöfarten fortfarande ett viktigt alternativ både som ett transportslag i sig och som en viktig del av närsjöfarten inom den intermodala kedjan. Efter regeringens handlingsplan för förbättrad konkurrenskraft inom sjöfartsnäringen föreslogs 2015 vissa konkreta åtgärder, som förväntas genomföras 2016. Framför allt är Sverige på väg att införa ett tonnageskattesystem⁽⁵²⁾ för att förbättra sin konkurrenskraft och motverka den negativa trenden med utflaggning av svenska fartyg, i linje med vad de flesta EU- och EES-länder och flaggmedlemsstater har gjort. Effekterna av åtgärden, som förväntas under de kommande åren, skulle kunna bedömas utifrån den potentiella ökningen av flottan och möjligheten att flagga tillbaka tonnage till svenskflaggat. I linje med EU:s politik bör målet vara att behålla eller locka till sig högkvalitativa fartyg, genom att stödja hela sjöfartsklustret och skapa arbetstillfällen för sjöfolk.

⁽⁵²⁾ 19 EU/EES-länder, inklusive alla med större flottor, har redan infört detta system.

BILAGA A

Översikt

Åtaganden

Sammanfattning⁽⁵³⁾

Landsspecifika rekommendationer 2015	
<p>Rekommendation 1: Ta itu med hushållens ökande skuldsättning genom att korrigera skatteincitamenten, särskilt genom att stegvis begränsa ränteavdragen för bostadslån i beskattningen eller genom att höja fastighetsskatten, och genom att öka amorteringstakten på bostadslån. Åtgärda det strukturellt låga utbudet av bostäder, främja konkurrensen i byggsektorn, effektivisera plan- och överklagandeprocesser för byggnation och se över systemet för hyresreglering för att tillåta mer marknadsanpassade hyror.</p>	<p>Sverige har gjort begränsade framsteg i förhållande till rekommendation 1 (i denna övergripande bedömning av rekommendation 1 ingår ingen bedömning av överensstämelsen med stabilitets- och tillväxtpakten):</p> <p>Inga framsteg med att korrigera skatteincitamenten, det vill säga ändring av reglerna avseende ränteavdrag för bostadslån eller fastighetsbeskattningen.</p> <p>Vissa framsteg med att öka amorteringstakten på bostadslån: Regeringen har utarbetat ett förslag om amorteringskrav för bostadslån som har lagts fram för riksdagen.</p> <p>Begränsade framsteg med att åtgärda det låga utbudet av bostäder: Regeringen föreslog i sin budgetproposition för 2016 offentlig finansiering för att öka investeringarna i bostadssektorn.</p> <p>Begränsade framsteg med att främja konkurrensen i byggsektorn: Resultaten av en undersökning med en rad rekommendationer offentliggjordes i slutet av 2015.</p> <p>Vissa framsteg med att effektivisera planprocessen genom att uppnå ytterligare förenklingar på området (t.ex. se över bullerreglerna och förkorta förfarandena för överklagande). Dessutom offentliggjordes i slutet av 2015 resultaten av en undersökning med rekommendationer om ytterligare åtgärder.</p> <p>Inga framsteg med att se över systemet för hyresreglering för att tillåta mer marknadsanpassade hyror.</p>

⁽⁵³⁾ Följande betyg sätts på framstegen med att genomföra de landsspecifika rekommendationerna för 2014 i rådsrekommendationen:

Inga framsteg: Medlemsstaten har varken tillkännagett eller antagit några åtgärder med anledning av rekommendationen. Detta betyg ges också om medlemsstaten har tillsatt en utredning för att bedöma eventuella åtgärder.

Begränsade framsteg: Medlemsstaten har tillkännagett åtgärder med anledning av rekommendationen, men åtgärderna förefaller otillräckliga, och det är osäkert om de kommer att antas eller genomföras.

Vissa framsteg: Medlemsstaten har tillkännagett eller antagit åtgärder med anledning av rekommendationen. Åtgärderna är lovande, men alla har inte genomförts än, och det är inte säkert att alla kommer att genomföras.

Avsevärda framsteg: Medlemsstaten har antagit åtgärder, som mestadels har genomförts. Åtgärderna uppfyller rekommendationen i stor utsträckning.

Helt genomfört: Medlemsstaten har antagit och genomfört åtgärder som uppfyller rekommendationen på ett lämpligt sätt.

Europa 2020 (nationella mål och framsteg)	
Sysselsättningsmål i nationellt reformprogram 2014: drygt 80 %.	<p>Sysselsättning 2014: 80 % (2013 79,8 %, 2012 79,4 %)</p> <p>Målet för hela EU hade nåtts redan före krisen 2007–2008. Uppfyllelsen av ett mer långtgående nationellt mål hindrades av krisen 2008–2009. Sedan dess har läget ljusnat. Den svenska arbetsmarknadens resultat är fortsatt robusta, och en sysselsättning på 80 % har uppnåtts.</p>
FoU-mål: 4 % av BNP	<p>3,16 % (2014)</p> <p>Inga framsteg mot målet. Även om den offentliga FoU-intensiteten ökat med 2,4 % per år under åren 2007–2014 har de privata FoU-utgifterna som andel av BNP minskat med 1,6 % per år under samma tid. Sverige förväntas endast nå sina nationella mål för 2020 om det beslutsamt lyckas vända denna negativa trend.</p>
<p>Nationellt utsläppsmål för växthusgaser:</p> <p>–17 % 2020 jämfört med 2005 (inom sektorer som inte omfattas av EU:s utsläppshandelssystem)</p>	<p>Mål för 2020 –17 %</p> <p>Enligt de senaste prognoserna och med beaktande av befintliga åtgärder spås målet nås: –28 % 2020 jämfört med 2005 (med en marginal på 11 procentenheter).</p> <p>Förändring av utsläpp som inte omfattas av systemet för handel med utsläppsrätter mellan 2005 och 2014: –24 % (preliminär uppgift).</p> <p>Sverige har minskat sina utsläpp av växthusgaser inom sektorer som inte omfattas av EU:s utsläppshandelssystem med 24 % mellan 2005 och 2014. Enligt 2015 års beräkningar är Sverige på god väg att uppnå sitt mål för 2020 (–17 %), med en marginal på 11 % mellan de förväntade utsläppen och dess mål jämfört med 2005.</p>
Mål för förnybar energi 2020: 49 %	<p>Med en andel förnybar energi på 52,6 % 2014 har Sverige redan överskridit sitt mål för 2020. Den viktigaste åtgärden för att öka andelen förnybar energi är ett elcertifikatsystem som upprättats tillsammans med Norge, som främjar låga priser och mogen teknik för förnybar energi.</p> <p>Med 19,2 % genom ökad användning av dubbelräknade bibränslen har Sverige också överskridit det bindande mål för förnybar energi inom transportsektorn på 10 % som ska uppnås</p>

	senast 2020.
Sveriges energieffektivitetsmål för 2020 är 43,4 miljoner ton oljееkvivalenter (Mtoe) primärenergianvändning (30,3 Mtoe slutlig energianvändning).	Målet för primärenergieffektivitet är ambitiöst med tanke på den förväntade BNP-tillväxten fram till 2020. Sverige skulle behöva minska sin primärenergianvändning i högre takt under perioden 2014–2020 än under perioden mellan 2005 och 2013 för att nå sitt mål. Samtidigt är det viktigt att fortsätta att se till att de åtgärder som vidtas för att uppnå detta mål är kostnadseffektiva.
Mål för andelen ungdomar med högst grundskoleutbildning: under 7 % (ändrat från under 10 % av Sverige 2015).	Ungdomar med högst grundskoleutbildning (andel av befolkningen i åldrarna 18–24 år med högst grundskoleutbildning och inte i annan utbildning) 2014: 6,7 % (2013: 7,1 %, 2012:7,5 %). Målet på under 7 % är nått.
Mål för högre utbildning: 45–50 % (ändrat från 40–45 % av Sverige 2015).	Andelen personer med högre utbildning (andel av befolkningen i åldrarna 30–34 år som har avslutad högre utbildning): 49,9 % (2013: 48,3 %, 2012: 47,9 %) Målet på 45–50 % är nått.
Mål för minskning av andelen personer som riskerar fattigdom eller social utestängning: Minska till betydligt mindre än 14 % andelen personer i åldrarna 20–64 år som inte ingår i arbetskraften (utom heltidsstuderande), är långtidsarbetslösa eller långtidssjukskrivna.	Risken att drabbas av fattigdom eller social utestängning 2014: 12,6 % (2013 12,7 %, 2012 13,1 %) Enligt det nationella reformprogrammet för 2014 är andelen som anges i målet uppskattningsvis omkring 12,6 % av åldersgruppen (2014), vilket tyder på att målet är nått.

BILAGA B

B. Resultattavla för makroekonomiska obalanser

Tabell B.1: Förfarandet vid makroekonomiska obalanser – resultattavla för Sverige

			Tröskelvärden	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Externa obalanser och konkurrenskraft	Bytesbalans (% av BNP)	genomsnitt för 3 år	-4%/6%	7,8	6,8	6,3	6,5	6,7	6,5
	Nettoställning mot omvärlden (% av BNP)		-35%	0,6	2,9	-10,2	-14,3	-15,1	-6,5
	Real effektiv växelkurs – 42 handelspartner, HIKP-deflator	förändring i % över 3 år	±5% & ±11%	-8,5	-3,3	2,9	10,1	5,1	-3,7
	Exportmarknadsandelar – i % av världsexporten	förändring i % över 5 år	-6 %	-13,2	-12,7	-11,9	-18,8	-16,1	-9,8
	Nominell enhetsarbetskostnad, index (2010 = 100)	förändring i % över 3 år	9% & 12%	15,9	8,3	5,6	4,0	8,6	7,1
Interna obalanser	Deflaterade huspriser (% på årsbasis)		6 %	0,8	6,4	0,8	0,7	4,8	8,6
	Privata sektorns kreditflöde i % av BNP, konsoliderade uppgifter		14 %	5,6	5,2	6,5	2,1	4,7	6,5
	Privata sektorns skuldsättning i % av BNP, konsoliderade uppgifter		133 %	202,0	189,9	191,3	192,5	192,4	194,4
	Offentliga sektorns skuld i % av BNP		60 %	40,4	37,6	36,9	37,2	39,8	44,9
	Arbetslöshet	genomsnitt för 3 år	10 %	6,9	7,7	8,2	8,1	7,9	8,0
	Finanssektorns totala skuld (% på årsbasis)		16,5 %	3,2	2,8	3,4	5,3	8,8	13,4
Sysselsättningsindikatorer	Arbetskraftsdeltagande – i % av den totala befolkningen i åldern 15–64 år (förändring över 3 år i procentenheter)		-0,2 %	0,1	0,0	0,6	1,4	2,0	1,6
	Långtidsarbetslöshet – i % av befolkningen i arbetskraften i åldern 15–74 år (förändring över 3 år i procentenheter)		0,5 %	0,1	0,7	0,7	0,4	-0,1	0,0
	Ungdomsarbetslöshet – i % av befolkningen i arbetskraften i åldern 15–24 år (förändring över 3 år i procentenheter)		2 %	3,5	5,6	2,6	-1,3	-1,2	0,1

Anmärkning: Markerade uppgifter ligger utanför gränserna enligt Europeiska kommissionens rapport om varningsmekanismen. För real effektiv växelkurs och enhetsarbetskostnad gäller den första gränsen för euroländerna.

Källa: Europeiska kommissionen

BILAGA C

Standardtabeller

Tabell C.1: **Finansmarknadsindikatorer**

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Banksektorns totala tillgångar (% av BNP)	289,4	281,7	286,6	278,8	289,8	291,3
Andel tillgångar för de fem största bankerna (% av totala tillgångar)	57,8	57,8	57,4	58,3	58,5	—
Utländskt ägande i banksystemet (% av totala tillgångar)	8,6	8,4	8,6	8,7	9,5	—
Indikatorer på finansiell sundhet:						
- Nödlidande lån (% av de totala lånen) ¹⁾	0,8	0,7	0,7	0,6	1,2	1,1
- Kapitaltäckningsgrad (%) ¹⁾	12,0	11,5	11,7	12,0	22,5	23,4
- Avkastning på eget kapital (%) ²⁾	14,1	14,9	15,3	16,7	8,0	—
Banklån till den privata sektorn (förändring i %, årsbasis)	7,3	5,5	3,6	2,9	5,1	4,4
Bostadslån (förändring i %, årsbasis)	8,7	5,6	4,7	5,4	6,4	8,4
Kvot mellan utlåning och inlåning	217,4	215,3	207,8	201,9	201,0	195,7
Centralbankens likviditet i % av skulder ³⁾	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Privat skuldsättning (% av BNP)	189,9	191,3	192,5	192,4	194,0	—
Utlandsskuld brutto (% av BNP) ⁴⁾ - offentlig	16,4	17,3	18,0	18,7	22,0	19,3
- privat	69,7	63,8	61,2	54,6	54,7	51,7
Långsiktiga räntesatser mot obligationer (räntepunkter)*	15,0	-0,3	9,7	55,1	55,3	22,3
Kreditswappspreadar för statspapper (5 år)*	31,2	35,7	36,2	14,3	9,9	9,5

(1) Senaste uppgift 2015, tredje kvartalet.

(2) Senaste uppgift 2014, andra kvartalet.

(3) Senaste uppgift 2015, oktober.

(4) Senaste uppgift 2015, september. Monetära myndigheter, monetära institut och finansinstitut ingår inte.

* Mätt i räntepunkter.

Källor: IMF (indikatorer på sunda finanser), Europeiska kommissionen (långsiktiga räntesatser), Världsbanken (utlandsskuld brutto), Eurostat (privata skulder) och ECB (alla övriga indikatorer).

Tabell C.2: Arbetsmarknadsindikatorer och sociala indikatorer

	2010	2011	2012	2013	2014	2015 ³
Sysselsättningsgrad (% av befolkningen i åldern 20–64 år)	78,1	79,4	79,4	79,8	80,0	80,4
Sysselsättningsstillväxt (förändring från föregående år i %)	1,0	2,1	0,7	0,9	1,4	1,4
Sysselsättning bland kvinnor (% av den kvinnliga befolkningen i åldern 20–64 år)	75,0	76,5	76,8	77,2	77,6	78,3
Sysselsättning bland män (% av den manliga befolkningen i åldern 20–64 år)	81,1	82,1	81,9	82,2	82,2	82,4
Sysselsättning bland äldre (% av befolkningen i åldern 55–64 år)	70,4	72,0	73,0	73,6	74,0	74,3
Deltidsarbete (% av den totala sysselsättningen, från 15 år och uppåt)	27,0	26,5	26,5	26,2	26,2	26,0
Visstidsanställning (% av anställda med tidsbegränsade avtal från 15 år och uppåt)	16,4	17,0	16,4	16,9	17,5	17,3
Övergångar från visstidsanställning till tillsvidareanställning	43,9	41,6	38,1	42,7	—	—
Arbetslöshet ⁽¹⁾ (% av befolkningen i arbetskraften i åldern 15–74 år)	8,6	7,8	8,0	8,0	7,9	7,5
Långtidsarbetslöshet ⁽²⁾ (% av befolkningen i arbetskraften)	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5	1,6
Ungdomsarbetslöshet (% av befolkningen i åldern 15–24 år)	24,8	22,8	23,7	23,6	22,9	20,7
Unga som varken arbetar eller studerar (% av befolkningen i åldern 15–24 år)	7,7	7,5	7,8	7,5	7,2	—
Andelen unga med högst grundskoleutbildning (% av befolkningen i åldern 18–24 år som inte deltar i vidareutbildning eller yrkesutbildning efter grundskolan)	6,5	6,6	7,5	7,1	6,7	—
Andelen personer med högre utbildning (% av befolkningen i åldern 30–34 år)	45,3	46,8	47,9	48,3	49,9	—
Formell barnomsorg (30 timmar eller mer, % av befolkningen under 3 år)	33,0	32,0	35,0	34,0	—	—

(1) Med arbetslösa avses personer som saknar anställning, aktivt söker arbete och som är beredda att börja arbeta omedelbart eller inom två veckor.

(2) Andel av arbetskraften som varit arbetslös i minst tolv månader.

(3) Medelvärde för de tre första kvartalen 2015. Uppgifterna för den totala arbetslösheten och ungdomsarbetslösheten är säsongrensade.

Källa: Europeiska kommissionen (EU:s arbetskraftsundersökning)

Tabell C.3: Arbetsmarknadsindikatorer och sociala indikatorer (forts.)

Utgifter för sociala trygghetsförmåner (i % av BNP)	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Sjukdom/hälsa- och sjukvård	7,5	7,0	7,1	7,3	7,5	—
Invaliditetspension	4,2	3,8	3,6	3,6	3,6	—
Ålderdom och efterlevande	12,5	11,9	11,9	12,5	12,8	—
Familj/barn	3,0	2,9	2,9	3,0	3,1	—
Arbetslöshet	1,2	1,3	1,1	1,2	1,2	—
Boende och övrig social utestängning	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	—
Totalt	29,5	28,0	27,7	28,7	29,4	—
varav: behovsprövade förmåner	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	—
Indikatorer på social delaktighet	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Personer som riskerar fattigdom eller social utestängning ⁽¹⁾ (% av den totala befolkningen)	15,9	15,0	16,1	15,6	16,4	16,9
Barn som riskerar fattigdom eller social utestängning (% av befolkningen i åldrarna 0–17 år)	15,1	14,5	15,9	15,4	16,2	16,7
Fattigdomsrisk ⁽²⁾ (% av den totala befolkningen)	13,3	12,9	14,0	14,1	14,8	15,1
Allvarlig materiell fattigdom ⁽³⁾ (% av den totala befolkningen)	1,6	1,3	1,2	1,3	1,4	0,7
Andelen som lever i hushåll med låg arbetsintensitet ⁽⁴⁾ (% av befolkningen i åldrarna 0–59 år)	6,4	6,0	6,9	5,7	7,1	6,4
Fattigdomsrisk för förvärvsarbete (% av antalet anställda)	6,9	6,5	6,8	6,7	7,1	7,8
Effekter av sociala transfereringar (utom pensioner) när det gäller att minska fattigdomen	50,0	51,7	49,8	48,5	45,4	47,0
Fattigdomströsklar, i nationell valuta i fasta priser ⁽⁵⁾	116661	117236	117980	121035	123515	125498
Disponibel bruttoinkomst (hushållen, tillväxt i %)	4,9	3,3	5,7	4,2	2,4	2,9
Inkomstskillnader (S80/S20, förhållandet mellan inkomstkvintilerna)	3,7	3,5	3,6	3,7	3,7	3,9

(1) Personer som riskerar fattigdom eller social utestängning: personer som löper risk för fattigdom och/eller allvarlig materiell fattigdom och/eller lever i hushåll där ingen arbetar eller där arbetsintensiteten är mycket låg.

(2) Fattigdomsrisk: andelen personer vars disponibla inkomst per konsumtionsenhet är under 60 % av den nationella ekvivalerade medianinkomsten.

(3) Andelen personer som inte har råd med minst fyra av följande: i) betala hyran och gas-, vatten- eller elräkningen, ii) värma upp sitt hus tillräckligt, iii) betala oförutsedda utgifter, iv) äta fisk, kött eller annat protein varannan dag, v) ta en veckas semester borta från hemmet per år, vi) ha bil, vii) ha tvättmaskin, viii) ha färg-tv, eller ix) ha telefon.

(4) Personer som lever i hushåll med mycket låg arbetsintensitet: andelen personer i åldern 0–59 år som lever i hushåll där vuxna (utom barn som försörjs) arbetade mindre än 20 % av möjlig arbetad tid under de föregående tolv månaderna.

(5) För Estland, Cypern, Malta, Slovenien och Slovakien uttrycks tröskelvärden i nominella belopp i euro; HIKP-index 100 för 2006 (2007 års enkät avser 2006 års inkomster).

Källor: För utgifter för sociala trygghetsförmåner Esspros; för social inkludering EU-Silc.

Tabell C.4: Strukturpolitiska indikatorer och indikatorer för företagsklimat

Resultatindikatorer	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Produktivitet (real, per anställd, per år)						
Arbetsproduktivitet inom industrin	-7,09	15,85	1,90	-0,48	0,69	0,60
Arbetsproduktivitet inom byggindustrin	-7,47	2,43	-4,85	-8,23	-4,50	10,53
Arbetsproduktivitet inom tjänstemarknaden	-1,21	1,33	2,70	2,71	3,25	1,58
Enhetsarbetskostnader (hela ekonomin, per år)						
Enhetsarbetskostnader inom industrin	12,27	-17,30	1,64	5,68	1,51	1,02
Enhetsarbetskostnader inom byggindustrin	9,41	0,71	10,29	10,82	6,76	-7,23
Enhetsarbetskostnader inom tjänstemarknaden	4,76	-1,58	1,73	2,54	-0,40	1,22
Företagsklimat	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Tidsåtgång för verkställande av avtal ⁽¹⁾ (dagar)	508	314	314	314	314	321
Tidsåtgång för uppstart av företag ⁽¹⁾ (dagar)	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0
Resultat av små och medelstora företags låneansökningar ⁽²⁾	0,76	Inte tillämplig	0,20	Inte tillämplig	0,57	0,71
Forskning och innovation	2009	2010	2011	2012	2013	2014
FoU-intensitet	3,45	3,22	3,25	3,28	3,30	3,16
Totala offentliga utgifter för utbildning i % av BNP, alla utbildningsnivåer	7,26	6,98	6,82	7,38	Inte tillämplig	Inte tillämplig
Antal utbildade inom vetenskap och teknik i % av det totala antalet anställda	48	49	50	51	52	54
Andel av befolkningen med högre utbildning ⁽³⁾	28	28	29	30	31	33
Andel unga med avslutad gymnasieutbildning ⁽⁴⁾	88	87	87	86	86	87
Handelsbalansen för högteknologiska produkter i % av BNP	0,29	0,14	0,11	-0,14	0,09	-0,07
Konkurrensen på produkt- och tjänstemarknaderna				2003	2008	2013
OECD:s reglering av produktmarknaden ⁽⁵⁾ , totalt				1,50	1,61	1,52
OECD:s reglering av produktmarknaden ⁽⁵⁾ , detaljhandeln				0,72	0,60	0,60
OECD:s reglering av produktmarknaden ⁽⁵⁾ , yrkesmässiga tjänster				0,77	0,55	0,55
OECD:s reglering av produktmarknaden ⁽⁵⁾ , nätverksamhet ⁽⁶⁾				2,30	2,20	1,87

(1) För närmare uppgifter om metoder och antaganden för denna indikator hänvisas till: <http://www.doingbusiness.org/methodology>.

(2) Genomsnittet för svar på fråga Q7B_a. "[Banklån]: Om du ansökt och försökt förhandla om denna typ av finansiering under de senaste sex månaderna, vad var resultatet?" Svaren kodifierades enligt följande: noll om svarspersonen fick allt, ett om svarspersonen fick nästan allt, två om svarspersonen bara fick en begränsad del, tre om ansökan vägrades eller avslogs samt som saknat värde om ansökan fortfarande är under behandling eller om svaret är okänt.

(3) Andel i åldrarna 15–64 år med högre utbildning.

(4) Andel i åldrarna 20–24 år med minst gymnasieutbildning.

(5) Index: 0=oreglerad; 6=mest reglerad. För närmare uppgifter om metoder för OECD:s indikatorer om reglering av produktmarknaden hänvisas till:

<http://www.oecd.org/competition/reform/indicatorsofproductmarketregulationhomepage.htm>

(6) Aggregerade OECD-indikatorer om reglering av energi, transport och kommunikation (ETCR).

Källor: Europeiska kommissionen; Världsbanken – *Doing Business* (för verkställande av avtal och tidsåtgång för att starta ett företag); OECD (för indikatorer rörande reglering av produktmarknaden) och SAFE (för resultaten för små och medelstora företags ansökningar om banklån).

Tabell C.5: Grön tillväxt

Resultat vad gäller grön tillväxt		2009	2010	2011	2012	2013	2014
Makroekonomi							
Energiintensitet	kgoe / €	0,15	0,16	0,15	0,15	0,14	—
Koldioxidintensitet	kg / €	0,18	0,19	0,17	0,17	0,16	—
Resursintensitet (motsvarar resursproduktivitet)	kg / €	0,56	0,59	0,61	0,61	0,62	0,63
Avfallsintensitet	kg / €	—	0,35	—	0,45	—	—
Energihandelsbalans	% av BNP	-1,2	-1,6	-1,8	-1,7	-1,5	-1,4
Energivikt i HIKP	%	11,09	10,99	11,99	11,68	11,01	10,69
Skillnad mellan energiprisförändring och inflation	%	-0,4	2,0	0,7	-3,9	-0,4	-2,5
Faktisk energikostnad	% av mervärde	8,3	8,9	9,1	—	—	—
Förhållandet mellan skatter på arbete och miljöskatter	förhållande	9,7	9,5	10,2	10,5	10,7	11,3
Miljöskatter	% av BNP	2,7	2,6	2,4	2,4	2,4	2,2
Sektorspecifikt							
Energiintensitet för industrin	kgoe / €	0,21	0,19	0,18	0,18	0,18	—
Faktisk energikostnad för tillverkningsindustrin	% av mervärde	25,1	25,4	26,5	—	—	—
Andel energiintensiva industrier i ekonomin	% av BNP	—	—	—	—	—	—
Elpriser för medelstora industriella användare	€ / kWh	0,07	0,08	0,09	0,08	0,08	0,07
Gaspriser för medelstora industriella användare	€ / kWh	0,04	0,05	0,05	0,05	0,06	0,05
Offentlig FoU på energiområdet	% av BNP	0,04	0,04	0,04	0,04	0,03	0,04
Offentlig FoU på miljöområdet	% av BNP	0,02	0,01	0,02	0,02	0,02	0,02
Återvinningsgrad för kommunalt avfall	%	98,6	99,1	99,2	99,3	99,4	—
Andelen växthusgasutsläpp som omfattas av ETS*	%	29,6	34,8	32,7	31,5	36,1	35,9
Energiintensitet för transport	kgoe / €	0,53	0,52	0,48	0,46	0,46	—
Koldioxidintensitet för transport	kg / €	1,28	1,24	1,14	1,06	1,03	—
Tryggad energiförsörjning							
Energiimportberoende	%	36,7	36,6	36,2	28,6	31,6	—
Aggregerat leverantörskoncentrationsindex	HHI	14,0	16,7	24,4	16,9	16,2	—
Diversifiering av energimixen	HHI	0,28	0,28	0,29	0,32	0,30	—

Alla indikatorer för makrointensitet uttrycks i förhållandet fysisk kvantitet till BNP (2005 års priser).

Energiintensitet: inhemsk bruttoenergiförbrukning (i kgoe) dividerat med BNP (i euro).

Koldioxidintensitet: utsläpp av växthusgaser (i kg CO₂-ekvivalenter) dividerat med BNP (i euro).

Resursintensitet: inhemsk materialkonsumtion (i kg) dividerat med BNP (i euro).

Avfallsintensitet: avfall (i kg) dividerat med BNP (i euro).

Energihandelsbalans: balansen mellan energiexport och -import, i % av BNP.

Energivikt i HIKP: andelen "energiposter" i konsumtionskorgen som använts vid sammanställningen av HIKP.

Skillnad mellan energiprisförändring och inflation: energikomponent av HIKP, och total HIKP-inflation (årlig förändring i %).

Faktisk energikostnad: faktisk energikostnad i % av ekonomins totala mervärde.

Miljöskatter och skatter på arbete: från Europeiska kommissionens *Taxation trends in the European Union*.

Energiintensitet för industrin: industrins totala energiförbrukning (i kgoe) dividerat med bruttofördlingsvärde för industri (i euro).

Faktisk energikostnad för tillverkningsindustrin: faktisk kostnad i % av tillverkningsindustrins totala mervärde.

Andel energiintensiva industrier i ekonomin: de energiintensiva industriernas bruttofördlingsvärde som andel av BNP.

El- och gaspriser för medelstora industriella användare: förbrukningsintervall 500–2 000 MWh och 10 000–100 000 GJ; siffror exkl. moms.

Återvinningsgrad för kommunalt avfall: mängden kommunalt avfall som återvinns jämfört med totala mängden kommunalt avfall.

Offentlig FoU på energiområdet eller på miljöområdet: statliga utgifter för FoU (GBAORD) för dessa kategorier uttryckt i % av BNP.

Andel utsläpp av växthusgaser som omfattas av EU:s system för handel med utsläppsrätter: baserat på medlemsstaternas uppgifter om växthusgasutsläpp (exkl. markanvändning, förändrad markanvändning och skogsbruk) till Europeiska miljöbyrån.

Energiintensitet för transport: slutlig energiförbrukning för transport (i kgoe) dividerat med bruttofördlingsvärdet för transportindustrin (i euro 2005).

Koldioxidintensitet för transport: växthusgasutsläpp för transport dividerat med bruttofördlingsvärdet för transportsektorn.

Energiimportberoende: nettoenergiimport dividerat med inhemsk bruttoenergiförbrukning inkl. internationell bunkring.

Aggregerat leverantörskoncentrationsindex täcker olja, gas och kol. Lägre siffror indikerar större diversifiering och därmed lägre risk.

Diversifiering av energimix: Herfindahl-indexet för naturgas, oljeprodukter totalt, kärnvärme, förnybar energi och fasta bränslen.

* Europeiska kommissionen och Europeiska miljöbyrån.

Källa: Europeiska kommissionen (Eurostat) om inget annat anges.

